

Zelfvertrouwen door Drama

“Oh, juf ik voel me zo groot, zo makkelijk!”

Joke Schmidt

Eindrapportage over het praktijkonderzoek in het kader van de leerroute

Master SEN Gedragsspecialist

Module GS10 Leer- en onderzoekslijn: Meesterstuk en Afstuderen

Lesplaats: Amsterdam

Studentnummer: 2167268

Begeleid door: Drs. V. Zeinstra en Drs. E. van Meersbergen

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, Tilburg

2011-2012

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	1
Samenvatting.....	3
Hoofdstuk 1 Algemeen idee.....	4
1.1 Huidige situatie waaruit het onderwerp is ontstaan.....	4
1.2 Onderzoeksvraag met deelvragen.....	6
Hoofdstuk 2 Theoretische verkenning.....	7
2.1 Theoretische verkenning.....	7
2.1.1 Wat is zelfvertrouwen?	8
2.1.2 Hoe kan ik zelfvertrouwen vergroten?.....	10
2.1.3 Welke functie heeft drama in het primair onderwijs?	11
2.1.4 Welke vormen van drama zijn geschikt voor mijn dramalessen?	13
2.2 Verkenning eigen praktijk.....	14
2.3 Concretisering.....	15
Hoofdstuk 3 Plan van aanpak.....	17
3.1 Inleiding	17
3.2 Doelen	17
3.3 De onderzoeksgroep.....	17
3.4 De onderzoeksmethode	17
3.4.1 De nulmeting	18
3.4.2 Het geven van acht zelf opgestelde dramalessen.....	19
3.4.3 De resultaatmeting	20
3.5 Triangulatie.....	20
3.6 Betrouwbaarheid.....	21
3.7 Validiteit	21
3.8 Ethiek.....	21
3.9 Tijdspad	22
Hoofdstuk 4 Uitvoering en resultaten	23
4.1 Inleiding	23
4.2 De nulmeting.....	23
4.2.1 Zelfbeeldlijsten Kool en Jeninga	23
4.2.2 De Seol-vragenlijst	24
4.2.3 Interview schaalvragen	28

4.3 Dramalessen.....	29
4.3.1 Dramales 1.....	29
4.3.2 Dramales 2.....	29
4.3.3 Dramales 3.....	30
4.3.4 Dramales 4.....	30
4.3.5 Dramales 5.....	30
4.3.6 Dramales 6.....	30
4.3.7 Dramales 7.....	31
4.3.8 Dramales 8.....	31
4.4 De resultaatmeting.....	32
4.4.1 Zelfbeeldlijsten Kool en Jeninga.....	32
4.4.2 De Seol-vragenlijsten.....	33
4.4.3 Interview schaalvragen.....	38
4.4.4 Interview ouders.....	40
Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen.....	41
5.1 Inleiding.....	41
5.2 Conclusies uit het praktijkonderzoek.....	41
5.3 Aanbevelingen met betrekking tot mijn praktijk.....	43
5.4 Reflectie op onderzoeksproces.....	44
5.5 Reflectie op eigen leerproces.....	45
5.6 Discussie.....	45
Nawoord.....	46
Literatuurlijst.....	47
Bijlagen.....	49

Samenvatting

School is een plaats waar aan leerlingen veelvuldig gevraagd wordt om prestaties te leveren. Om hier aan te kunnen voldoen hebben kinderen zelfvertrouwen nodig. In de dagelijkse praktijk blijkt dat het hebben van voldoende zelfvertrouwen niet voor ieder kind zo vanzelfsprekend is. Het leek me interessant om mijn onderzoek te richten op leerlingen met weinig zelfvertrouwen. Juist die leerlingen die niet opvallen in de groep en weinig aandacht vragen ontglippen ongewild mijn aandacht. Door goede ervaringen met het geven drama tijdens het eerste jaar van mijn opleiding tot gedragsspecialist, begon ik me af te vragen of drama een hulpmiddel zou kunnen zijn om leerlingen te helpen hun zelfvertrouwen te vergroten. Dit heeft tot de volgende onderzoeksvraag geleid:

Hoe kan ik door middel van drama-interventies het zelfvertrouwen van leerlingen in mijn groep 6 vergroten?

In mijn onderzoek hoopte ik door middel van het geven van acht dramalessen, specifiek gericht op het gebied zelfvertrouwen in omgang met jezelf en anderen, het zelfvertrouwen van mijn leerlingen te vergroten.

Voordat ik kon starten met het praktijkgedeelte van mijn onderzoek heb ik me door middel van literatuuronderzoek verdiept in het begrip zelfvertrouwen en hoe je in algemene zin het zelfvertrouwen van leerlingen kunt vergroten. Tevens heb ik door mijn theoretische verkenning een goed beeld gekregen van de functie van drama en de meest voorkomende werkvormen van drama in het primair onderwijs.

Vervolgens heb ik de serie dramalessen samengesteld. De lessen heb ik gekoppeld aan verschillende thema's zoals samenwerken, samen spelen, gevoelens, inlevingsvermogen en vertrouwen van anderen krijgen, met als uiteindelijk doel de kinderen te leren vertrouwen op zichzelf.

De dramalessen heb ik gegeven aan alle kinderen van groep 6. Voor mijn onderzoek heb ik drie leerlingen geselecteerd die, op basis van het invullen van twee zelfbeeldlijsten en mijn dagelijkse waarnemingen van mijn duocollega en mezelf, een gebrek aan zelfvertrouwen lieten zien.

Om uiteindelijk te kunnen constateren of de gegeven dramalessen het gehoopte effect zou hebben, zijn er zowel vooraf als achteraf door de leerlingen zelf, hun ouder en mijn duo-collega en mezelf, de volgende lijsten ingevuld:

- Zelfbeeldlijsten van Kool (2000) en Jeninga (2008)
- de Seol-vragenlijst (2009)

Ook zijn er bij de leerlingen vooraf en achteraf schaalvragen afgenomen.

Op basis van bovenstaande resultaten heb ik kunnen concluderen dat bij alle drie de leerlingen een vooruitgang te zien was in het zelfvertrouwen na het volgen van de dramalessen.

Hoofdstuk 1 Algemeen idee

1.1 Huidige situatie waaruit het onderwerp is ontstaan

Sinds september 1997 ben ik werkzaam op een katholieke school voor regulier basisonderwijs in de kop van Noord-Holland. Het is een middelgrote school met 427 leerlingen. De school heeft twee locaties. Op de hoofdlocatie zijn de groepen 1 tot en met 4 en de groepen 8 gevestigd. Op de dislocatie zijn de groepen 5 tot en met 7 gevestigd. Als leerkracht ben ik alle dagen bezig om mijn leerlingen van groep 6 op cognitief maar ook op sociaal emotioneel gebied te ondersteunen. Op het gebied van cognitieve ondersteuning weet ik als leerkracht over het algemeen mijn weg wel te vinden. Maar wat als een leerling op sociaal-emotioneel gebied uitvalt? In de loop van de jaren kreeg ik steeds sterker de behoefte om mijn kennis te vergroten. Vorig jaar ben ik gestart met de opleiding Gedragsspecialist aan Fontys OSO. Gedurende het eerste jaar is mijn theoretische kennis vergroot en omdat de aangeboden stof van de opleiding zo praktijkgericht is kon ik dit telkens terugkoppelen naar mijn werksituatie. Belangrijk voor mijn eigen denken en handelen in de praktijk is geweest het besef dat in plaats van naar gedrag 'pur sang' te kijken het goed is vooral te kijken naar interactie-afstemmingsproblemen. Dit heeft voor mij betekend alert te zijn op een reflectief-onderzoeksmatige houding. Hierdoor ben ik vooral aan het denken gezet over mezelf en ben me gedurende het jaar steeds meer bewust geworden hoe belangrijk mijn rol als groepsleerkracht is. Op het gebied van 'interactie met leerlingen' ben ik me meer gaan focussen op *vriendelijkheid, behulpzaamheid en sympathiek zijn* (Marzano, 2007). Ik ben oprecht blij dat ik me bewust ben geworden van het feit dat ik vaak door een kleine aanpassing een groot succes kan behalen. Ik heb meer oog gekregen voor het denken, voelen en doen van mijn leerlingen waardoor ik beter in staat ben naar mijn leerlingen te kijken en ze te ondersteunen.

1.2 De verlegenheidsituatie

School is een plaats waar aan leerlingen veelvuldig gevraagd wordt om prestaties te leveren. Om hier aan te kunnen voldoen hebben kinderen zelfvertrouwen nodig. Ik vind het belangrijk dat ik als leerkracht kan helpen het zelfvertrouwen van kinderen in mijn groep te bevorderen. In de dagelijkse praktijk zie ik leerlingen met weinig zelfvertrouwen die of heel veel of heel weinig aandacht vragen. De laatste groep zie ik vaak gauw over het hoofd: ze vallen niet zo op, vragen geen hulp en hebben de neiging zich terug te trekken. Daarbij overkomt het mij regelmatig dat ik niet goed weet hoe ik een leerling binnen mijn groep sociaal-emotioneel competentier moet

maken. Ik krijg er geen vat op en ik voel me onmachtig. Dit leidt er dan toe dat ik zo'n leerling bespreek met onze intern begeleider en we samen besluiten dat het goed is om deze leerling op te geven voor een faalangst- of weerbaarheidstraining. Bij ons op school vindt deze training buiten de groep en zelfs buiten school plaats. Dit is waar voor mij persoonlijk de schoen wringt. Ik wil zelf deze leerling binnen mijn groep kunnen helpen door creatief om te gaan in het aanboren van eigen hulpbronnen. Het afgelopen jaar heb ik naar aanleiding van de module drama in mijn groep geoefend met het geven van drama. Ik heb gemerkt dat ik drama heel functioneel kan inzetten bij oplossingsgericht werken en dat mijn leerlingen gemotiveerd en enthousiast werden. Een leerling die soms letterlijk overhoop werd gelopen door klasgenoten, speelde de sterren van de hemel. Langzamerhand werd zij gezien in de groep. Zij groeide enorm. Ik werd hierdoor getriggerd. Ik realiseerde me dat hier de kansen liggen voor activiteiten voor het vergroten van de weerbaarheid binnen mijn groep. Dit heeft mij aan het denken gezet voor het bereiken van juist die leerlingen waar ik zo moeilijk grip op krijg. Zou drama een hulpmiddel kunnen zijn om leerlingen meer zelfvertrouwen te geven? Kan ik drama in mijn *preventieve aanpak* voor de sociaal-emotionele ondersteuning van mijn leerlingen gebruiken zodat ik ze op voorhand de nodige vaardigheden aanleer om zich beter te kunnen redden in het omgaan met zichzelf en de ander in plaats van de *curatieve aanpak* die ik nu hanteer?

Hier wil ik graag mijn onderzoeksvraag op richten.

1.2 Onderzoeksvraag met deelvragen

Onderzoeksvraag:

Hoe kan ik door middel van drama-interventies het zelfvertrouwen van leerlingen in mijn groep 6 vergroten?

Deelvragen:

1. Wat is zelfvertrouwen? (literatuur)
2. Hoe kan ik kinderen meer zelfvertrouwen geven? (literatuur)
3. Welke functie heeft drama in het primair onderwijs? (literatuur)
4. Welke vormen van drama zijn geschikt voor mijn dramalessen? (literatuur)
5. Wat doen de leerkrachten van de groepen 5 t/m 8 bij ons op school om zelfvertrouwen te bevorderen? (praktijk)
6. Hoe beoordelen mijn leerlingen hun zelfvertrouwen voor de serie dramalessen? (praktijk)
7. Bij welke leerlingen in mijn groep signaleer ik gebrek aan zelfvertrouwen? (praktijk)
8. In welke mate is het zelfvertrouwen toegenomen na de serie dramalessen? (praktijk).

Hoofdstuk 2 Theoretische verkenning

2.1 Theoretische verkenning

In dit hoofdstuk bespreek ik eerst het begrip ‘sociaal-emotionele ontwikkeling’ om vervolgens toe te spitsen op het begrip zelfvertrouwen. Van het begrip zelfvertrouwen geef ik een beschrijving. Ook bespreek ik de functie van drama en de meest voorkomende werkvormen van drama in het primair onderwijs. Ik doe dit aan de hand van mijn deelvragen.

Sociaal-emotionele ontwikkeling is een term die in het onderwijs veel gebruikt wordt. In een woordenboek van de Nederlandse taal is de term sociaal-emotionele ontwikkeling niet te vinden. Echter de verschillende delen van de term: *sociaal*, *emotioneel* en *ontwikkeling* en het begrip *competentie* zijn wel te vinden. Deley (2004, p.18) heeft de verschillende betekenissen samengevoegd en daar de volgende definitie aan gegeven: *“sociaal-emotionele ontwikkeling is een ontwikkeling van het kunnen leven in groepsverband en in de maatschappij en het kunnen omgaan met emoties die daar een rol bij kunnen spelen”*. Sociaal-emotionele competentie formuleert hij als *“kennis die de gebruiker heeft over het kunnen leven in groepsverband en in de maatschappij en over de emoties die daarbij een rol kunnen spelen en die op correcte wijze kunnen toepassen in situaties, inclusief het kunnen omgaan met de emoties die daarbij een rol spelen”*.

In de praktijk wordt de sociaal-emotionele ontwikkeling in de kern geformuleerd als *het leren omgaan met jezelf en de ander*. Jeninga (2008) beschrijft het theoretische gedachtegoed van Deley die de sociaal-emotionele ontwikkeling baseert op *Denken Voelen Doen*. Positief kunnen omgaan met zichzelf en met anderen, daar gaat het om bij de sociaal-emotionele ontwikkeling. Hierbij zijn het denken, het handelen, het voelen (ervaren) en willen te ontwikkelen aspecten. Wanneer je deze aspecten als dimensies ziet, kun je spreken van een cognitieve, een gedrags-, een belevings- en attitude dimensie (Deley, 2004). In combinatie met het omgaan met jezelf en anderen levert dit een zestal segmenten op: zelfkennis, inlevingsvermogen, uiten van gevoelens en gedachten, kunnen samenspelen en conflicten oplossen, een ander vertrouwen en als laatste zelfvertrouwen en zelfbeeld. Indien een kind zich harmonisch ontwikkelt ontstaat er zelfvertrouwen en vertrouwen in de ander. Wanneer dit een kind niet alleen lukt is er die ander, te denken valt aan klasgenoot of leerkracht, die sensitief en responsieve ondersteuning biedt. Niet teveel en niet te weinig. Op deze manier ontstaat er een positief zelfbeeld en een positief beeld van anderen. Het kind doet positieve ervaringen op.

In mijn onderzoek beperk ik me tot het begrip zelfvertrouwen dat ik hieronder verder zal uitwerken.

2.1.1 Wat is zelfvertrouwen?

Het is belangrijk dat het zelfvertrouwen van de kinderen wordt bevorderd. Maar wat houdt zelfvertrouwen precies in?

Zelfvertrouwen is het vertrouwen dat iemand in of op zichzelf heeft. Het is het vertrouwen dat je op eigen krachten taken en mogelijke hinderpalen aankan (Van Dale, 2003).

Zelfvertrouwen heeft ook te maken met het feit dat iemand een realistische kijk op zijn of haar eigen mogelijkheden heeft. Dit houdt in dat er geen sprake is van onder- of overschatting van de eigen capaciteiten. Iemand raakt niet gefrustreerd zodra er iets niet lukt. Verder is zelfvertrouwen ook dat iemand zich verantwoordelijk voelt voor een behaald succes maar ook voor een tegenvaller. Zelfvertrouwen houdt in dat een persoon zich de moeite waard vindt. Je kunt zelfvertrouwen zien als de basis voor je leven!

Volgens Roelofs (2011) zijn er meerdere gebieden waarop zelfvertrouwen tot uiting komt. Deze gebieden zijn: *uiterlijk – dagelijkse activiteiten – intelligentie – omgang met mezelf / met anderen – afkomst – opleiding – persoonlijkheid – principes – bezit – idealen – hobby's en andere vaardigheden*. De reden waarom Roelofs het begrip zelfvertrouwen onderverdeelt in een aantal gebieden heeft te maken met het feit dat zelfvertrouwen op zichzelf een abstract begrip is en dat hoe meer je het begrip vertaalt naar dimensies en dagelijkse gedragingen hoe beter je een beeld krijgt van het niveau van zelfvertrouwen.

Zelfvertrouwen is afhankelijk van het zelfbeeld van kinderen. Hoe kijkt een kind naar zichzelf? Shavelson e.a. stellen in Van der Ploeg (1997) dat het zelfbeeld hiërarchisch is opgebouwd en georganiseerd uit een verzameling van aspecten. Deze aspecten samen vormen het algemene zelfbeeld.

De verschillende aspecten zijn:

- Het sociale zelfbeeld: *wat vinden klasgenoten van mij?*
- Het emotionele zelfbeeld: *voel ik me blij, boos, bang of verdrietig?*
- Het cognitieve zelfbeeld: *wat zijn mijn prestaties op school?*
- Het fysische zelfbeeld: *wat vinden klasgenoten van mij hoe ik eruit zie, ben ik goed met gym?*
- Het materiële zelfbeeld: *in wat voor huis woon ik, hoeveel speelgoed heb ik, zijn wij thuis arm/rijk?*

De vorming van het zelfbeeld wordt gevormd door de spiegel die anderen het kind voorhouden. De spiegel laat kritiek en complimenten zien. Opvoeders, en dus ook leerkrachten spelen hierbij een belangrijke rol. Een kind kan een negatief of juist een positief zelfbeeld hebben. Vaak zie je kinderen met een negatief zelfbeeld weinig zelfvertrouwen uitstralen. Zelfvertrouwen en het zelfbeeld zijn van invloed op elkaar. Door een kind succeservaringen op te laten doen ontwikkelt het kind een positief zelfbeeld. Hierdoor durft het kind meer uit te proberen en daardoor kan het kind zijn/haar zelfvertrouwen vergroten.

De valkuil van het basisonderwijs is het ontstaan van een eenzijdig zelfbeeld omdat de nadruk vaak ligt op de cognitieve ontwikkeling van een kind. Op het moment dat een leerling op cognitief gebied bestempeld wordt als 'zwakke leerling' loop je het risico dat het zelfbeeld hierdoor wordt beïnvloed. Prestaties op het gebied van vakken zoals tekenen, handvaardigheid of gymnastiek worden vaak als minder belangrijk gezien in het reguliere basisonderwijs. Het kind krijgt minder de gelegenheid zijn kwaliteiten op ander gebied te laten zien. Als leerkrachten willen voorkomen dat het zelfbeeld van de kinderen scheef groeit, dan moeten ze ervoor zorgen dat kinderen op allerlei gebieden hun steeds verschuivende grenzen kunnen aftasten.

Zelfvertrouwen maakt kinderen weerbaar en minder afhankelijk van het oordeel van anderen. Het hebben van zelfvertrouwen maakt dat een kind voor zijn mening durft uit te komen, initiatief toont en aan nieuwe dingen begint.

Van de gebieden die Roelofs (2011) benoemt zal ik me, naar aanleiding van mailcontact met hemzelf, in mijn onderzoek alleen richten op zelfvertrouwen in *omgang met mezelf / met anderen*. Ik heb dit besloten omdat ik denk dat de grootste verandering teweeg kan worden gebracht op het gebied van zelfvertrouwen in *omgang met jezelf en anderen* en ik als leerkracht daar invloed op kan hebben. Het gaat hierbij om het gevoel dat een kind heeft ten aanzien van de relatie met zichzelf en/of met andere personen. Dit gevoel bepaalt in sterke mate in hoeverre het kind zelfvertrouwen heeft op het sociale gebied. De leerling heeft een bepaald beeld over zichzelf en dat kan positief of minder positief zijn. Positief: een kind vindt zichzelf er leuk uit zien, is trots dat hij bepaalde dingen wel kan. Minder positief: het kind vindt zichzelf lelijk of stom, schaamt zich ergens voor of kan bepaalde dingen niet. In mijn dagelijkse praktijk kom ik het vaak tegen dat als een leerling een slechte relatie met zichzelf heeft dit zijn uitwerking heeft in de relatie met andere leerlingen. Een leerling die niet lekker in zijn of haar vel zit reageert minder leuk op andere leerlingen dan wanneer hij of zij zich beter voelt.

2.1.2 Hoe kan ik zelfvertrouwen vergroten?

Een leerkracht kan het zelfvertrouwen van kinderen op verschillende manieren stimuleren.

Volgens Bos e.a. (2006) kun je een leerling helpen door het verschil tussen wat een kind al kan en wat een kind zou willen kunnen, kleiner te maken. Enerzijds door vaardigheden op het desbetreffende gebied te verbeteren anderzijds door meer de nadruk te leggen op wat het kind goed kan en minder nadruk op de dingen waarin het kind niet zo goed is.

Furman (2004) stelt dat wanneer leerkrachten kinderen vertellen waarom zij vertrouwen in hen hebben, ze hun meer zelfvertrouwen geven. Het is heel belangrijk dat kinderen horen waarom er in hen geloofd wordt. Sterker nog: dit is onontbeerlijk om bij hen de 'vonk' te laten ontbranden die zij nodig hebben om hun vaardigheid te leren. Verder stelt hij dat de enige manier waarop een kind een vaardigheid kan leren is door die steeds opnieuw te oefenen en in praktijk te brengen.

Roelofs (2011) geeft op zijn website over zelfvertrouwen (<http://www.zelfvertrouwen.nl>) de volgende suggesties voor het verbeteren van zelfvertrouwen bij kinderen:

- stimuleer de idealen en wensen van het kind en maak deze zo specifiek en concreet mogelijk;
- besteed aandacht aan de wijze waarop het kind met kleine stapjes zijn of haar gestelde doel kan bereiken;
- wijs het kind op zijn of haar sterke kanten en uniekheid;
- heb als leerkracht geduld en neem het kind serieus; hierdoor krijgt het kind bevestiging en meer zelfvertrouwen;
- leer het kind om bewuste keuzes te maken;
- het kind leert veel van voorbeelden en personen, die als rolmodel kunnen fungeren;
- geef gemeente en geen overdreven complimenten;
- wees niet constant met het kind bezig en neem hem of haar geen activiteiten uit handen; teveel helpen is slecht voor het zelfvertrouwen van het kind;
- ga als coach te werk en probeer het beste in het kind naar boven te halen; werk daarom meer met keuzes dan alleen met instructies en een enkele oplossing;
- geef het kind structuur: laat het duidelijk zijn wat concreet en realistisch van het kind verwacht wordt en welk gedrag wel of niet getolereerd wordt;
- geef bij taken aan welke periode en einddatum hiervoor staan;

- geef taken in 'hapklare en haalbare brokken', die het kind gemakkelijk aankan maar waardoor hij of zij wel uitgedaagd en gestimuleerd wordt.
- beloon het kind voor het uitvoeren van taken en het nakomen van afspraken;
- stimuleer het kind om een actieve rol in te nemen bij het aangaan van bepaalde taken;
- ga samen met het kind na waarom – bij mislukking – een bepaalde taak niet is gelukt en wat hierbij wel geleerd is en stel daarna samen weer nieuwe doelen vast.

Voor mijn onderzoek past de manier waarop Furman (2004) denkt het zelfvertrouwen van kinderen te kunnen vergroten, het beste bij mijn onderwijspraktijk. Ik leg in paragraaf 2.3 uit waarom ik dit vind.

2.1.3 Welke functie heeft drama in het primair onderwijs?

Uit datgene wat in de literatuur beschreven staat over zelfvertrouwen kan ik concluderen dat de mate van zelfvertrouwen die een kind opdoet bij concrete activiteiten min of meer doorgegeven wordt naar zijn of haar algemene gevoel van zelfvertrouwen. In mijn onderzoek wil ik bovengenoemde activiteiten concreet maken door middel van het geven van acht dramalessen, specifiek gericht op het gebied zelfvertrouwen in *omgang met jezelf en anderen*.

Om te weten welke drama-activiteiten ik in mijn dramalessen kan gebruiken ben ik zoals Kallenberg e.a. (2007) aangeven op verkenning gegaan in de literatuur. Wat wordt er verstaan onder drama en welke functie kan drama spelen in het primair onderwijs?

Drama komt van het woord 'handelen'. In een dramales kan er een wereld gecreëerd worden die anders is dan de jouwe en daarin handelingen die iemand wilt uitbeelden aan elkaar laten zien. Rooijackers (1993) koppelt drama en spel aan elkaar. Deze combinatie levert dramaspel op. In dit spel leert een kind omgaan met zijn fantasie. Hij of zij oefent in handelen met anderen en leert de handeling dramatisch vorm te geven. Hierbij wordt de leerling uitgedaagd om te vertellen en spelen wat hij of zij belangrijk vindt, hoe hij of zij erover denkt en voelt. In dramaspel maken leerlingen afspraken met elkaar: ze weten van elkaar dat een ieder iets bedacht heeft en een stukje laat zien uit zijn/haar eigen fantasie.

Vane (2005) omschrijft drama '*als het proces waarmee de verbeelding door middel van een actie uitgebeeld wordt*'. Een grote rol hierbij speelt communicatie. Drama heeft volgens Rooijackers (1993) verschillende doelen.

Dramaspel is ontspannend, het ontwikkelt je creativiteit, het traint je persoonlijkheid, je werkt aan je sociale en emotionele ontwikkeling, je leert vormgeven en je traint je taal- en lichaamsgebruik.

Bakker (1993) schrijft dat dramatische spelvormen op verschillende manieren worden toegepast in het onderwijs. Hij onderscheidt zes verschillende functies:

1. De persoonsvormende functie

Dramatische vormgeving bevordert het sociaal gedrag, de creativiteit, de samenwerking en dergelijke. Door inleving en verbeeldingskracht geeft de leerling uiting aan zijn of haar gevoelens en wordt er een beroep gedaan op creativiteit en probleemoplossend vermogen. Voor deze functie zijn veel verschillende spelvormen geschikt, waaronder een concentratiespel of rollenspel.

2. De emancipatorische functie

De emancipatorische functie heeft betrekking op maatschappelijke vorming, op de bewustwording van waarden en normen. Binnen spelsituaties kunnen leerlingen leren de waarden en normen van anderen te begrijpen. Voor deze functie kan heel goed een conflict tijdens het buitenspelen genomen worden als uitgangspunt van de les.

3. De functie als didactisch hulpmiddel

Dramatische vormgeving kan dienen als een middel voor andere vakken: als inleiding, als onderzoeksmiddel of als verwerkingsmiddel. Het vak is een leermiddel als onderdeel van een onderwijs leerproces. Als bij een taalles als verwerkingsvorm het verhaal wordt gekozen om te laten dramatiseren, komen er verschillende aspecten aan de orde. De leerkracht kan hier bewust op inspelen.

4. De recreatieve functie

De recreatieve functie richt zich op het plezier en de ontspanning van de kinderen. Dramatische vormgeving met deze functie is zeer geschikt voor de pauze en het laatste kwartiertje van de dag.

5. De trainingsfunctie

Drama wordt gebruikt om bepaalde nieuwe situatie te oefenen. Voorbeelden hiervan zijn sociale vaardigheidslessen waarbij leerlingen door middel van rollenspel bepaalde vaardigheid oefenen.

6. De therapeutische functie

Drama wordt ingezet om stoornissen van mensen te verminderen.

Verder stelt Bakker (1993) dat een leerkracht door drama een leerling de kans geeft met zijn eigen werkelijkheid of met die van anderen te spelen en daardoor de kans krijgt om:

- greep te krijgen op zijn of haar omgeving;
- anderen en zichzelf te leren kennen;
- anderen te leren waarderen, accepteren en respecteren door kennis en inzicht te verkrijgen in het samenwerken, samenspelen en communiceren.

2.1.4 Welke vormen van drama zijn geschikt voor mijn dramalessen?

In mijn onderzoek zal ik drama het meest gaan gebruiken in de hierboven genoemde persoonsvormende functie. In deze functie hebben de spelvormen vaak betrekking op een situatie waarin iemand iets doet, al dan niet samen met een ander. Ik zal oefeningen gebruiken die kort van duur zijn en gericht op het bereiken van voorwaarden die nodig zijn om tot de spelvormen te komen, zoals observeren, samenwerken en veiligheid. Naast het oefenen en het spelen komen het luisteren en kijken naar elkaar, het spreken met en over elkaar aan bod.

In de reader van de module Drama van Fontys (2009) is de volgende indeling in clusters gemaakt welke ontleend is aan Van Ruyven en Verburgh:

A. Inleidingsspelen:	concentratie-, ontspannings-, observatie-, vertrouwens- en plezierspelen.
B. Taalspelen:	luister-, klank-, dialoog-, associatie-, schrijf- en voordrachtspelen.
C. Bewegingsspelen:	houdings-, techniek-, suggestie- en uitbeeldingsspelen, bewegingsverhalen en abstracte bewegingsspelen.
D. Gecombineerde spelen:	afspreek-, inspring-, rollen-, situatie-, improvisatie-, simulatie en productiespelen.
E. Spelen met materialen:	poppen-, schimmen-, masker- en hoorspel, en spelen met kleding, grimetechnieken, decor, geluid en belichting.

2.2 Verkenning eigen praktijk

Om de cognitieve ontwikkeling van leerlingen bij ons op school te volgen wordt er gebruik gemaakt van een leerlingvolgsysteem. Dat gebeurt niet bij de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Wel vult iedere leerkracht drie keer per jaar een overzichtslijst in per leerling over de houding van het kind ten opzichte van zichzelf, andere kinderen, leerkracht en het onderwijsaanbod. Bij het eerste onderdeel wordt het zelfvertrouwen van de leerling beoordeeld. Deze beoordelingen gaan met een woordbenoeming, te weten onvoldoende – matig –voldoende - ruim voldoende en goed en worden opgenomen in het schoolrapport van de leerling. Uit gesprekken die ik in het kader van de module Gedragsspecialist in de Praktijk heb gevoerd met onze twee intern begeleiders kwam heel duidelijk naar voren dat objectiviteit bij gedragsobservaties altijd een moeilijke aangelegenheid blijft. Dit onderschrijft hetgeen Jeninga (2008, p. 57) zegt: *“bij het observeren en beoordelen van gedrag spelen subjectieve ervaringen en eigen waarden en normen een belangrijke rol”*.

Zo heb ik gemerkt dat het bij ons op school voorkomt dat een leerling het ene jaar als zorgleerling op sociaal-emotioneel gebied gezien wordt en het jaar daarop door de volgende leerkracht niet als zodanig wordt ervaren. Op het moment dat een leerling weinig zelfvertrouwen in de groep laat zien of weinig weerbaar is, meldt de leerkracht dit tijdens de leerling-bespreking met de intern begeleider. Vaak wordt deze leerling op sociale vaardigheidstraining (SOVA) gestuurd. Dit gebeurt naar aanleiding van observaties van leerkrachten en na overleg met betrokken ouders. De training wordt na schooltijd gevolgd. In de beschrijving van deze vaardigheidstraining is te lezen dat de leerlingen leren om op zichzelf te vertrouwen door te werken aan de volgende punten:

- sterke kanten van je zelf zien
- vertrouwen krijgen van anderen
- weten hoe je problemen kunt aanpakken
- hulp durven vragen
- letten op wat goed en leuk is.

Uit navraag bij een drietal bovenbouwcollega's en mijn eigen ervaring blijkt dat terugkoppeling naar de dagelijkse praktijk van een leerling in de groep nogal eens ondergesneeuwd raakt. Hierdoor komt de training jammer genoeg los te staan waardoor het effect van de training niet altijd zichtbaar is. Het ligt aan de desbetreffende leerkracht hoe hier vervolg op wordt gegeven.

Voor antwoord op deelvraag 5 (*wat doen de leerkrachten van de groepen 5 t/m 8 bij ons op school om zelfvertrouwen te bevorderen?*) heb ik zelf een vragenlijst opgesteld en deze aan mijn collega's voorgelegd (zie bijlage 1).

In de literatuur staan suggesties voor het verbeteren van het zelfvertrouwen van een leerling. Als ik deze suggesties vergelijk met de antwoorden van mijn collega's en zoek naar overlap worden de volgende interventies door de leerkrachten opgenoemd die zij op alle leerlingen toepassen:

- positief benaderen van werk en gedrag
- complimenten geven bij gewenst gedrag gerelateerd aan onze drie basisregels: *ik ben aardig voor een ander – ik ben rustig op de gang – ik ruim mijn spullen netjes op*
- leerling het gevoel geven dat hij of zij er mag zijn
- als leerkracht zelf het goede voorbeeld geven door zelfvertrouwen uit te stralen

Echt een groot verschil in interventies voor leerlingen met weinig zelfvertrouwen kan ik niet opnoemen, zij het dat alle dertien leerkrachten van onze midden- en bovenbouw in hun antwoord op bovengenoemde vragenlijst aangeven, nadrukkelijker complimenten te geven aan die ene leerling bij succeservaringen. Ook wordt vooral benoemd dat wat een leerling goed kan. Twee leerkrachten benoemen expliciet het niet blijven focussen op het negatieve. Van alle dertien midden- en bovenbouwleerkrachten zijn er twee leerkrachten die drama geven. Een leerkracht geeft aan dat hij tussendoor korte drama opdrachten geeft in de vorm van een rollenspel. Ook verweeft hij drama in zijn taalopdrachten. De andere leerkracht geeft aan wekelijks drama te geven en zegt uit eigen ervaring te weten dat drama zelfvertrouwen en zelfkennis kan vergroten, omdat een kind zich in andere personages of andere kanten van zichzelf verplaatst. Hij noemt het spelen van rollenspellen zeer leerzaam voor kinderen.

Samenvattend kan ik concluderen dat het vak drama bij ons op school dus niet in iedere groep en niet structureel wordt gegeven. Opvallend is dat het merendeel van de leerkrachten aangeeft dit wel graag zou willen doen maar er door tijdgebrek of andere redenen niet aan toe te komen.

2.3 Concretisering

Wat ik concludeer uit mijn theorie en praktijkverkenning is dat zelfvertrouwen voor een groot deel te maken heeft met de manier waarop je naar jezelf kijkt. Het geven van positieve feedback op gedrag en werk zie ik terugkomen in zowel de theorie als praktijk. In mijn onderzoek wil ik me gaan richten op de vraag hoe ik een leerling kan helpen het zelfvertrouwen te vergroten en welke rol het geven van bepaald aantal lessen drama daarin speelt.

Ik ben van mening dat het vak Drama zich bij uitstek leent om leerlingen succeservaringen te laten opdoen en ik juist die dingen kan benoemen die goed zijn gegaan en daar de nadruk op te leggen. Ik word hierin gesterkt door hetgeen Furman (2004) stelt dat wanneer leerkrachten kinderen vertellen waarom zij vertrouwen in hen hebben, ze hun meer zelfvertrouwen geven. Het is heel belangrijk dat kinderen horen waarom er in hen wordt geloofd. Ik wil bij mijn leerlingen 'de vonk' laten ontbranden voor het vak drama met als uiteindelijk doel dat zij zich meer gaan openstellen voor hun talenten. In mijn dramalessen zal ik gebruik gaan maken van improvisatie, concentratieoefeningen, rollenspel en vertrouwensspelen. Deze spelvormen lijken mij het meest bruikbaar om kinderen te laten oefenen in het leren uiten van emoties en bij deze spelvormen heeft ieder kind een eigen rol in het geheel.

Hoofdstuk 3 Plan van aanpak

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijf ik de doelen van mijn onderzoek, de onderzoeksgroep en de onderzoeksmethode. Ik verantwoord per deelvraag mijn keuze van gebruikte onderzoeksinstrumenten. Ook zal ik de begrippen triangulatie, betrouwbaarheid en validiteit kort bespreken. In de laatste paragraaf is een tijdsplanning van het onderzoek opgenomen.

3.2 Doelen

In mijn onderzoek hoop ik door middel van het geven van een bepaald aantal dramalessen, specifiek gericht op het gebied zelfvertrouwen in *omgang met jezelf en anderen*, het zelfvertrouwen van mijn leerlingen te vergroten.

Het doel *in* mijn onderzoek is te onderzoeken of, door het geven van een aantal dramalessen, het zelfvertrouwen op het gebied van omgaan met jezelf/een ander verbeterd is.

Het doel *van* mijn onderzoek is dat ik drama preventief en structureel kan inzetten voor de sociaal-emotionele ondersteuning van mijn leerlingen.

3.3 De onderzoeksgroep

Mijn onderzoek zal worden uitgevoerd bij de leerlingen van groep 6 van een reguliere basisschool. Ik ben samen met mijn duo-collega groepsleerkracht van deze groep.

3.4 De onderzoeksmethode

Het onderzoek dat ik zal gaan uitvoeren is een ontwerpgericht onderzoek. Volgens Kallenberg e.a. (2007) bestaat het ontwerpgerichte onderzoek uit verschillende stappen.

Allereerst heb ik mijn vraag uit de praktijk bepaald welk centraal komt te staan in mijn onderzoek. Ik heb een onderzoeksvraag met acht deelvragen opgesteld. Deze eerste stap is te lezen in hoofdstuk 1.

Als tweede stap heb ik vooronderzoek gedaan door literatuur te bestuderen. Hierdoor heb ik antwoord gekregen op de eerste vier deelvragen. Vervolgens heb ik een praktijkverkenning gedaan en mijn collega's een vragenlijst voorgelegd. Dit heeft geresulteerd in beantwoording van deelvraag 5.

De uitwerkingen van dit vooronderzoek zijn te lezen in hoofdstuk 2.

Vervolgens zal ik voor het praktijkgedeelte van mijn onderzoek de volgende stappen ondernemen:

3.4.1 De nulmeting

Voor de beantwoording van deelvraag 6 (*hoe beoordelen mijn leerlingen hun zelfvertrouwen voor de serie dramalessen*) en deelvraag 7 (*bij welke leerlingen in mijn groep signaleer ik gebrek aan zelfvertrouwen*) laat ik alle kinderen van groep 6 twee verschillende zelfbeeld invullijsten (Kool, 2000; Jeninga, 2008) invullen (zie bijlagen 2 en 3). In de zelfbeeldlijst van Kool (2000) worden de leerlingen plaatjes van eigenschappen voorgelegd en kunnen ze aangeven in hoeverre ze zichzelf op dit plaatje vinden lijken. In de zelfbeeldlijst van Jeninga (2008) wordt de leerlingen gevraagd aan te geven of ze al dan niet goed in iets zijn met ja of nee, of ze denken hierin nog vooruit te gaan en hoe ze zich inschatten vergeleken met klasgenootjes. Ik heb ervoor gekozen om deze twee lijsten naast elkaar te gebruiken omdat ik dan meer items kan gebruiken die een beeld geven over het zelfvertrouwen van een leerling op het gebied van omgang met jezelf en een ander.

Naar aanleiding van deze ingevulde lijsten en dagelijkse waarnemingen van mijn duocollega en mezelf, selecteer ik een drietal leerlingen die een gebrek aan zelfvertrouwen op genoemde gebied laten zien. De keuze van het aantal leerlingen is puur pragmatisch, omdat ik voor het vervolgonderzoek slechts de beschikking heb over drie proefaccounts van het leerlingvolgsysteem van Leefstijl. De items die ik gebruik voor deze selectie zullen bij de lijst van Kool zijn: *trots* en *angstig* en bij de lijst van Jeninga: *ik maak makkelijk vrienden/vriendinnen* en *ik zie er leuk uit*. De drie geselecteerde leerlingen laat ik vervolgens de Seol-vragenlijst (2009) invullen (zie bijlage 4). Deze vragenlijst van Leefstijl brengt de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen van 4 tot 16 jaar in kaart. Dit leerlingvolgsysteem maakt gebruik van een digitale vragenlijst die door de leerkracht, ouders en leerlingen ingevuld kan worden. Ik heb voor deze lijst gekozen omdat hier specifiek het zelfvertrouwen als item wordt beoordeeld. Voor mijn onderzoek wordt de vragenlijst door de ouders van drie geselecteerde leerlingen ingevuld (zie bijlage 5). Ik zal zelf samen met mijn duocollega voor deze drie leerlingen de lijst invullen (zie bijlage 6). Door middel van een cirkeldiagram wordt een overzichtelijk beeld gegeven hoe de leerling scoort met betrekking tot verschillende sociale vaardigheden. Ik richt me in mijn onderzoek alleen op de vaardigheid zelfvertrouwen, de andere vaardigheden laat ik buiten beschouwing.

Omdat ik met de hierboven genoemde vragenlijsten nog geen zicht heb op hoe de leerlingen er zelf over denken, zal ik aan de drie geselecteerde leerlingen de volgende stellingen voorleggen met schaalvragen:

- . Klasgenootjes vinden mij aardig
- . Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen wat ik denk
- . Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen hoe ik me voel
- . Ik durf nee te zeggen als ik iets niet wil
- . Als ik iets wil zeggen, luisteren klasgenootjes naar me
- . Ik maak vaak een praatje met een klasgenootje
- . Ik vraag vaak of ik mag meespelen
- . Als ik iets niet weet vraag ik hulp aan een klasgenootjes
- . Hoe groot is je vertrouwen dat het je gaat lukken om je spreekbeurt te houden?

Bovengenoemde schaalvragen hebben een tienpuntschaal, waarbij 1 weinig is en 10 veel. Ik zal de leerlingen om een toelichting vragen van hun gekozen cijfer. Dit levert kwalitatieve gegevens voor mijn onderzoek op.

Volgens De Jong en Berg (2004) zijn schaalvragen een goed hulpmiddel om een beeld te krijgen van het vertrouwen en de motivatie van een kind om te werken aan het bereiken van een bepaald doel. Tevens zijn schaalvragen goed te gebruiken voor evaluatie van vooruitgang.

3.4.2 Het geven van acht zelf opgestelde dramalessen

Voor dit onderzoek zal ik acht dramalessen geven aan alle leerlingen van groep 6. Na afloop van iedere les schrijf ik een reflectie. De dramalessen zal ik koppelen aan verschillende thema's zoals samenwerken, samen spelen, gevoelens, inlevingsvermogen en vertrouwen van anderen krijgen, met als uiteindelijk doel de kinderen te leren vertrouwen op zichzelf. Om een veilige sfeer na te streven zal ik starten met het bespreken van een aantal gedragsregels, zoals dat iedereen applaus ontvangt en geeft, luisteren en kijken naar elkaar, publiek is stil, meespelen met de ander en elkaar niet blokkeren, grappig zijn is leuk maar niet doen alsof, respect voor jezelf, de ander en je omgeving.

De opbouw van de lessen is voor elke les gelijk:

- Benoemen van het leerdoel
- Inleiding
- Kern
- Afsluiting
- Reflectie op de les

3.4.3 De resultaatmeting

De drie geselecteerde leerlingen vullen de twee zelfbeeld invullijsten (Kool, 2000; Jeninga, 2008) in om te kijken of er verandering is opgetreden in het algehele zelfbeeld van de kinderen. Vervolgens vullen de drie geselecteerde leerlingen, hun ouders en leerkrachten de Seol-vragenlijst nog een keer in. Hierna zal ik de schaalvragen nogmaals voorleggen aan de drie geselecteerde leerlingen. Ter afsluiting zal ik de ouders vragen naar hun mening over het effect van de gegeven dramalessen op hun kind. Door de waarden van de nulmeting en de resultaatmeting met elkaar te vergelijken hoop ik antwoord te krijgen op mijn laatste deelvraag: *in welke mate is het zelfvertrouwen toegenomen na de serie dramalessen?*

Dit praktijkgedeelte en de evaluatie daarvan valt onder de derde stap die Kallenberg e.a. (2007) noemen in het proces van een ontwerpgericht onderzoek: *ontwerp principes, maak ontwerpen en test die uit. Implementeer de oplossing en evalueer de resultaten.*

Stap 3 is te lezen in hoofdstuk 3 en 4.

Als vierde stap noemen Kallenberg e.a. (2007) de aanpassing van het ontwerp en het wederom testen van het aangepaste model. Dit is in mijn onderzoek niet van toepassing.

In de laatste stap wordt er een definitief product vastgesteld en naar buiten gebracht. Deze vijfde stap is te lezen in hoofdstuk 5.

3.5 Triangulatie

Met triangulatie wordt volgens Kallenberg e.a. (2007) bedoeld dat je als onderzoeker verschillende invalshoeken of benaderingen inbrengt in je onderzoek. Ik waarborg dit door:

- Verschillende bronnen uit de verkenning van de literatuur te integreren
- Verschillende meetinstrumenten te gebruiken:
 - zelfbeeldlijst van Kool
 - zelfbeeldlijst van Jeninga
 - Seol-vragenlijst leerling, ouder en leerkracht
 - Schaalvragen
- De lijsten worden door verschillende mensen ingevuld:
 - kinderen
 - ouders
 - leerkrachten
- De mening te vragen aan ouders over het effect van de gegeven dramalessen op hun kind

3.6 Betrouwbaarheid

Om te spreken van betrouwbaarheid moet er sprake zijn van herhaalbaarheid en nauwkeurigheid van een gedane meting. Ik kan niet met 100% zekerheid zeggen dat bij herhaling van mijn onderzoek bij dezelfde groep leerlingen eenzelfde resultaat verkregen zal worden. De meetinstrumenten die ik gebruik zijn minder betrouwbaar omdat het afhankelijk is van een persoonlijke mening. Als iemand anders deze lijst invult krijg je een ander resultaat. Desondanks heb ik ervoor gezorgd mijn onderzoek zo betrouwbaar mogelijk te maken door:

- De vragenlijsten zijn aan alle betrokkenen steeds op dezelfde manier zo eenduidig mogelijk aangeboden.
- Bij het opstellen van de schaalvragen heb ik gebruik gemaakt van informatie uit de literatuur en bestaande vragenlijsten.
- Na afloop van mijn onderzoek heb ik mijn verslag laten lezen om de gegevens zo betrouwbaar mogelijk te krijgen.

3.7 Validiteit

Het onderzoek is niet valide te noemen omdat ik een onderzoek doe bij een geselecteerd aantal leerlingen en het resultaat van het onderzoek geldt niet voor andere kinderen. Ik probeer echter door triangulatie wel dicht tegen validiteit aan te zitten met mijn onderzoek.

3.8 Ethiek

Mijn onderzoek is bedoeld om mijn eigen praktijksituatie op groep- en schoolniveau te verbeteren. Belangrijk hierbij is dat diegenen die betrokken zijn bij mijn onderzoek zich veilig en gerespecteerd voelen. Het onderzoek vindt plaats in een bekende ruimte, namelijk het eigen klaslokaal. De metingen die ik doe met behulp van mijn gekozen meetinstrumenten zijn objectief. De gegevens die ik verzamel zal ik systematisch analyseren en anoniem verwerken. Betrokkenen worden op de hoogte gebracht van het doel, evenals het verloop en de conclusie van mijn onderzoek. Ik zal hierbij geen informatie weglaten en een eerlijk beeld weergeven van het onderzoek. Objectiviteit hierbij wordt mede gewaarborgd door mijn critical friends en studiebegeleiders.

3.9 Tijdspad

Week	Datum	Activiteit
2	12-01-2012 13-01-2012	Alle leerlingen vullen zelfbeeldlijst van Kool (2000) en Jeninga (2008) in
3	18-01-2012	Drietal leerlingen selecteren (duo en ik)
3	19-01-2012	Seol-vragenlijsten invullen (3 leerlingen, ouders, duo en ik)
4	25-01-2012	Schaalvragen afnemen 3 leerlingen
4-12	26-01-2012 23-03-2012	Drama-activiteit 1 t/m 8
13	28-03-2012	Seol-vragenlijst invullen (3 leerlingen, ouders, duo en ik)
13	29-03-2012 30-03-2012	3 leerlingen vullen zelfbeeldlijst van Kool (2000) en Jeninga (2008) in
13	30-03-2012	3 leerlingen vullen zelfbeeldlijst van Jeninga (2008) in
14	04-04-2012	Schaalvragen afnemen 3 leerlingen
14	05-04-2012	Gesprek 3 ouders effect dramalessen

Hoofdstuk 4 Uitvoering en resultaten

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bespreek ik de uitvoering en de resultaten van de door mij gebruikte meetinstrumenten. De gegevens bestaan uit bevindingen die uit vragenlijsten, interviews en lesobservaties naar voren zijn gekomen. Door de verkregen gegevens van de nul- en resultaatmeting met elkaar te vergelijken hoop ik uiteindelijk antwoord te kunnen geven op mijn onderzoeksvraag. De leerlingen die ik voor mijn onderzoek heb geselecteerd noem ik van nu af aan Sij., So. en Lo. (dit zijn de twee voorletters van hun namen, dit om privacyredenen).

4.2 De nulmeting

4.2.1 Zelfbeeldlijsten Kool en Jeninga

Deze lijsten zijn door alle leerlingen van groep 6 ingevuld. De items waarop ik samen met mijn duocollega drie leerlingen heb geselecteerd waren bij de lijst van Kool *angstig* en *trots* en bij de lijst van Jeninga *het niet makkelijk vrienden/vriendinnen maken* en *ik zie er leuk uit*.

De drie geselecteerde leerlingen laten bij de lijst van Kool (2000) de volgende scores zien:

	Nulmeting
<u>Leerling Lo.</u>	
<i>Angstig</i>	'lijkt veel op mij'
<i>Trots</i>	'lijkt beetje op mij'
 <u>Leerling So.</u>	
<i>Angstig</i>	'lijkt beetje op mij'
<i>Trots</i>	'lijkt helemaal niet op mij'
 <u>Leerling Sij.</u>	
<i>Angstig</i>	'lijkt beetje op mij'
<i>Trots</i>	'lijkt veel op mij'

De drie geselecteerde leerlingen laten bij de lijst van Jeninga (2008) de volgende scores zien:

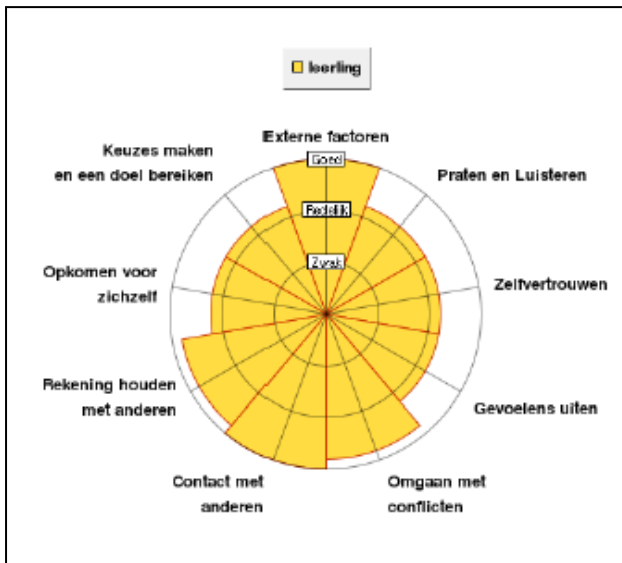
	Nulmeting
<u>Leerling Lo.</u>	
<i>Vrienden maken</i>	ja/nee
<i>Zie er leuk uit</i>	ja/nee
<u>Leerling So.</u>	
<i>Vrienden maken</i>	nee
<i>Zie er leuk uit</i>	ja/nee
<u>Leerling Sij.</u>	
<i>Vrienden maken</i>	nee
<i>Zie er leuk uit</i>	ja/nee

Het resultaat van de ingevulde lijsten komt overeen met het beeld wat mijn duocollega en ik over deze leerlingen hebben: rustige, stille leerlingen en onzeker in contact met medeleerlingen.

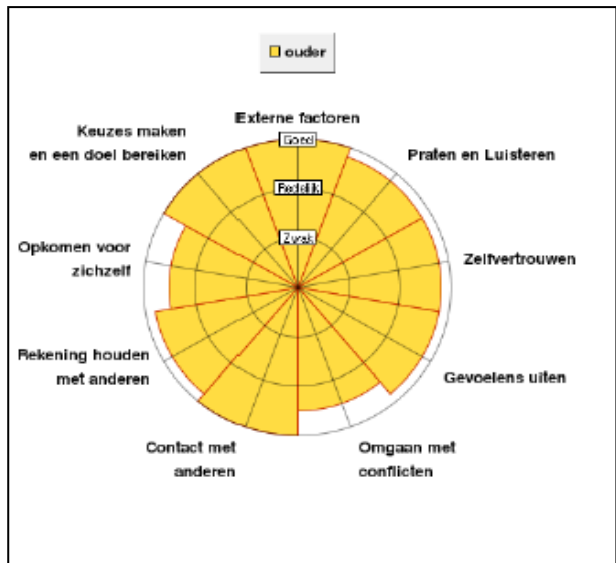
4.2.2 De Seol-vragenlijst

Voor alle drie de leerlingen is er een Seol-vragenlijst ingevuld door de leerkracht (duocollega en ikzelf samen) en de ouder. Ook hebben de leerlingen zelf deze vragenlijst ingevuld. De uitslagen van deze nulmeting zijn per leerling hieronder weergegeven in een grafiek. In deze grafiek is onder meer te zien hoe de leerling scoort op het gebied van zelfvertrouwen.

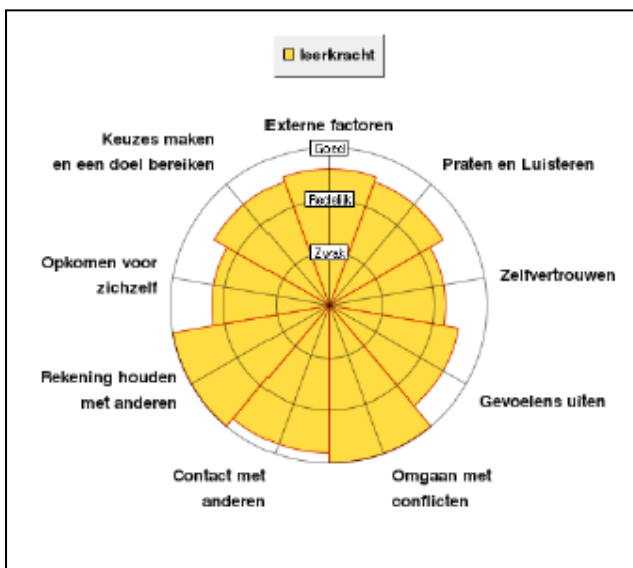
4.2.2.a Nulmeting Lo.

Figuur 1a: Nulmeting Seol-vragenlijst leerling Lo

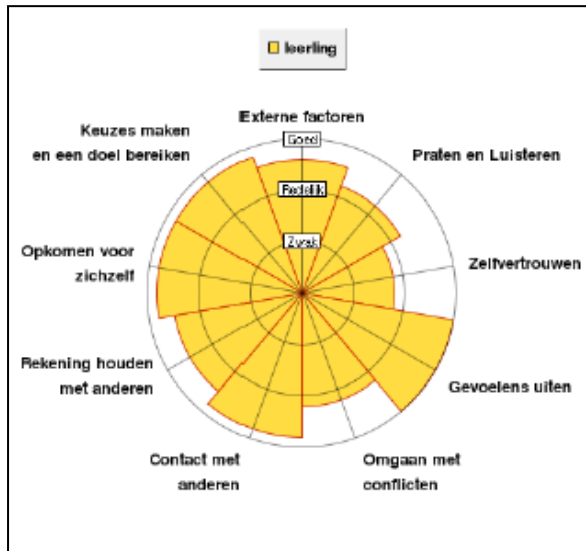
Figuur 1b: Nulmeting Seol-vragenlijst ouder Lo

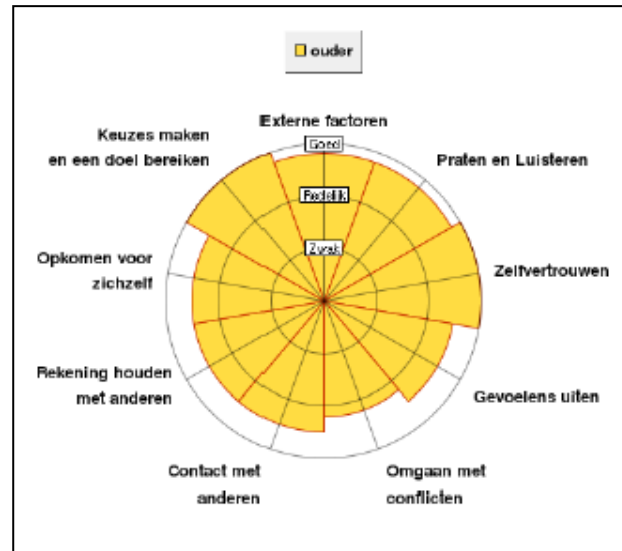
Figuur 1c: Nulmeting Seol-vragenlijst leerkracht Lo

Wat opvalt bij de nulmeting van leerling Lo. is dat zowel leerkracht als leerling het zelfvertrouwen beoordelen als 'redelijk' en dat de ouder een veel hogere score laat zien, tegen het 'goed' aan.

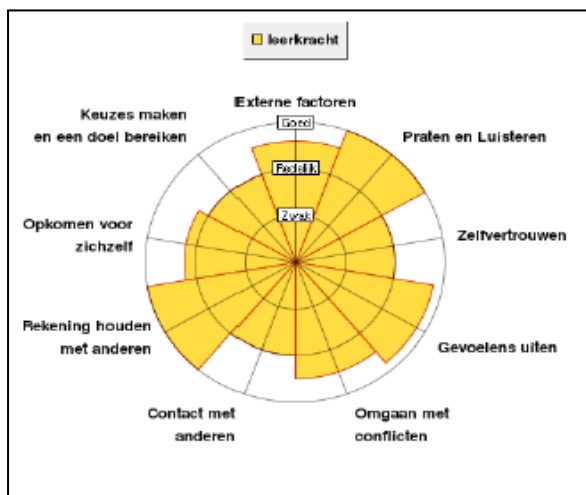
4.2.2.b Nulmeting So.

Figuur 2a: Nulmeting Seol-vragenlijst leerling So

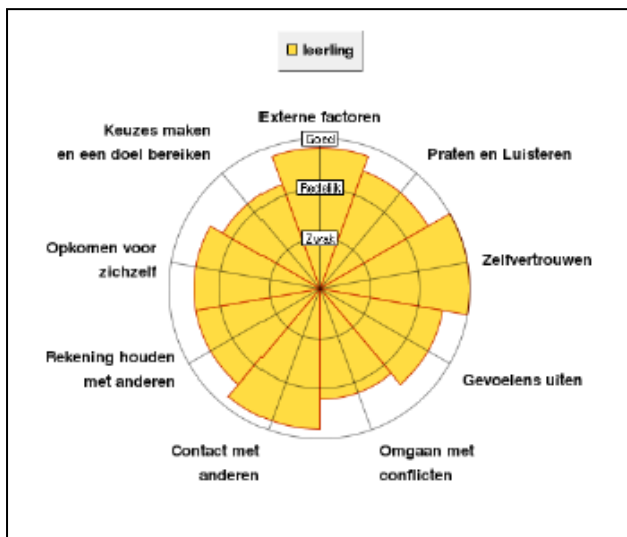
Figuur 2b: Nulmeting Seol-vragenlijst ouder So

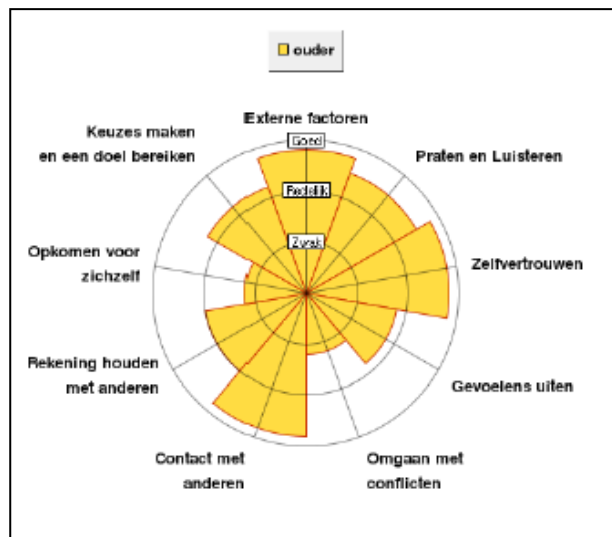
Figuur 2c: Nulmeting Seol-vragenlijst leerkracht So

Wat opvalt bij de nulmeting van leerling So. is dat leerling haar zelfvertrouwen tussen 'zwak en redelijk' beoordeelt, de leerkracht het als 'redelijk' en dat de ouder het zelfvertrouwen als 'goed' beoordeelt.

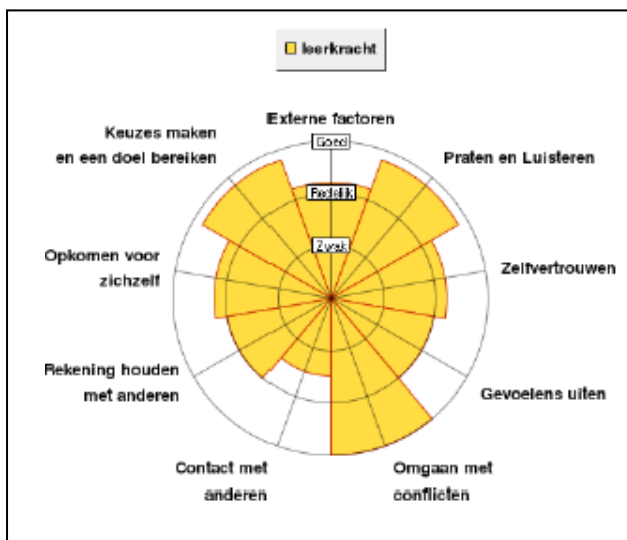
4.2.2.c Nulmeting Sij.

Figuur 3a: Nulmeting Seol-vragenlijst leerling Sij

Figuur 3b: Nulmeting Seol-vragenlijst ouder Sij

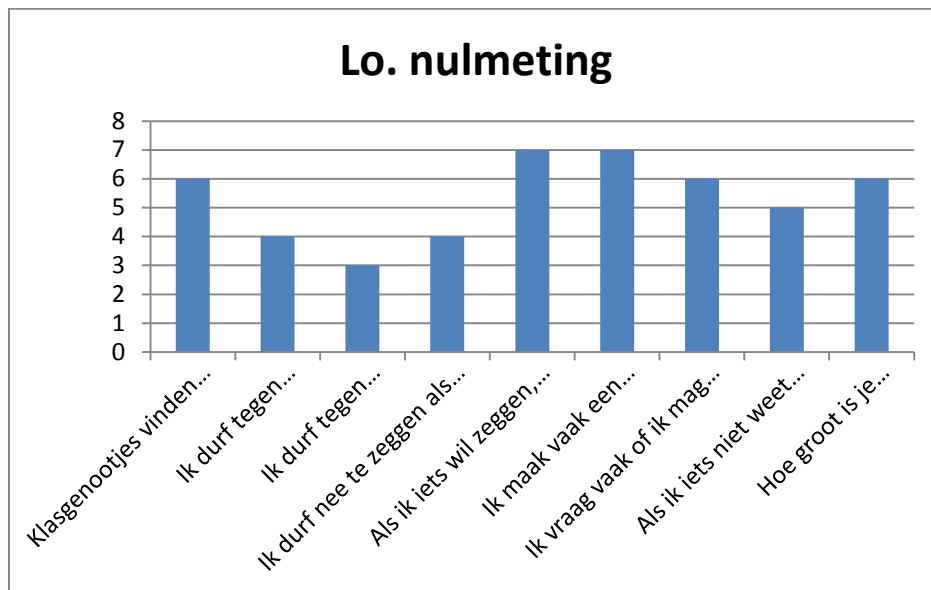

Figuur 3c: Nulmeting Seol-vragenlijst leerkracht Sij

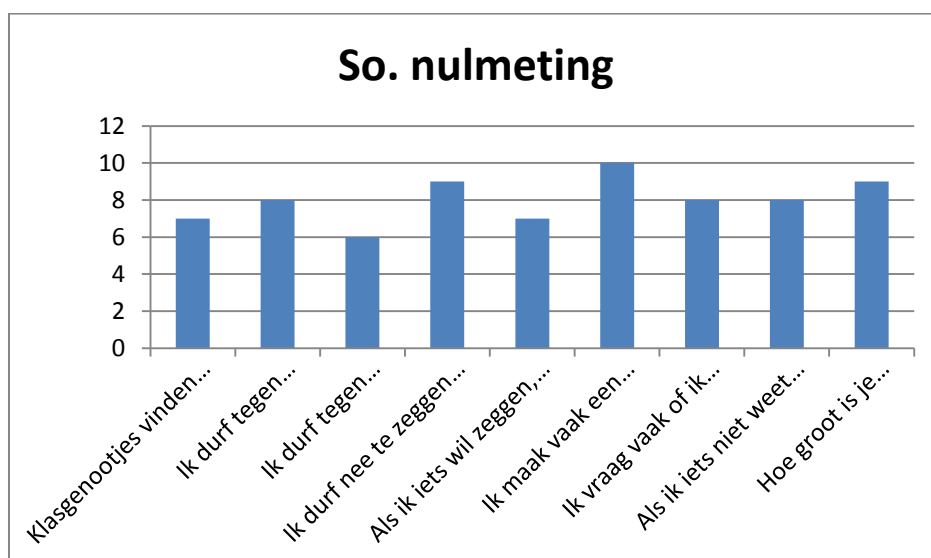
Wat opvalt bij de nulmeting is dat leerling Sij. zijn zelfvertrouwen als 'goed' beoordeelt, de ouder 'redelijk tot goed' en de leerkracht het zelfvertrouwen beduidend minder goed.

4.2.3 Interview schaalvragen

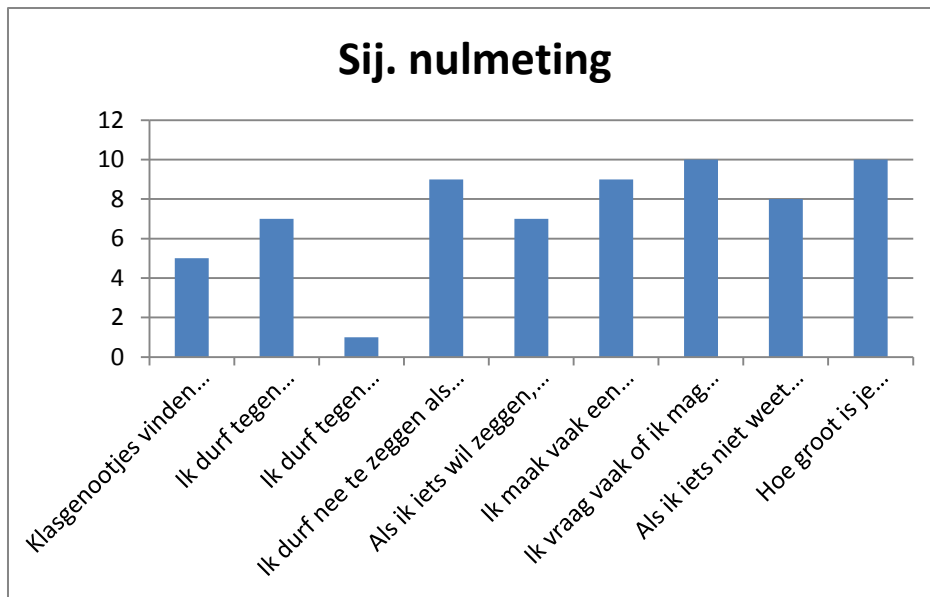
Aan de drie geselecteerde leerlingen zijn schaalvragen voorgelegd voor aanvang van de serie van acht dramalessen. De kwantitatieve gegevens van de afgenomen schaalvragen zijn hieronder weergegeven in een staafdiagram. De opmerkingen die de leerlingen hebben gemaakt om hun antwoorden toe te lichten leveren kwalitatieve gegevens op en zijn opgenomen in bijlage 7.

Grafiek 1: Nulmeting schaalvragen Lo

Grafiek 2: Nulmeting schaalvragen So

Grafiek 3: Nulmeting schaalvragen Sij

4.3 Dramalessen

Voor dit onderzoek heb ik acht dramalessen gegeven aan alle leerlingen van groep 6. Hieronder heb ik van deze lessen alleen het doel van de les en mijn eigen evaluatie genoteerd. De volledige uitwerking van de dramalessen is opgenomen in bijlage 8.

4.3.1 Dramales 1

Doel activiteit: leerlingen maken kennis met verschillende korte drama-oefeningen om zelfvertrouwen op te bouwen.

Zelfevaluatie: tijdens spiegelen was ik even handelingsverlegen toen vier jongens clownesk gedrag vertoonden. Ik twijfelde of ik zou ingrijpen. Ik heb dat niet gedaan omdat ik de sfeer niet wilde 'verpesten'. Aandachtspunt voor de volgende keer: bij gek doen meteen corrigeren. Ook heb ik gemerkt dat het goed is om aan het begin van de les mijn verwachtingen naar de leerlingen concreet uit te spreken. Wat ik lastig vind is dat ik zowel aan het lesgeven ben als observeren. Dit is iets wat ik duidelijk heb onderschat.

4.3.2 Dramales 2

Doel activiteit: leerlingen beelden door middel van het contrastmodel 'samenwerking in je groepje' uit in drie vakken matig-voldoende-goed

Zelfevaluatie: het observeren van de 3 leerlingen blijft lastig. Ik hoop dat ik in de loop van de lessen hier meer handigheid in zal krijgen.

4.3.3 Dramales 3

Doel activiteit: de leerlingen maken kennis met een eenvoudige vorm van een tableau via zogenaamde beelden in het park

Zelfevaluatie: observeren van drietal heb ik minder als druk ervaren. Het enthousiasme van de leerlingen neemt toe. Prima motivatie om door te gaan.

4.3.4 Dramales 4

Doel activiteit: de leerlingen kunnen een situatie uitbeelden in 3 of 4 tableaux.

Zelfevaluatie: bij **So.** en **Lo.** merk in tot nu toe geen verandering in houding. **Sij.** wordt vrijer in zijn doen en laten. Je kunt aan hem zien dat hij erg geniet van de dramalessen.

4.3.5 Dramales 5

Doel activiteit: boodschap overbrengen door middel van fantasietaal gebruikmakend van intonatie, mimiek, houding en gebaar.

Zelfevaluatie: vandaag doorbraak bereikt: wederom zag ik **Sij.** erg genieten en vol zelfvertrouwen. **Lo.** kwam uit haar schulp: volop improviserend, zelfverzekerd en erg grappig. **So.** zelfverzekerd in haar mimiek en gebaren, ietsje terughoudend in haar jabbertalk. Alle drie gegroeid in hun performance naar de groep toe, willen graag spelen voor de klas!

4.3.6 Dramales 6

Doel activiteit: de leerlingen spelen met behulp van een afgesproken probleem een rollenspel 'De ijscoman en de klant' (gericht op het oplossend denken en handelen) en komen al spelend tot een oplossing.

Zelfevaluatie: het samenstellen van tweetallen heb ik vrij gelaten en het viel me op dat zowel **So.** als **Sij.** geen initiatief namen: ik heb ze hierin moeten helpen. Dit lukte **Lo.** wel zelf. Tijdens het rollenspel maakte **Sij.** een zenuwachtige indruk: hij speelde erg lacherig en werd zelfs helemaal beetje uitbundig. De groep vond zijn spel grappig. Heel leuk om te zien hoe hij hier van groeide. **So.** speelde serieus haar rol met veel fantasie. Ook zij moest een paar keer lachen door de zenuwen, maar dit belemmerde haar niet in haar spel. **Lo.** zag ik wederom volop improviserend erg goed haar rol invullen door als eigenaar van de ijswinkel geduldig te blijven bij een lastige klant. Zeer verrast en blij werd ik van de spontane reactie van **So.** na de les toen ze zei: "oh juf, ik voel me zo groot, zo makkelijk". Dit bracht mij op het idee om ook aan **Sij.** en **Lo.** hun reactie te vragen.

Sij.: "leuk om te doen, ik kan nu beter uitbeelden hoe ik me voel, ik leer andere kinderen beter kennen omdat ik andere kant zie".

Lo.: "leuk om te doen, ik voel me beter omdat ik meer durf: als ik in de stad loop en er vraagt iemand mij iets dan durf ik gewoon antwoord te geven".

4.3.7 Dramales 7

Doel activiteit: De leerlingen kunnen vanuit een gegeven rol een inspringspel spelen.

Zelfevaluatie: opvallend vond ik dat **So.**, **Sij** en **Lo.** alledrie erg betrokken en serieus in hun spel waren. Het enthousiasme was deze les bij iedereen minder dan de vorige lessen.

4.3.8 Dramales 8

Doel activiteit: De leerlingen leren om bij hun eigen standpunt te blijven.

Zelfevaluatie: van de elf leerlingen die bij hun standpunt moesten blijven lukte het twee leerlingen niet. Ik dacht dat dit ook bij **So.** zou gebeuren. Ik had haar bewust een B-kaartje gegeven en een vriendinnetje een A-kaartje. Ze had moeite om haar standpunt te bepalen, werd rood en wist niet zo goed uit haar woorden te komen. Toch lukte het haar wel om voet bij stuk te houden. Ik had **Sij.** en **Lo.** aan elkaar gekoppeld. Dit pakte heel goed uit, ze voelden zich veilig bij elkaar en zaten heel goed in hun rol: **Sij.** als zeer enthousiaste verkoper en **Lo.** als chagrijnige vrouw aan de deur. Opvallend ten opzichte van de rest van de leerlingen dat zij beiden zeer alert op elkaar reageerden en de rust hadden om het spel te laten groeien, volop improviserend. Ze genoten er zichtbaar van.

Evaluatie dramalessen:

- alle drie de leerlingen:
 - deden serieus mee
 - durfden alle lessen mee te doen
 - waren sterk in mimiek en gebaren
 - groeiden door enthousiaste reacties van klasgenootjes
 - groeiden door complimenten van leerkracht
 - lukten het om bij een conflict bij hun standpunt te blijven
- leerling **Sij.** genoot heel duidelijk zichtbaar vrijwel direct bij aanvang van de eerste les
- leerling **Sij.** werd vanaf 4e les vrijer in zijn doen en laten
- leerling **Lo.** en **So.** waren in het begin wat onzeker en afwachtend, dit veranderde zichtbaar vanaf 5e les
- reactie leerling **So.** op dramalessen: "oh juf, ik voel me zo groot, zo makkelijk".

- reactie leerling Lo. op dramalessen: "leuk om te doen, ik voel me beter omdat ik meer durf: als ik in de stad loop en er vraagt iemand mij iets dan durf ik gewoon antwoord te geven".
- reactie leerling Sij. op dramalessen: "leuk om te doen, ik kan nu beter uitbeelden hoe ik me voel, ik leer andere kinderen beter kennen omdat ik andere kant zie".

4.4 De resultaatmeting

4.4.1 Zelfbeeldlijsten Kool en Jeninga

Deze lijsten zijn door de drie geselecteerde leerlingen na afloop van de acht dramalessen nog een keer ingevuld.

De drie geselecteerde leerlingen laten bij de lijst van Kool (2000) de volgende scores zien:

	Nulmeting	Resultaatmeting
<u>Leerling Lo.</u>		
<i>Angstig</i>	'lijkt veel op mij'	'lijkt beetje op mij'
<i>Trots</i>	'lijkt beetje op mij'	'lijkt precies op mij'
<u>Leerling So.</u>		
<i>Angstig</i>	'lijkt beetje op mij'	'lijkt beetje op mij'
<i>Trots</i>	'lijkt helemaal niet op mij'	'lijkt beetje op mij'
<u>Leerling Sij.</u>		
<i>Angstig</i>	'lijkt beetje op mij'	'lijkt helemaal niet op mij'
<i>Trots</i>	'lijkt veel op mij'	'lijkt precies op mij'

Analyse:

Leerling Lo. beoordeelt zich 'minder angstig' en is 'trots' op zichzelf. Zelfbeeld is positiever geworden op beide items.

Leerling So. beoordeelt 'angstig' het zelfde en is 'trotser' op zichzelf. Zelfbeeld is positiever geworden op laatste item.

Leerling Sij. beoordeelt zich niet meer 'angstig' en is trots op zichzelf. Zelfbeeld is positiever geworden op beide items.

De drie geselecteerde leerlingen laten bij de lijst van Jeninga (2008) de volgende scores zien:

	Nulmeting	Resultaatmeting
<u>Leerling Lo.</u>		
<i>Vrienden maken</i>	ja/nee	ja/nee
<i>Zie er leuk uit</i>	ja/nee	ja
<u>Leerling So.</u>		
<i>Vrienden maken</i>	nee	nee
<i>Zie er leuk uit</i>	ja/nee	ja/nee
<u>Leerling Sij.</u>		
<i>Vrienden maken</i>	nee	ja
<i>Zie er leuk uit</i>	nee	ja

Analyse:

Leerling Lo. vindt niet dat ze makkelijker vrienden maakt maar wel dat ze er leuk uit ziet. Zelfbeeld is op dit item verbeterd.

Leerling So laat bij beide items geen verbetering zien in haar zelfbeeld.

Leerling Sij. vindt dat hij makkelijker vrienden maakt en dat hij er leuk uit ziet. Verbetering van zijn zelfbeeld op beide items.

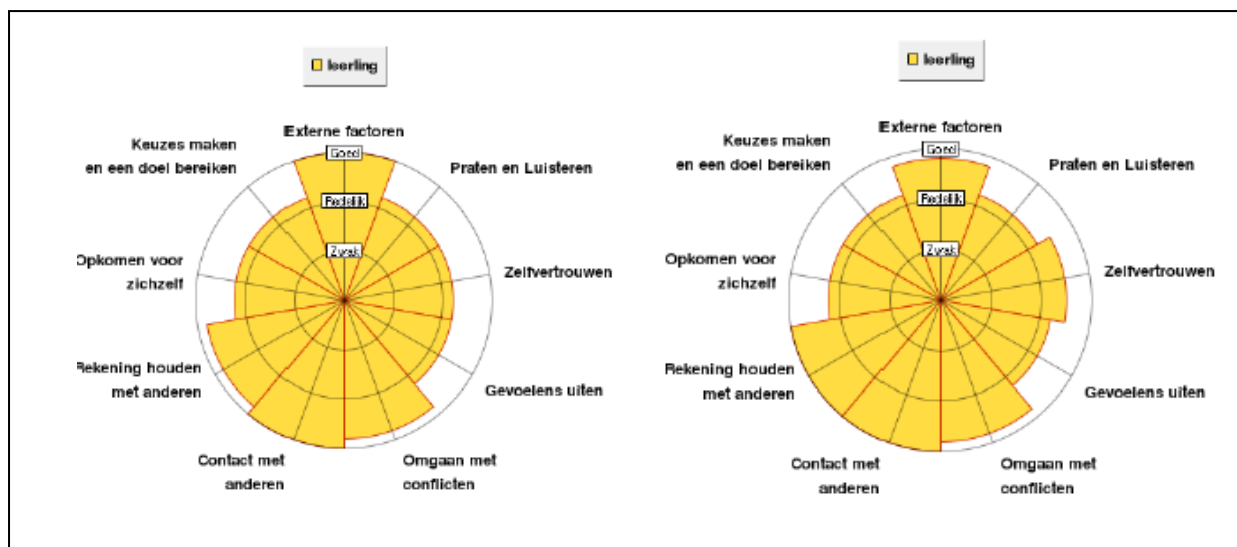
4.4.2 De Seol-vragenlijsten

Voor alle drie de leerlingen is er na afloop van de acht dramalessen wederom een Seol-vragenlijst ingevuld door de leerkracht (duo-collega en ikzelf) en de ouder. Ook hebben de leerlingen zelf deze vragenlijst nog een keer ingevuld. De uitslagen van deze resultaatmeting zijn per leerling hieronder weergegeven in een grafiek.

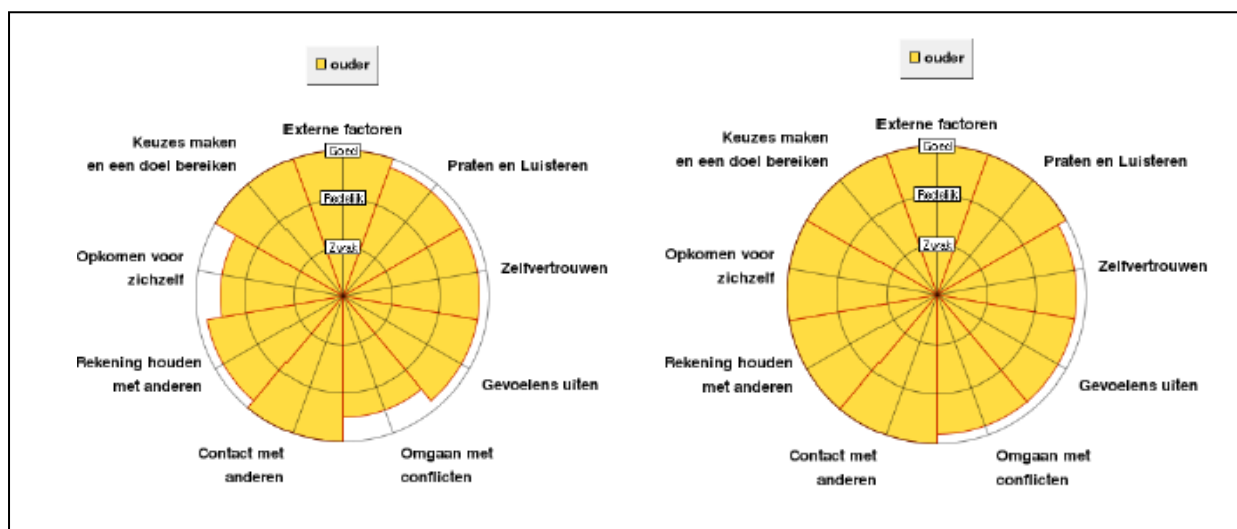
De uitslagen van de nulmeting zijn hier voor de duidelijkheid ook bij weergegeven.

Nulmeting Lo.

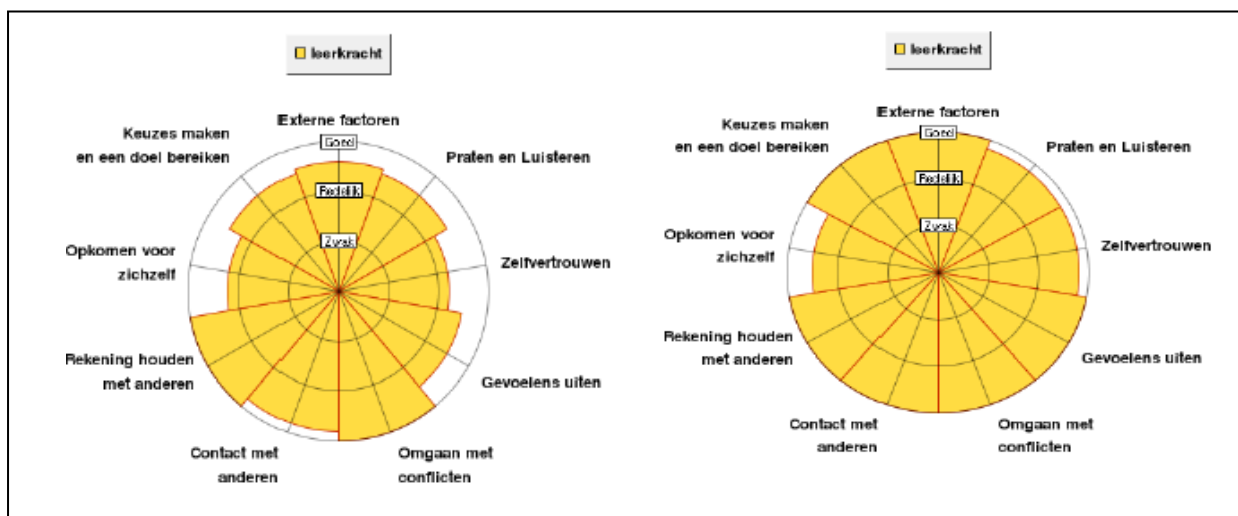
Resultaatmeting Lo.

Figuur 4a: Nul- en resultaatmeting Seol-vragenlijst leerling Lo

Figuur 4b: Nul- en resultaatmeting Seol-vragenlijst ouder Lo

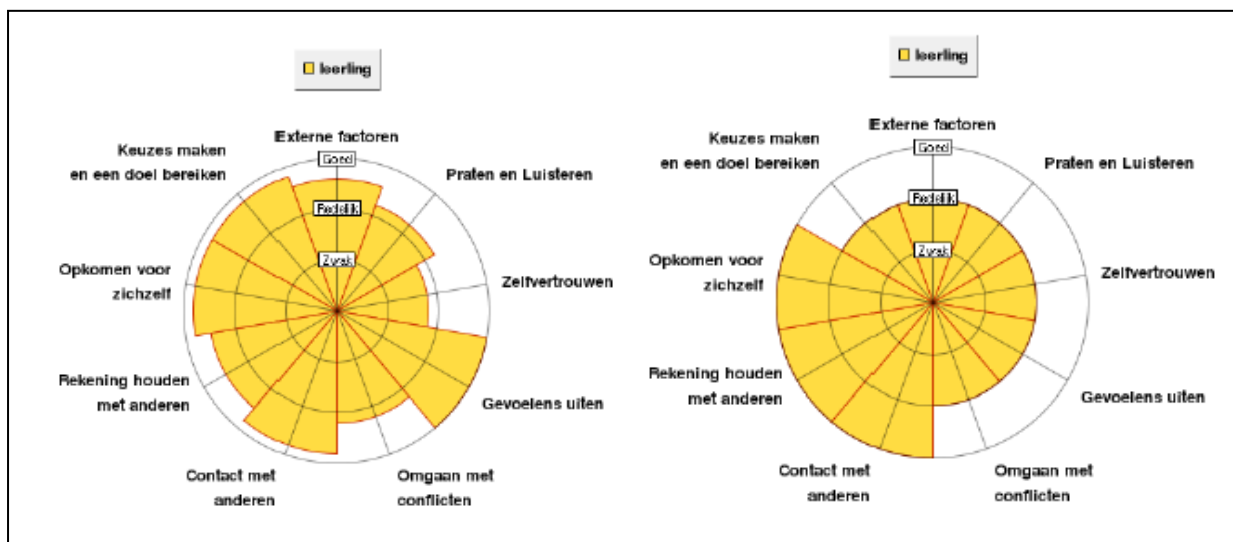
Figuur 4c: Nul- en resultaatmeting Seol-vragenlijst leerkracht Lo

Analyse leerling Lo:

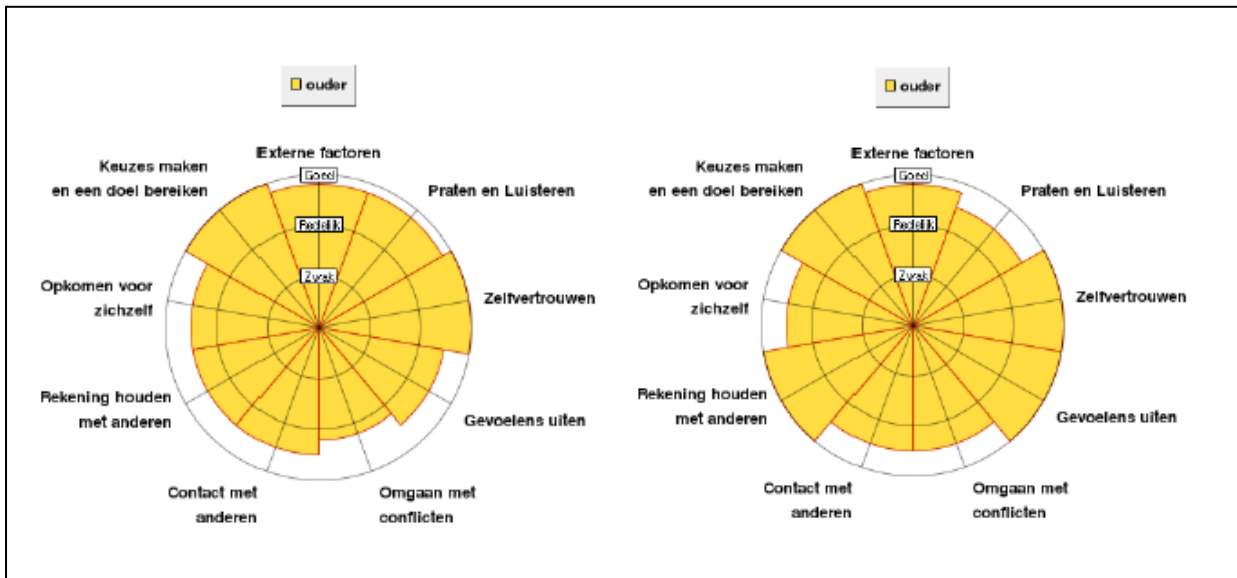
Leerling zelf laat kleine groei zien in haar beoordeling van het zelfvertrouwen, de ouder beoordeelt dit beide keren hetzelfde als 'bijna goed' en de leerkracht geeft aan grote groei in het zelfvertrouwen waar te nemen.

Nulmeting So.

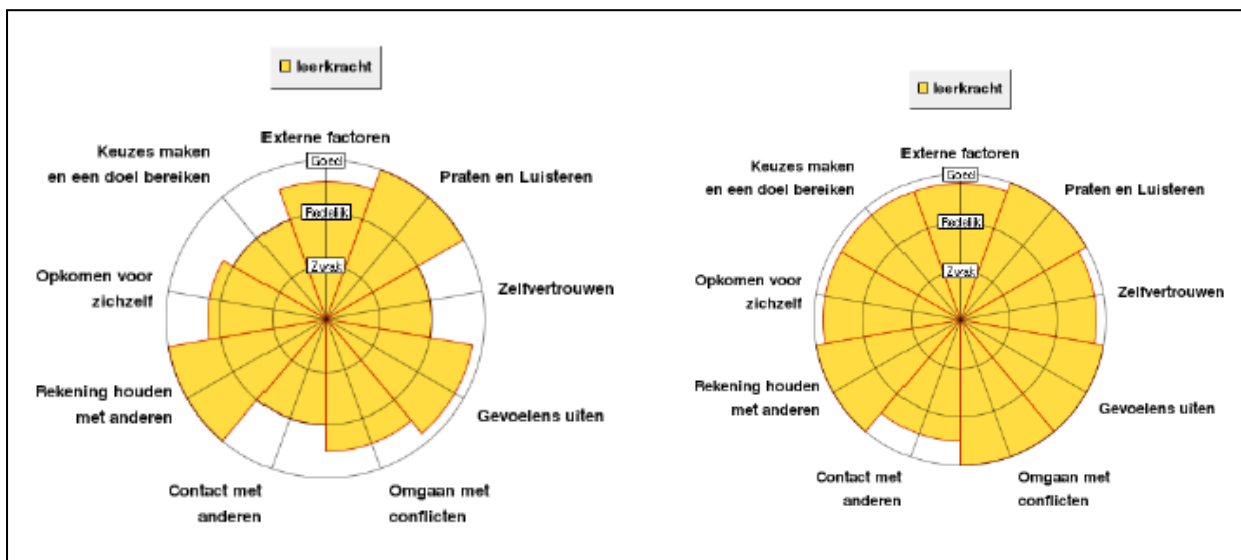
Resultaatmeting So.

Figuur 5a: Nul- en resultaatmeting Seol-vragenlijst leerling So

Figuur 5b: Nul- en resultaatmeting Seol-vragenlijst ouder So

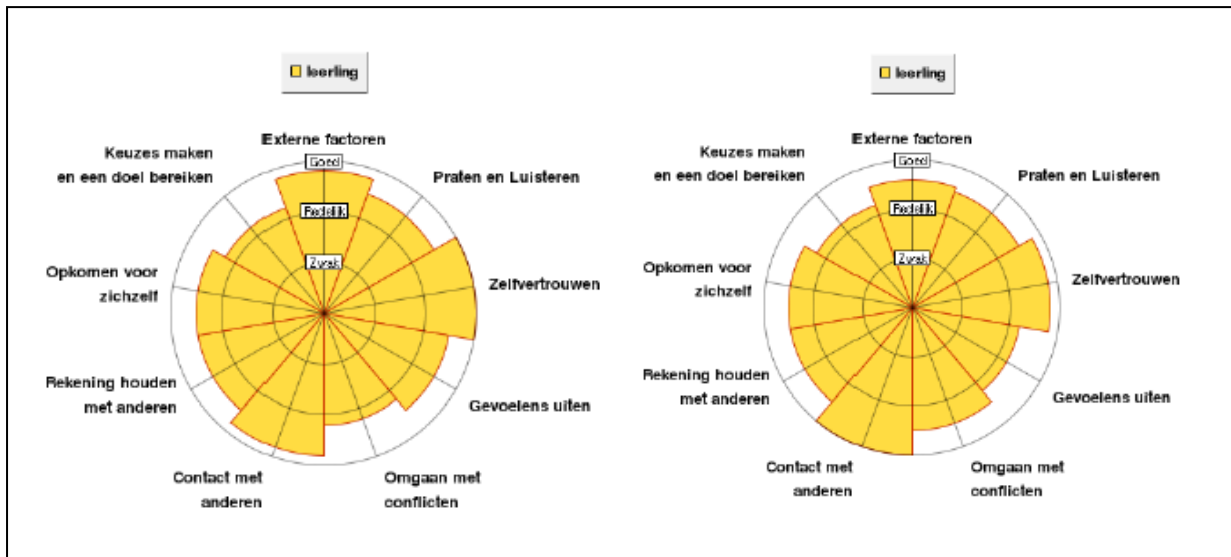
Figuur 5c: Nul- en resultaatmeting Seol-vragenlijst leerkracht So

Analyse leerling So.:

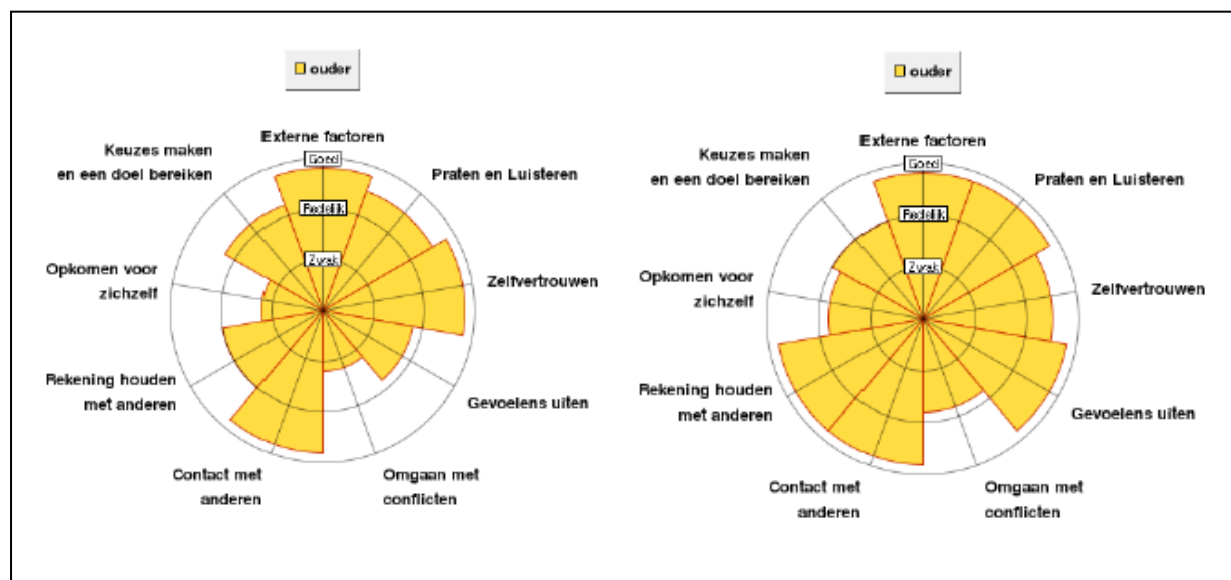
Leerling zelf laat kleine groei zien in haar beoordeling van het zelfvertrouwen, de ouder beoordeelt dit beide keren hetzelfde als goed en de leerkracht geeft aan grote groei in het zelfvertrouwen waar te nemen.

Nulmeting Sij.

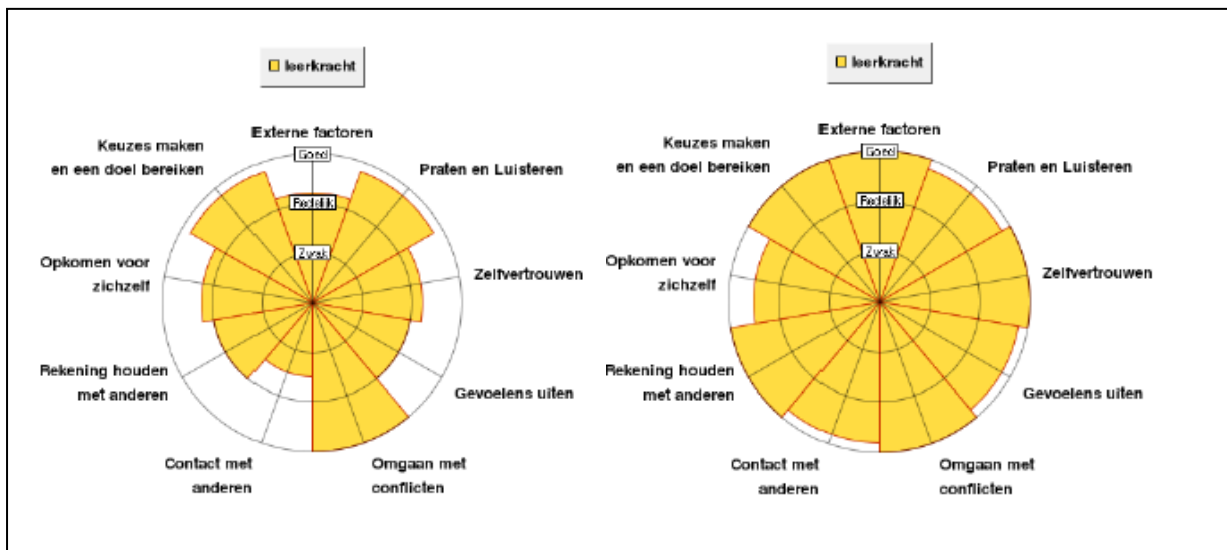
Resultaatmeting Sij.

Figuur 6a: Nul- en resultaatmeting Seol-vragenlijst leerling Sij

Figuur 6b: Nul- en resultaatmeting Seol-vragenlijst ouder Sij

Figuur 6c: Nul- en resultaatmeting Seol-vragenlijst leerkracht Sij

Analyse leerling Sij.:

Leerling zelf laat kleine achteruitgang zien in zijn beoordeling van het zelfvertrouwen, dit is ook te zien in de beoordeling van de ouder. De leerkracht geeft aan grote groei in het zelfvertrouwen waar te nemen.

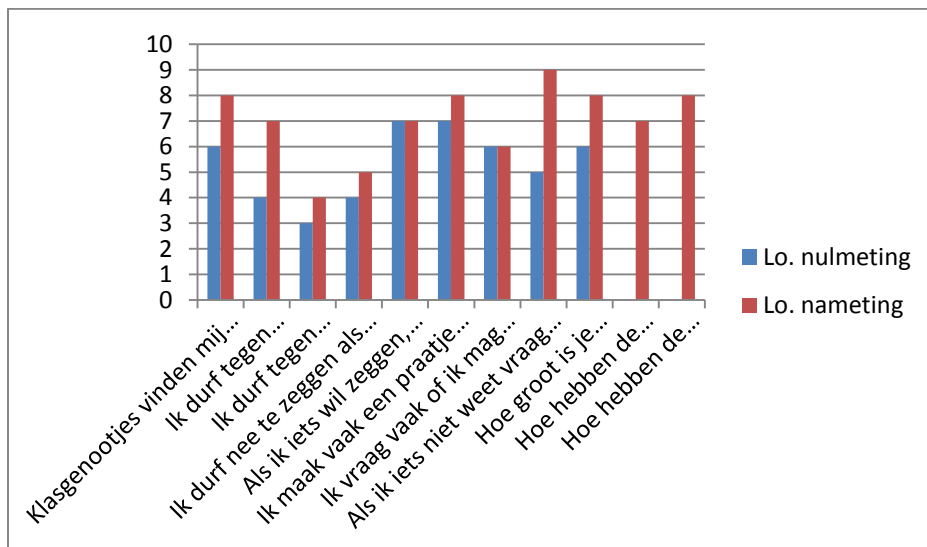
4.4.3 Interview schaalvragen

Aan de drie geselecteerde leerlingen zijn schaalvragen voorgelegd na afloop van de serie van acht dramalessen. Om antwoord te krijgen op de vraag hoe deze leerlingen de dramalessen hebben ervaren, heb ik ten opzichte van de schaalvragen van de nulmeting, de volgende twee vragen toegevoegd:

- . Hoe hebben de dramalessen je geholpen om tevreden te zijn over jezelf en
- . Hoe hebben de dramalessen je geholpen om te leren samenspelen en samenwerken.

Deze twee toegevoegde schaalvragen hebben net zoals de andere schaalvragen een tienpuntschaal, waarbij 1 weinig is en 10 veel.

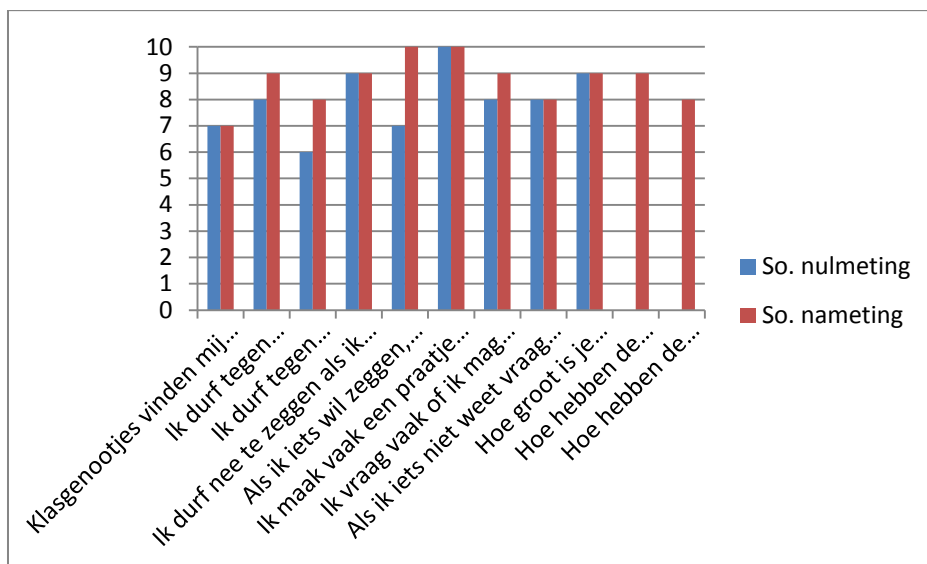
De kwantitatieve gegevens van de afgenomen schaalvragen van zowel de nul- als de resultaatmeting zijn hieronder weergegeven in een staafdiagram. De opmerkingen die de leerlingen hebben gemaakt om hun antwoorden toe te lichten tijdens de resultaatmeting leveren kwalitatieve gegevens op en zijn opgenomen in bijlage 9.

Grafiek 4: Nul- en resultaatmeting schaalvragen Lo

Analyse leerling Lo.:

Het globale beeld is dat deze leerling een beduidend hogere score aangeeft na de dramalessen: gemiddeld bijna 2 punten verschil. Leerling geeft aan dat de lessen haar voldoende geholpen hebben om tevreden over zichzelf te zijn en goed geholpen om te leren samenspelen en samenwerken.

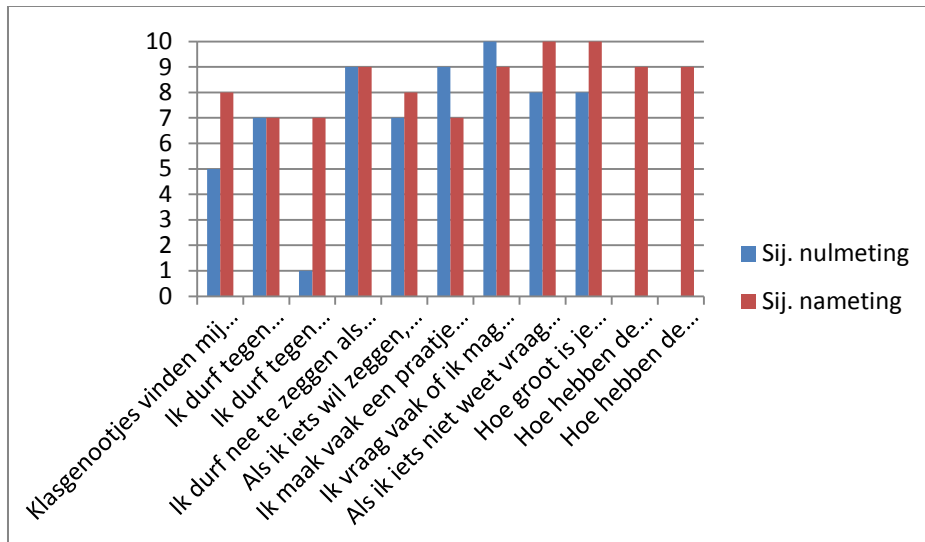
Grafiek 5: Nul- en resultaatmeting schaalvragen So

Analyse leerling So.:

Het globale beeld is dat deze leerling marginaal punten hoger scoort na de dramalessen: vijf van de negen antwoorden geven dezelfde score. De stelling 'ik durf

tegen klasgenootjes te zeggen hoe ik mij voel' is met twee punten hoger beantwoord en de stelling 'als ik iets wil zeggen luisteren klasgenootjes naar me' zelfs met 3 punten hoger.

Leerling geeft aan dat de lessen haar erg goed geholpen hebben om tevreden over zichzelf te zijn en goed geholpen om te leren samenspelen en samenwerken.

Grafiek 6: Nul- en resultaatmeting schaalvragen Sij

Analyse leerling Sij.:

De scores geven een heel wisselend beeld. Op twee stellingen wordt zelfs een lagere score aangegeven. De stelling 'ik durf tegen klasgenootjes te zeggen hoe ik mij voel' valt qua score extra op: zes punten verschil. De stelling 'klasgenootjes vinden mij aardig' is met drie punten hoger beantwoord. Leerling geeft aan dat de lessen hem erg goed geholpen hebben om zowel tevreden over zichzelf te zijn als te leren samenspelen en samenwerken.

4.4.4 Interview ouders

Aan de ouders heb ik hun mening gevraagd naar het effect van de dramalessen op het functioneren van hun kind.

Voor alle drie de leerlingen geldt dat ze:

- zelfverzekerder zijn geworden
- bij 'ruzie' niet meteen denken dat het aan hun ligt als persoon
- meer initiatief nemen in het maken van contact met leeftijdsgenootjes
- bij conflicten durven te zeggen wat ze vinden
- meer voor zichzelf opkomen
- vrijer zijn geworden in hun hele doen en laten

Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geef ik naar aanleiding van de data analyses en resultaten uit voorgaand hoofdstuk antwoord op mijn laatste deelvraag: *in welke mate is het zelfvertrouwen toegenomen na de serie dramalessen?* Om vervolgens mijn persoonlijke conclusies helder te krijgen beantwoord ik de onderzoeksvraag, gerelateerd aan de literatuur die gebruikt is in hoofdstuk twee. Ook doe ik aanbevelingen met betrekking tot praktijkverbetering en reflecteer ik op het onderzoeksproces en mijn eigen leerproces. Aan het eind van het hoofdstuk stel ik nog een discussiepunt aan de orde.

5.2 Conclusies uit het praktijkonderzoek

Om er achter te komen in welke mate het zelfvertrouwen toegenomen is na de serie dramalessen heb ik de uitkomsten van de nul- en resultaatmeting met elkaar vergeleken. Hieronder zal ik per leerling het resultaat bespreken.

Leerling Lo.

Uit de zelfbeeldlijsten van Kool en Jeninga kan ik concluderen dat Lo. een positiever zelfbeeld heeft gekregen.

Uit de Seol-vragenlijst is op te maken dat Lo. zelf aangeeft dat ze gegroeid is in haar zelfvertrouwen, de leerkrachten geven zelfs aan grote groei in het zelfvertrouwen waar te nemen: duo-collega vindt dat Lo. in algehele beeld zekerder overkomt, ze zich meer bewust is van wat ze kan en dat ze meer durft te ondernemen.

Ik kan, ook door de kwantitatieve gegevens van de schaalvragen en gesprekken met leerling en ouder, concluderen dat het zelfvertrouwen van Lo. in *omgang met zichzelf en anderen* groter is geworden.

Leerling So.

Uit de zelfbeeldlijsten van Kool en Jeninga kan ik concluderen dat So. een iets positiever zelfbeeld heeft gekregen.

Uit de Seol-vragenlijst is op te maken dat So. zelf aangeeft dat ze een klein beetje gegroeid is in haar zelfvertrouwen, de leerkrachten geven aan grotere groei in het zelfvertrouwen waar te nemen: duo-collega vindt dat So. in algehele beeld rustiger en positiever is geworden. Ook ziet zij dat So. zich meer bewust is geworden van wat ze kan.

Ik kan, ook door de kwantitatieve gegevens van de schaalvragen en gesprekken met leerling en ouder, concluderen dat het zelfvertrouwen van So. vooral in *omgang met anderen* groter is geworden. Het zelfvertrouwen van So. in *omgang met zichzelf* is iets toegenomen.

Leerling Sij.

Uit zelfbeeldlijsten van Kool en Jeninga kan ik concluderen dat Sij. een positiever zelfbeeld heeft gekregen.

Opvallend is dat uit de Seol-vragenlijst blijkt dat zowel Sij. als ouder zelfvertrouwen in resultaatmeting minder beoordeelt, terwijl de leerkrachten een grote groei in het zelfvertrouwen waarnemen: duo-collega vindt dat Sij. in algehele beeld meer open is geworden, hij vertelt meer, hij straalt en is actiever in het leggen van contact met klasgenootjes.

Ik kan, ook door de kwantitatieve gegevens van de schaalvragen en gesprekken met leerling en ouder, concluderen dat het zelfvertrouwen van Sij. in *omgang met zichzelf en anderen* groter is geworden.

Bovenstaande geeft een duidelijk beeld van de mate waarin het zelfvertrouwen bij de drie geselecteerde leerlingen is toegenomen. Er is een vooruitgang te zien in het zelfvertrouwen na het volgen van de dramalessen. De leerlingen hebben een positiever zelfbeeld: ze zijn trotser op zichzelf en hebben beter inzicht in hun sterke en zwakke punten. In de literatuur wordt mijns inziens terecht gesteld dat zelfvertrouwen afhankelijk is van het zelfbeeld en dat ze van invloed zijn op elkaar (Shavelson e.a. in Van der Ploeg (1997)). Vanuit het toegenomen zelfvertrouwen hebben de leerlingen meer contact gelegd met klasgenootjes en durfden ze nieuwe dingen uit te proberen. Op momenten dat nu iets niet lukt weten ze dat het niet aan hun ligt als persoon. Dit beeld wordt bekrachtigd door vier verschillende informanten, te weten de leerlingen zelf, hun ouder, mijn duo-collega en mezelf.

Om mijn conclusie helder te krijgen zal ik mijn onderzoeksvraag beantwoorden.

De onderzoeksvraag is: *hoe kan ik door middel van drama-interventies het zelfvertrouwen van leerlingen in mijn groep 6 vergroten?*

Ik heb op deze vraag antwoord kunnen vinden door aan de hand van literatuur acht dramalessen samen te stellen en deze te geven in mijn groep. Met mijn onderzoek heb ik bereikt wat ik wilde bereiken. Ik heb door het geven van de dramalessen een positieve invloed kunnen uitoefenen op het zelfvertrouwen van de drie geselecteerde leerlingen. Tijdens de lessen hebben de leerlingen ervaren dat ze erbij horen en meetellen. Ze hebben succeservaringen opgedaan en hoe meer ze van dit soort momenten meemaakten hoe beter het zelfvertrouwen werd. Vertrouwen heb ik kunnen geven door juist die dingen te benoemen die goed gingen en daar heb ik de nadruk op gelegd.

In de literatuur wordt dit bevestigd door hetgeen Furman (2004) hierover schrijft. Hij stelt dat wanneer leerkrachten kinderen vertellen waarom zij vertrouwen in hen hebben, ze hun meer zelfvertrouwen geven. Ik heb bij mijn leerlingen 'de vonk' laten ontbranden voor het vak drama met als uiteindelijk resultaat dat zij zich meer opengesteld hebben voor hun talenten. Belangrijk hierin is geweest dat het klassenklimaat in mijn groep heel positief was en hierdoor de leerlingen zich veilig genoeg voelden om bepaalde vaardigheden te gaan oefenen en te laten zien. Ik heb gezorgd voor een goede opbouw van mijn lessen.

De reden dat ik tot mijn onderzoeksvraag ben gekomen was, dat ik me afvroeg of ik drama preventief zou kunnen inzetten voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. Als ik kijk naar de resultaten van de ingevulde Seol-vragenlijsten van Leefstijl kan ik deze vraag positief beantwoorden. Uit de resultaatmeting is het algehele beeld dat een groot deel van de overige vaardigheden, die nodig zijn voor een goede sociale emotionele ontwikkeling, verbeterd is.

Met name de vaardigheden 'rekening houden met anderen' – 'opkomen voor zichzelf' – en 'gevoelens uiten' vallen hierbij extra op. Ik kan concluderen dat de drama-activiteiten een belangrijke rol hebben gespeeld bij het oefenen van deze vaardigheden. Dat ik niet de enige ben die dat vindt, blijkt uit de dankbrief van de ouders van een van de drie geselecteerde leerlingen in bijlage 10.

5.3 Aanbevelingen met betrekking tot mijn praktijk

Naar aanleiding van het resultaat van mijn onderzoek wil ik een aanbeveling doen om meer drama te gebruiken in de groep. Het is wenselijk om hier meteen in het begin van het nieuwe schooljaar mee te beginnen. De leerlingen zullen enthousiast zijn en het beïnvloedt het pedagogisch klimaat positief. Door de persoonsvormende functie van drama wordt het sociale gedrag, de creativiteit en de samenwerking tussen leerlingen gestimuleerd. Wanneer een leerkracht in de eerste weken van een schooljaar al observaties uitvoert, heeft hij of zij meteen zicht op welke sociale vaardigheden nog niet beheerst worden. Het is aan te bevelen de dramalessen niet op zich te laten staan maar aandacht voor de sociale vaardigheden te besteden in alle lessen. Ze zijn niet gebonden aan een bepaald vakgebied of lesuur. Het zijn generieke vaardigheden.

Drama kan met behulp van de Methode *Goed Gedaan* gegeven worden maar ook op de manier waarop ik het gedaan heb voor mijn onderzoek: zelf activiteiten ontwerpen voor een sociale vaardigheid die je met je groep wilt oefenen. De lessenserie van acht lessen is als bijlage toegevoegd. Indien een leerkracht zich niet competent genoeg voelt om dramalessen te geven zou het misschien een idee kunnen zijn dat leerkrachten gaan samenwerken en gebruik maken van elkaars talenten. Vanuit mijn toegenomen expertise zou ik graag collega's op dit punt willen enthousiasmeren en

begeleiden. Hiernaast wil ik me hard maken om het vak Drama bij alle groepen op het rooster te krijgen.

5.4 Reflectie op onderzoeksproces

Het onderzoek heb ik goed volgens plan kunnen uitvoeren. De strakke planning die ik gemaakt had, zorgde ervoor dat ik houvast had en alles op tijd af had. Het idee dat ik voor mijn onderzoek iets met 'zelfvertrouwen en drama' wilde doen, stond vrij snel vast. Bij het zoeken naar de juiste meetinstrumenten liep ik er echter tegenaan dat het begrip 'zelfvertrouwen' breed en moeilijk meetbaar is. Twijfel over doorgaan op de ingeslagen weg heeft veel energie en tijd gekost. Het gevoel me op glad ijs te begeven stak steeds meer de kop op. Had ik wel genoeg zelfvertrouwen om het aan te durven? Puur gevoelsmatig heb ik de keuze gemaakt om er voor te gaan. Het proces van het formuleren van de onderzoeksvraag is tijdrovend geweest. Het vinden van de juiste meetinstrumenten is na veel gepuzzel uiteindelijk ook gelukt. De zelfbeeldschalen van Kool en Jeninga zijn goede instrumenten gebleken om een beeld te krijgen van het zelfbeeld van mijn leerlingen. Achteraf kan ik zeggen dat het jammer was dat ik slechts drie leerlingen de Seol-vragenlijst heb kunnen laten invullen. Nu bleek dat, bij de leerlingen die ik op basis van de zelfbeeldlijsten had geselecteerd, het zelfvertrouwen niet unaniem door ouder, leerkracht en het kind zelf als zwak werd beoordeeld. Ouders gaven naderhand ook aan dat ze de vragen niet concreet genoeg vonden en soms lastig te beantwoorden.

Duidelijk is voor mij wel geworden dat het invullen van de Seol-vragenlijst erg persoonsafhankelijk is en het begrip zelfvertrouwen toch lastig concreet te beschrijven is.

Het geven van de serie dramalessen verliep zoals gepland. In het begin had ik moeite om het geheel te overzien maar gaandeweg de lessen kreeg ik hier steeds meer handigheid in. Een oplossing had kunnen zijn om gebruik te maken van een videocamera. Ik heb ervoor gekozen dit niet te doen omdat ik de lessen 'gewoon' wilde laten verlopen en niet te veel de nadruk wilde leggen op het feit dat ik deze lessen gaf voor mijn onderzoek. Het plezier en enthousiasme van de leerlingen gaf mij steeds meer zelfvertrouwen en bevestiging van de goede keuze die ik gemaakt had. Ook van mijn duo-collega en ouders kreeg ik ontzettend positieve reacties. Bij de dataverzameling en interpretatie heb ik de gegevens goed kunnen ordenen waardoor ik de verkregen resultaten in een overzichtelijk geheel in beeld heb kunnen brengen. Ik heb mijn deelvragen en onderzoeksvraag kunnen beantwoorden.

5.5 Reflectie op eigen leerproces

Het doen van onderzoek heeft ervoor gezorgd dat ik persoonlijk en professioneel gegroeid ben. Ik heb geleerd dat ik niet zo hoeft te twijfelen aan mezelf en eerder kan vertrouwen op mijn gevoel. Vanuit dit gevoel heb ik keuzes gemaakt en beslissingen genomen. Dit voelt als een overwinning op mezelf. Ik heb moeten leren om op tijd afstand te nemen van mijn studie. Studeren is zeker de moeite waard, maar tot hoever is de impact hiervan op het dagelijks leven nog acceptabel? Er zijn momenten geweest dat ik hierin mijn grenzen overschreden heb.

Door literatuuronderzoek heb ik veel kennis opgedaan over het onderwerp zelfvertrouwen en het doen van onderzoek op een systematische en verantwoorde wijze. Ik heb geleerd hoe ik een goede analyse en interpretatie van onderzoeksresultaten het beste kan weergeven. Mijn oplossingsgerichte denken en handelen is verankerd in mijn doen en laten. Op momenten dat het even niet lekker liep kreeg ik, door me op de positieve dingen te focussen, weer zicht op mogelijkheden en oplossingen. Door het doen van onderzoek is mijn kritisch reflectieve onderzoekshouding verder ontwikkeld. Het heeft me nog meer bewust gemaakt van mijn handelen als onderzoeker, leerkracht en critical friend.

5.6 Discussie

Ik ben blij dat ik aan het eind van mijn onderzoek heb kunnen concluderen dat het zelfvertrouwen van de drie leerlingen is toegenomen. Tijdens het geven van de dramalessen heb ik deze leerlingen specifiek begeleid met betrekking tot hun zelfvertrouwen, echter deze begeleiding heb ik toch ook, al dan niet bewust, doorgetrokken naar de dagelijkse praktijk in de groep. Het is dus maar de vraag of de toename van het zelfvertrouwen alleen toe te wijzen is aan de drama-interventies die ik toegepast heb. De uitdrukking “wat je aandacht geeft groeit” is hierop van toepassing. Om het effect te bewijzen zou je het onderzoek nog een keer kunnen uitvoeren met een parallelgroep waar geen drama-interventies uitgevoerd worden.

Nawoord

Met het schrijven van dit meesterstuk sluit ik mijn tweejarige opleiding Master Special Educational Needs af.

Graag wil ik de volgende mensen bedanken die een grote steun voor mij zijn geweest:

- mijn duo-collega voor haar steun, medewerking en kritische blik
- de leerlingen uit mijn groep voor hun inzet en enthousiasme tijdens de dramalessen
- de ouders van de leerlingen uit mijn groep voor hun medewerking en enthousiasme
- mijn studiebegeleiders drs. V. Zeinstra en drs. E. van Meersbergen voor hun begeleiding en ondersteuning
- mijn critical friends voor hun steun, vertrouwen en gezelligheid
- mijn vriendin Matty van der Meiden voor het meelezen van mijn meesterstuk, haar positief kritische feedback en zeker ook haar mentale steun.
- mijn kinderen Jan, Niels en Jooske voor hun geduld en begrip voor het krijgen van minder aandacht tijdens mijn studieperiode
- mijn man Hans, mijn grootste steun en toeverlaat, voor zijn kritische blik en inspirerende gesprekken, zijn praktische hulp en liefdevolle steun en geduld op momenten dat ik het even niet meer zag zitten.

Ik kan met een trots en voldaan gevoel op het afgelopen jaar terugkijken en zeggen: "het is de moeite waard geweest". Dank jullie wel!

Joke Schmidt

Mei 2012

Literatuurlijst

Boeken:

Arnoldy, E. (2009). *Meesterstuk in het kader van de opleiding Master Sen*. Tilburg: Fontys OSO

Dale Van (2003). *Woordenboek der Nederlandse Taal*. Groningen: Wolters-Noordhoff b.v.

Deley, T. (2004). *Denken-voelen-doen. Sociaal emotionele ontwikkeling in het basisonderwijs*. Apeldoorn/Antwerpen: Garant

Dietvorst, C., & Velthoven R. (1997). *Begeleiden van Ontwikkeling*. Alphen aan den Rijn: Samson H.D. Tjeenk Willink b.v.

Fontys OSO. (2009). *Reader GS04SM08: Drama in dienst van de persoonlijkheidsontwikkeling*. Tilburg: Fontys OSO

Furman, B. (2004). *Kids' Skills. Op speelse wijze vaardigheden ontwikkelen bij kinderen*. Barneveld: Nelissen

Jeninga, J. (2008). *Professioneel omgaan met gedragsproblemen. Praktijkhandboek voor het primair onderwijs*. Baarn: HBUitgevers

Jong, P. de & Berg, I.K. (2004). *De kracht van oplossingen. Een handreiking voor leraren*. Amsterdam: Harcourt Book Publishers Publisher

Kallenberg, T., Koster, B. Onstenk, J., & Scheepsma, W. (2007). *Ontwikkeling door Onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Utrecht-Zutphen: ThiemeMeulenhoff

Kool, J. (2000). *Ho, tot hier en niet verder..! Training sociale weerbaarheid voor kinderen van 7 tot 12 jaar en hun ouders*. Leuven/Leusden: Acco

Marzano R.J. (2010). *Wat werkt op school. Research in actie*. Vlissingen: Bazalt

Ploeg, J.D. van der (1997). *Gedragsproblemen. Ontwikkelingen en risico's*. Rotterdam: Lemniscaat b.v.

Pijper, G. (2004). *Drama voor de beroepspraktijk*. Groningen: Wolters-Noordhoff b.v.

Rooijackers, P. (1993), *Honderd Dramaspelen*. Katwijk: Phanta Rhei

Rijn van-Kuijlenburg, G., Verwayen S., Wouw, L. van de (1996). *Drama moet je doen. Lesmethode voor de groepen 3 t/m 6*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff

Steenhof, G. (2011). *Sociale weerbaarheidstraining*. Alkmaar: WSNS

Vane, S. (2005). *Werken met drama. Drama activiteiten voor agogische beroepen*. Soest: Nelissen

Artikel:

Bos, A.E.R., Muris, P., Mulken, S. & Schaalma, H.P. (2006). *Changing self-esteem in children and adolescents: a roadmap for future interventions*. Netherlands journal of psychology, 2006, 62, 26-33

Websites:

Bakker, I. e.a. (1993). *Handreikingen voor openbaar onderwijs in de basisvorming. Dramatische vormgeving en actieve pluriformiteit*. Geraadpleegd op 10 november 2011 van www.actiefpluriform.nl/casus-3.html

Leefstijl. (2009). *Tips en suggesties voor het Leefstijl Leerling Volg Systeem*. Geraadpleegd op 19 januari 2012 van Leefstijl-leerlingvolgsysteem: <http://www.seol.nl/leefstijl/tips/index.html>

Roelofs, J.(2011). *Zelfvertrouwen*. Geraadpleegd op 8 december 2011, van <http://www.zelfvertrouwen.nl>

Bijlagen

- Bijlage 1 Brief collega's
- Bijlage 2 Meetinstrument zelfbeeldlijst Kool
- Bijlage 3 Meetinstrument zelfbeeldlijst Jeninga
- Bijlage 4 Meetinstrument Seol vragenlijst leerling
- Bijlage 5 Meetinstrument Seol vragenlijst ouder
- Bijlage 6 Meetinstrument Seol vragenlijst leerkracht
- Bijlage 7 Kwalitatieve gegevens schaalvragen nulmeting
- Bijlage 8 Volledige uitwerking dramalessen
- Bijlage 9 Kwalitatieve gegevens schaalvragen resultaatmeting
- Bijlage 10 Ingezonden brief ouders leerling Sij.

Bijlage 1 Brief collega's

26 oktober 2011

Beste collega's van de groepen 5 t/m 8,

Ik ben bezig mijn onderzoek op te starten voor de Master SEN Gedragsspecialist in groep 6B van Margriet en mij.

Zoals ik onlangs in een teamvergadering verteld heb wil ik gaan onderzoeken of ik door middel van drama-interventies het zelfvertrouwen van leerlingen in mijn groep kan vergroten.

Wij als leerkrachten zijn alle dagen bezig om leerlingen op cognitief maar ook op sociaal emotioneel gebied te ondersteunen. *Sociaal-emotionele ontwikkeling wordt opgevat als de ontwikkeling van het denken, voelen en doen van een kind in relatie tot zichzelf en anderen en het andere.* Het hebben van zelfvertrouwen is een van de sociaal-emotionele competenties die een kind zich eigen moet zien te maken.

Ik zou graag willen weten op welke manier je leerlingen in je groep op het gebied van *zelfvertrouwen* ondersteunt en of je daarbij wel eens drama-activiteiten gebruikt. De informatie die ik van jullie hoop te krijgen, kan ik gebruiken bij het samenstellen van mijn drama-lessen die ik gedurende mijn onderzoekje ga geven.

Ik hoop dat jullie even de tijd willen nemen de 2 onderstaande vragen te beantwoorden en je reactie via de mail weer te retourneren voor (als het lukt) maandag 7 november a.s.

1. Wat doe je voor alle leerlingen in je groep om zelfvertrouwen te vergroten? Wat werkt goed?

Maak je hierbij gebruik van drama-interventies?
Zo ja, welke vormen?

2. Wat doe je voor die leerlingen die minder/weinig zelfvertrouwen hebben?
Wat werkt goed?

Maak je hierbij gebruik van drama-interventies?
Zo ja, welke vormen?

HARTELIJK BEDANKT VOOR HET INVULLEN!

Groetjes Joke van Wijck.

Bijlage 2 Meetinstrument zelfbeeldlijst Kool

Eigenschappen

Zo ben ik en zo ben ik niet!

4 vakjes = precies zoals ik

2 vakjes = lijkt een beetje op mij

3 vakjes = lijkt veel op mij

1 vakje = lijkt helemaal niet op mij

Eerlijk

--	--	--	--

Slordig

--	--	--	--

Angstig

--	--	--	--

Beleefd

--	--	--	--

Lui

--	--	--	--

Bazig

--	--	--	--

Slim

--	--	--	--

Aardig

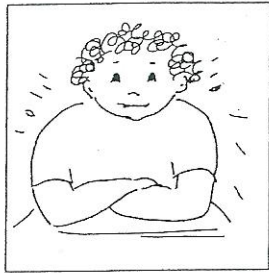
--	--	--	--

Nieuwsgierig

--	--	--	--

Eigenschappen (vervolg)

Dik

--	--	--	--

Behulpzaam

--	--	--	--

Vervelend

--	--	--	--

Trots

--	--	--	--

Verdrietig

--	--	--	--

Knap

--	--	--	--

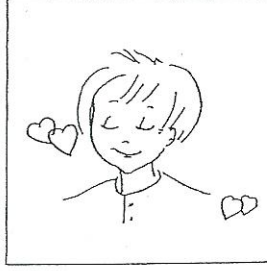
Gemeen

--	--	--	--

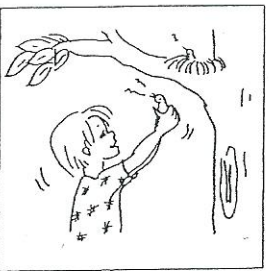
Onhandig

--	--	--	--

Gelukkig

--	--	--	--

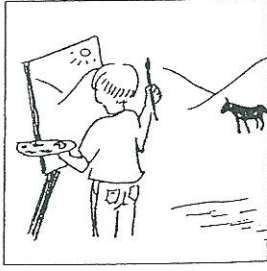
Zorgzaam

--	--	--	--

Sportief

--	--	--	--

Creatief

--	--	--	--

Bijlage 3 Meetinstrument zelfbeeldlijst Jeninga

Zelfbeeldschaal

Naam:			Ga je nog vooruit?		In vergelijking met de rest van de klas ben ik.....				
	Ja	Nee	Ik ga nog wel vooruit	Dat blijft wel zo	Zeer goed	Bij de besten	Beter dan gemiddeld	Gaat wel	Niet zo goed
Ik ben goed in sport									
Ik maak gemakkelijk vrienden/ vriendinnen									
Ik zie er leuk uit									
Ik kan goed met leraren opschieten									
Ik kan goed doorwerken									
Ik ben behulpzaam									
Ik ben vaak blij									
Ik haal goede cijfers									
Ze vinden mij wel aardig									

Bijlage 4 Meetinstrument Seol vragenlijst leerling

Vragenlijst			
Vragenlijst leerling			
Externe factoren			
1. Externe factoren			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Ik heb het thuis naar mijn zin	☐	☐	☐
Ik vind de meeste kinderen in mijn klas aardig	☐	☐	☐
Ik kan goed opschieten met de juf(fen)/meester(s) van mijn groep	☐	☐	☐
Ik voel me opgewekt of gelukkig	☐	☐	☐
Ik voel me gezond	☐	☐	☐
Interne factoren			
2. Praten en Luisteren			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Ik kan goed naar anderen luisteren	☐	☐	☐
Ik vind het gemakkelijk om vragen te stellen als ik iets niet begrijp of iets wil weten	☐	☐	☐
Andere mensen verstaan goed wat ik zeg. Ik spreek de woorden goed uit	☐	☐	☐
Ik hoef maar één keer iets te vertellen want anderen begrijpen gemakkelijk wat ik bedoel	☐	☐	☐
3. Zelfvertrouwen			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Ik ben tevreden over hoe ik eruit zie	☐	☐	☐
Als ik denk dat ik iets kan en doe het ook, dan lukt het mij ook	☐	☐	☐
Als ik op school een nieuwe opdracht moet doen, weet ik dat ik het kan	☐	☐	☐
Ik kan op school een taak uitvoeren zonder te vragen of ik het wel goed doe	☐	☐	☐
4. Gevoelens uiten			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Als ik een gevoel heb, weet ik wel hoe dat gevoel heet (bv. boos, blij of verdrietig)	☐	☐	☐
Ik durf tegen mensen die ik ken wel te zeggen hoe ik me voel	☐	☐	☐
Ik ben vriendelijk voor anderen	☐	☐	☐
Ik zie aan iemands gezicht of deze persoon zich boos, prettig of vervelend voelt	☐	☐	☐

5. Omgaan met conflicten			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Ik weet hoe ik ruzies kan voorkomen	☐	☐	☐
Als ik boos ben, kan ik me beheersen	☐	☐	☐
Als ik boos op iemand ben, zeg ik tegen deze persoon waarom ik boos ben	☐	☐	☐
Als ik ruzie heb met iemand die ik goed ken, praten we erover en lossen de ruzie op	☐	☐	☐

6. Contact met anderen			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Ik maak een praatje met andere kinderen in mijn groep/klas	☐	☐	☐
Ik ben vriendelijk tegen anderen	☐	☐	☐
Ik heb één of meer vrienden of vriendinnen met wie ik speel of omga	☐	☐	☐
Ik kan met iemand spelen of samenwerken zonder ruzie te krijgen	☐	☐	☐

7. Rekening houden met anderen			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Ik houd rekening met anderen en doe geen dingen waardoor zij zich vervelend voelen	☐	☐	☐
Als ik met een ander speel/omga, houd ik rekening met wat de ander graag wil	☐	☐	☐
Ik ben voorzichtig met de spullen van een ander	☐	☐	☐
Ik durf nee te zeggen als mijn broers, zussen of vrienden mij dingen willen laten doen waar ze zelf geen zin in hebben	☐	☐	☐

8. Opkomen voor zichzelf			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Ik kan zeggen wat ik denk of wil zonder anderen boos te maken	☐	☐	☐
Iedereen is aardig tegen mij	☐	☐	☐
Ik kan goed luisteren naar hoe anderen over iets denken	☐	☐	☐
Ik vind het gemakkelijk om hulp te vragen als ik iets niet kan of nodig heb	☐	☐	☐

9. Keuzes maken en een doel bereiken			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Ik vind het gemakkelijk te bedenken wat ik wil	☐	☐	☐
Als ik iets doe, weet ik wel of het goed of slecht is	☐	☐	☐
Als ik een fout maak, weet ik de volgende keer hoe het beter moet	☐	☐	☐
Als ik iets wil hebben of voor elkaar wil krijgen, doe ik dat op een eerlijke en prettige manier	☐	☐	☐

Bijlage 5 Meetinstrument Seol vragenlijst ouder

Vragenlijst			
Vragenlijst ouder			
Externe factoren			
1. Externe factoren			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Mijn kind heeft het thuis naar zijn/haar zin	☐	☐	☐
Mijn kind vindt de meeste kinderen in zijn/haar klas aardig	☐	☐	☐
Mijn kind kan goed opschieten met de leerkracht(en) van zijn/haar groep	☐	☐	☐
Mijn kind voelt zich gelukkig	☐	☐	☐
Mijn kind is gezond	☐	☐	☐
Interne factoren			
2. Praten en Luisteren			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Mijn kind kan goed naar anderen luisteren	☐	☐	☐
Mijn kind vindt het gemakkelijk vragen te stellen als hij / zij iets niet begrijpt of iets wil weten	☐	☐	☐
Andere mensen verstaan goed wat mijn kind zegt. Hij/zij spreekt de woorden goed uit	☐	☐	☐
Mijn kind spreekt begrijpelijk	☐	☐	☐
3. Zelfvertrouwen			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Mijn kind is tevreden over hoe hij / zij er uitziet	☐	☐	☐
Als mijn kind denkt dat hij/zij iets kan en hij/zij doet het ook, dan lukt het hem/haar ook	☐	☐	☐
Mijn kind durft nieuwe dingen te ondernemen	☐	☐	☐
Als mijn kind thuis iets moet doen, kan hij / zij dat zonder voortdurende goedkeuring en aanmoediging	☐	☐	☐
4. Gevoelens uiten			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Als ik mijn kind vraag hoe hij/zij zich voelt, kan hij/zij de gevoelens bij de naam noemen	☐	☐	☐
Mijn kind durft tegen mensen die hij/zij kent wel te zeggen hoe hij/zij zich voelt	☐	☐	☐
Mijn kind is vriendelijk voor anderen	☐	☐	☐
Mijn kind ziet aan iemands gezicht of deze persoon zich boos, prettig of vervelend voelt	☐	☐	☐

5. Omgaan met conflicten			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Mijn kind voorkomt conflicten door positief gedrag	☐	☐	☐
Mijn kind kan zich beheersen als hij / zij boos is	☐	☐	☐
Als mijn kind boos op iemand is, zegt hij/zij tegen deze persoon waarom hij/zij boos is	☐	☐	☐
Als mijn kind ruzie heeft met iemand kan hij/zij erover praten en de ruzie oplossen	☐	☐	☐

6. Contact met anderen			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Mijn kind begint een praatje met anderen	☐	☐	☐
Mijn kind reageert sociaalvaardig op anderen	☐	☐	☐
Mijn kind heeft één of meer vrienden of vriendinnen met wie hij/zij omgaat	☐	☐	☐
Mijn kind kan samen spelen en samenwerken	☐	☐	☐

7. Rekening houden met anderen			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Mijn kind houdt rekening met anderen en doet geen dingen waardoor anderen zich vervelend voelen	☐	☐	☐
Als mijn kind met een ander speelt/omgaat, houdt hij/zij rekening met wat de ander graag wil	☐	☐	☐
Mijn kind is voorzichtig met de spullen van een ander	☐	☐	☐
Mijn kind durft nee te zeggen als broers, zussen of vrienden hem/haar dingen willen laten doen waar ze zelf geen zin in hebben	☐	☐	☐

8. Opkomen voor zichzelf			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Mijn kind kan zeggen wat hij/zij denkt of wil zonder anderen boos te maken	☐	☐	☐
Mijn kind is weerbaar tegen ongewenst gedrag zoals uitschelden of pesten	☐	☐	☐
Mijn kind kan goed luisteren naar hoe anderen over iets denken	☐	☐	☐
Mijn kind vraagt hulp als dat nodig is	☐	☐	☐

9. Keuzes maken en een doel bereiken			
1 = Bijna nooit, 2 = Soms, 3 = Vaak	1	2	3
Mijn kind kan gemakkelijk bedenken wat hij/zij wil	☐	☐	☐
Als mijn kind iets doet, weet hij/zij wel of het goed of slecht is	☐	☐	☐
Mijn kind leert van fouten en corrigeert zichzelf	☐	☐	☐
Als mijn kind iets wil hebben of voor elkaar wil krijgen, doet hij/zij dat op een eerlijke en prettige manier	☐	☐	☐

Bijlage 6 Meetinstrument Seol vragenlijst leerkracht

Vragenlijst			
Vragenlijst leerkracht			
Externe factoren			
1. Externe factoren			
1 = Zwak, 2 = Redelijk, 3 = Goed	1	2	3
Vermoedelijke Thuisituatie	☐	☐	☐
Acceptatie door de groep	☐	☐	☐
Relatie met de leerkracht(en)	☐	☐	☐
Welbevinden van het kind	☐	☐	☐
Gezondheid van het kind	☐	☐	☐
Interne factoren			
2. Praten en Luisteren			
1 = Zwak, 2 = Redelijk, 3 = Goed	1	2	3
Kan enige tijd met aandacht/geconcentreerd luisteren naar anderen	☐	☐	☐
Kan (eenvoudige) vragen stellen om een ander beter te begrijpen of meer te weten te komen	☐	☐	☐
Spreekt verstaanbaar	☐	☐	☐
Spreekt begrijpelijk	☐	☐	☐
3. Zelfvertrouwen			
1 = Zwak, 2 = Redelijk, 3 = Goed	1	2	3
Ervaat zichzelf als positief	☐	☐	☐
Kan zichzelf realistisch beoordelen	☐	☐	☐
Durft nieuwe dingen te ondernemen	☐	☐	☐
Kan zonder voortdurende goedkeuring en aanmoediging een taak uitvoeren	☐	☐	☐
4. Gevoelens uiten			
1 = Zwak, 2 = Redelijk, 3 = Goed	1	2	3
Herkent gevoelens bij zichzelf	☐	☐	☐
Kan gevoelens uiten, is niet geremd	☐	☐	☐
Uit gevoelens meestal op een positieve manier	☐	☐	☐
Toont invoelingsvermogen	☐	☐	☐

5. Omgaan met conflicten			
1 = Zwak, 2 = Redelijk, 3 = Goed	1	2	3
Voorkomt conflicten door positief gedrag	☐	☐	☐
Kan zich beheersen als hij/zij boos is	☐	☐	☐
Kan vertellen waarom hij boos is	☐	☐	☐
Kan ruzies oplossen/weer goed maken	☐	☐	☐

6. Contact met anderen			
1 = Zwak, 2 = Redelijk, 3 = Goed	1	2	3
Legt op een positieve manier contact met anderen	☐	☐	☐
Reageert sociaal vaardig op anderen	☐	☐	☐
Maakt vriendjes/vrienden	☐	☐	☐
Kan samen spelen/samenwerken	☐	☐	☐

7. Rekening houden met anderen			
1 = Zwak, 2 = Redelijk, 3 = Goed	1	2	3
Houdt rekening met de gevoelens van anderen	☐	☐	☐
Houdt rekening met de belangen van anderen	☐	☐	☐
Toont zich verantwoordelijk tegenover anderen	☐	☐	☐
Houdt rekening met anderen in gezonde mate	☐	☐	☐

8. Opkomen voor zichzelf			
1 = Zwak, 2 = Redelijk, 3 = Goed	1	2	3
Kan vriendelijk en duidelijk zeggen wat hij denkt of wil zonder anderen boos te maken	☐	☐	☐
Is weerbaar tegen ongewenst gedrag van anderen	☐	☐	☐
Laat anderen in hun waarde	☐	☐	☐
Vraagt hulp indien nodig	☐	☐	☐

9. Keuzes maken en een doel bereiken			
1 = Zwak, 2 = Redelijk, 3 = Goed	1	2	3
Weet wat hij wil	☐	☐	☐
Maakt meestal positieve keuzes	☐	☐	☐
Leert van fouten/corrigeert zichzelf	☐	☐	☐
Krijgt op een positieve manier voor elkaar wat hij wil	☐	☐	☐

Bijlage 7 Kwalitatieve gegevens schaalvragen nulmeting

	Nulmeting	<u>Leerling Lo.</u>
Klasgenootjes vinden mij aardig	6	Misschien vinden zij me aardig, ik word niet gepest
Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen wat ik denk	4	Soms, ik vind het moeilijk om te zeggen wat ik denk
Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen hoe ik me voel	3	Zeg ik niet tegen mijn klasgenootjes
Ik durf nee te zeggen als ik iets niet wil	4	Ik moet ook rekening houden met de ander, moeilijk om nee te zeggen
Als ik iets wil zeggen luisteren klasgenootjes naar me	7	Ik denk wel dat veel klasgenootjes naar me luisteren
Ik maak vaak een praatje met een klasgenootje	7	Ik klets best wel vaak
Ik vraag vaak of ik mag meespelen	6	Ik durf het wel maar ik doe het niet altijd
Als ik iets niet weet vraag ik hulp aan een klasgenootje	5	Soms, maar ik ga het wel meer proberen
Hoe groot is je vertrouwen en dat het je gaat lukken om je spreekbeurt te houden?	6	Ik heb daar minder vertrouwen in
		<u>Leerling So.</u>
Klasgenootjes vinden mij aardig	7	Soms wel ruzie
Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen wat ik denk	8	Durf best wel te zeggen, soms denk ik laat maar zitten
Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen hoe ik me voel	6	Soms durf ik dat niet
Ik durf nee te zeggen als ik iets niet wil	9	Eigenlijk durf ik dat wel
Als ik iets wil zeggen luisteren klasgenootjes naar me	7	Ze lopen best vaak weg
Ik maak vaak een praatje met een klasgenootje	10	Ik maak met iedereen een praatje
Ik vraag vaak of ik mag meespelen	8	Soms twijfel ik wel of ik mee mag spelen
Als ik iets niet weet vraag ik hulp aan een klasgenootje	8	Ik vraag het wel, maar wil niet graag storen
Hoe groot is je vertrouwen en dat het je gaat lukken om je spreekbeurt te houden?	9	Ik vind het niet spannend, ze zullen me niet uitlachen dat weet ik van mijn klas
		<u>Leerling Sij.</u>
Klasgenootjes vinden mij aardig	5	Sommigen vinden mij niet aardig, anderen wel. Ik denk in het midden
Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen wat ik denk	7	Ik durf het wel, bij sommige leerlingen niet
Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen hoe ik me voel	1	Thuis wel, moeder vraagt erna, op school niet, hoeven ze ook niet te weten
Ik durf nee te zeggen als ik iets niet wil	9	Ik durf het wel te zeggen
Als ik iets wil zeggen luisteren klasgenootjes naar me	7	Meestal wel, soms niet
Ik maak vaak een praatje met een klasgenootje	7	Ik maak soms wel een praatje
Ik vraag vaak of ik mag meespelen	9	Als ik mee wil spelen dan vraag ik het
Als ik iets niet weet vraag ik hulp aan een klasgenootje	8	Als ik het niet snap aan Bart, ik hoef niet vaak iets te vragen
Hoe groot is je vertrouwen en dat het je gaat lukken om je spreekbeurt te houden?	8	Ik denk dat het wel gaat lukken

Bijlage 8 Volledige uitwerking dramalessen

Dramales 1

DATUM: 25 januari 2012

DOELGROEP: 23 leerlingen groep 6

BEGINSITUATIE: deze les is de eerste in een serie van 8 lessen. De leerlingen hebben hiervoor weinig tot geen dramalessen gekregen. De les wordt gegeven aan het eind van de donderdagmiddag. In het bijzonder ga ik **Lo.**, **So.** en **Sij.** tijdens de les volgen op hun betrokkenheid en motivatie.

DOEL ACTIVITEIT: leerlingen maken kennis met verschillende korte dramaoefeningen om zelfvertrouwen op te bouwen.

Inleiding: de lege stoel

Doel: elkaar complimenten geven om zo zelfvertrouwen op te bouwen

Kern: spiegelen

Doel: aan elkaar wennen en ervaren dat drama 'handelen' betekent

Slot: kort bespreken ervaringen.

Doel: bewust worden van eigen handelen en leren van elkaar.

DIDACTISCHE WERKVORM:

Inleiding:kringactiviteit;interactievorm

Kern:pantomime;spelvorm

Slot: evaluatie; interactievorm

GEBRUIK MIDDELEN/MATERIALEN:

Spiegel

Stoel

GEBRUIK RUIMTE:

Tijdens de les wordt gebruik gemaakt van het klaslokaal. We hebben de beschikking over een groot klaslokaal. Tafels van de leerlingen zijn tegen de kant geschoven.

Inleiding: leerlingen in kring

Kern: stoelen aan de kant, speelruimte in het midden.

Slot: leerlingen in kring

VOORBEREIDINGEN:

Geen

LEERSTIJLEN:

Visueel(oog)

Kinestetisch (beweging, voelen)

Auditief (oor)

INSTRUCTIE ACTIVITEIT

Inleiding:

Tijdsplan: 14.30 – 14.45

Leerlingen zitten in de kring met 1 lege stoel. Degene die links naast de lege stoel zit, mag steeds iemand uitnodigen om er te gaan zitten. Weigeren mag niet. In verschillende rondes worden de leerlingen steeds op andere manier uitgenodigd.

Ronde 1: gewoon vriendelijk vragen

Ronde 2: iemand beschrijven

Ronde 3: iemand non-verbaal uitnodigen

Ronde 4: iemand uitnodigen door iemand compliment te geven

Regieaanwijzingen: let er op dat het stil is in de kring en probeer ook te letten op kinderen die nog niet aan de beurt zijn geweest.

Kern:

Tijdsplan: 14.45 – 15.10

Leerlingen zitten in de kring en ik laat aantal bewegingen zien in de spiegel. Hierna mogen een aantal kinderen een beweging laten zien in de spiegel. In tweetallen gaan leerlingen verspreid door het lokaal tegenover elkaar staan en gaan om de beurt bewegingen maken. De leerlingen praten niet met elkaar.

Ronde 1: zelf bewegingen bedenken

Ronde 2: opdracht voor beweging geven

Regieaanwijzingen: niet te snel bewegen en goed naar elkaar kijken. Het is geen wedstrijd.

Slot:

Tijdsplan: 15.10 – 15.15

Leerlingen zitten weer in de kring en een aantal tweetallen laten verschillende bewegingen zien en de andere leerlingen moet raden wat er voor de spiegel gebeurde.

Ter afsluiting bespreken we kort de opgedane ervaringen.

Reflectie:

Productevaluatie: inleidende kringactiviteit deden alle leerlingen serieus mee. Het geven van een compliment liep in begin stroef daarna werd dit goed opgepakt. Er werd door de groep goed gelet of iedereen wel aan de beurt kwam. **Sij.**, **So.** en **Lo.** lieten ontspannen gedrag zien.

Bij de eerste ronde van het spiegelen deden een viertal jongens niet serieus mee en vertoonden druk en clownesk gedrag. Na correctie lukte het bij dit viertal redelijk en de rest van de groep goed.

Procesevaluatie: alle leerlingen durfden de opdracht uit te voeren. Bij twee 2-tallen was de uitvoering iets te enthousiast en was het eindresultaat redelijk. Bij het uitbeelden liet **Sij.** zenuwachtig en lacherig gedrag zien. **So.** weigerde tot 2 keer aan toe een uitnodiging van een meisje om een nieuw tweetal te vormen. **So.** en **Lo.** lieten een geconcentreerde en serieuze houding zien tijdens het uitbeelden.

Belevingsevaluatie: alle leerlingen beoordeelden deze les als leuk. Zes leerlingen gaven aan dat ze het moeilijk vonden om goed naar elkaar te kijken en dat het spiegelen toch best lastig is om het goed te doen. Alle leerlingen waren het er mee eens dat ze in deze les hebben geleerd om samen te werken, aandachtig naar elkaar te leren kijken en luisteren. Geen enkele leerling vond deze les spannend.

Zelfevaluatie: tijdens spiegelen was ik even handelingsverlegen toen vier jongens clownesk gedrag vertoonden. Ik twijfelde of ik zou ingrijpen. Ik heb dat niet gedaan omdat ik de sfeer niet wilde 'verpesten'. Aandachtspunt voor de volgende keer: bij gek doen meteen corrigeren. Ook heb ik gemerkt dat het goed is om aan het begin van de les mijn verwachtingen naar de leerlingen concreet uit te spreken. Wat ik lastig vind is dat ik zowel aan het lesgeven ben als observeren. Dit is iets wat ik duidelijk heb onderschat. Tijdbewaking ging goed en ik ben tevreden over de eerste les.

Dramales 2

DATUM: 27 januari 2012

DOELGROEP: 23 leerlingen groep 6

BEGINSITUATIE: deze les is de tweede in een serie van 8 lessen. De les wordt gegeven aan het eind van de vrijdagmiddag. In het bijzonder ga ik **Lo.**, **So.** en **Sij.** tijdens de les volgen op hun betrokkenheid en motivatie.

DOEL ACTIVITEIT: leerlingen beelden door middel van het contrastmodel 'samenwerking in je groepje' uit in drie vakken matig-voldoende-goed

Inleiding: warming-up contrastmodel

Doel: eigen keuze leren maken

Kern: contrastmodel

Doel: al spelend leren samenwerken

Slot: kort bespreken ervaringen.

Doel: bewust worden van eigen handelen en leren van elkaar.

DIDACTISCHE WERKVORM:

Inleiding: opdrachtvorm

Kern: samenwerkingsvorm

Slot: interactievorm

GEBRUIK MIDDELEN/MATERIALEN:

Papieren stroken

Drie A4tjes met de woorden Matig-Voldoende-Goed

GEBRUIK RUIMTE: klaslokaal; tafels en stoelen aan de kant geschoven.

Inleiding: in het midden is d.m.v. papierstroken het lokaal in drie vakken verdeeld

Kern: in het midden is d.m.v. papierstroken het lokaal in drie vakken Matig-Voldoende-Goed verdeeld

Slot: stoelen in kring om de drie vakken heen

VOORBEREIDINGEN:

Materialen klaarleggen

Twee leerlingen instrueren over voorbeeldsituatie

LEERSTIJLEN:

Visueel(oog)

Kinestetisch (beweging, voelen)

Auditief (oor)

INSTRUCTIE ACTIVITEIT

Inleiding:

Tijdsplan: 14.00 – 14.10

Leerlingen krijgen de opdracht steeds uit drie opties te kiezen: je bent in een restaurant en wat kies je als voorgerecht: tomaten-, groenten- of kippensoep. Hierna nog de keuze voor hoofd- en nagerecht gedaan.

Voor de afwisseling een leerling schoolvakken en tv-programma's laten opnoemen
Regieaanwijzingen: maak je eigen keuze, het is niet goed of fout

Kern:

Tijdsplan: 14.10 – 14.50

Drie vakken nu verdeeld van links naar rechts met MATIG – VOLDOENDE – GOED
Als voorbeeld wordt door leerkracht met 2 leerlingen een situatie nagespeeld waarin drie zusjes alleen thuis zijn en alle drie een ander tv-programma willen kijken. We starten in het vak MATIG: de zusjes geven niet zomaar toe en er ontstaat ruzie. Door middel van oplossingsgerichte vragen te stellen aan de rest van de groep, zoals bijvoorbeeld 'wat zien jullie aan de zusjes in het volgende vak?' of 'hoe kunnen de zusjes dit bereiken?', laten we al spelend het 'adequate gedrag' zien.

Na deze introductie krijgen de leerlingen de opdracht om samen met hun groepje het klaarleggen van lesmaterialen t.b.v. het zelfstandig werken uit te spelen in de drie situaties matig-voldoende-goed. Ieder groepje laat hun resultaat aan de rest van de groep zien

Regieaanwijzingen: uitbeelden korthouden en probeer verschil te laten zien in de drie vakken

Slot:

Tijdsplan: 14.50 – 14.55

Leerling zitten in de kringen en we bespreken kort de opgedane ervaringen

Reflectie:

Productevaluatie: vier van de zes groepjes hebben het lesdoel van de kernopdracht bereikt. Eén groepje had de opdracht verkeerd begrepen waardoor in hun uitbeelding de 3 niveaus niet zichtbaar waren. Het tweede groepje heeft het lesdoel niet behaald omdat de samenwerking niet serieus verliep.

Bij het maken van keuze zag ik bij **Lo.** en **So.** twijfel, bij **Sij.** niet. Bij het uitbeelden hadden **Sij.**, **So** en **Lo.** een actieve rol en waren ze duidelijk te verstaan.

Procesevaluatie: het eerste groepje dat startte met uitbeelden liet heel kort en duidelijk een groep zien waar de samenwerking matig was. Door het stellen van vragen naar de feiten over wat de rest van de groep nou concreet zag tijdens het uitgebeelde 1^e niveau (matige samenwerking) merkte ik bij de meeste leerlingen een bewustwording van niet-adequaat gedrag. Het is verhelderend om dit te laten verwoorden. Na het uitbeelden van het 1^e niveau hebben we de nadelen van een matige samenwerking besproken en na het uitbeelden van het 2^e en 3^e niveau de voordelen van deze niveaus besproken. Op deze manier van evalueren levert het meer betrokkenheid op van de leerlingen die niet spelen op dat moment. Door de aangedragen oplossingen vanuit de groep was het eerste groepje heel goed in staat het volgende niveau (voldoende samenwerking) uit te beelden.

Omdat de rest van de groep nu gericht naar het uitgebeelde spel ging kijken werd er na het 2^e niveau veel actiever en enthousiaster gereageerd. Na de eerste groep werd het enthousiasme bij de meeste leerlingen steeds groter om het verschil in gedrag tussen de 3 verschillende niveaus nauwkeuriger uit te beelden.

De laatste 2 groepen die in de voorbereiding geen goede start hadden heb ik wel laten uitbeelden maar dit in korte stapjes samen met de rest van de groep gestructureerd door het geven van tips en dit kort per niveau te laten uitspelen. Bij het eerste groep lukte dit op deze manier redelijk; het laatste groepje vond het moeilijk om onvoorbereid de gekregen adviezen meteen om te zetten in spel.

Belevingsevaluatie: de leerlingen vonden introductie van de drie vakken grappig om te doen. Het werd als leuk en makkelijk ervaren om eigen keus te maken zonder daar iets voor hoeven uit te leggen aan klasgenootjes. Drie leerlingen, waaronder **Lo.** en **So.** gaven toe toch wel moeite te hebben om eigen keuze te maken, vooral als je ziet dat de meesten van je groep in ander vak gaan staan.

Rollenspel van de drie ruziemakende zusjes werd als heel leuk ervaren omdat ik als leerkracht als zusje meespeelde. Er werd opgenoemd dat ik samen met 2 leerlingen duidelijk verschil liet zien in gedrag in de verschillende niveaus. Hierdoor werd bedoeling van de vakken voor grootste deel van de groep helder. "Grappig om juf zo te zien spelen, je krijgt dan zelf ook zin om te spelen", zei een jongen van mijn groep. Het uitbeelden van gedrag in drie vakken werd minder beoordeeld: jammer dat de ruimte van spelen zo klein was. Alle leerlingen waren het er over eens dat ze in deze les geleerd hebben hoe je goed kunt samenwerken en hoe je in je groepje problemen kunt oplossen. Best wel handig.

Het uitbeelden van alle groepjes vonden 16 leerlingen te lang duren. Vier leerlingen, waaronder **Lo.**, beoordeelden deze les als spannend. Twee leerlingen, waaronder **So.**, gaven aan zich onzeker te voelen tijdens het uitspelen voor de groep.

Zelfevaluatie: het rollenspel van de drie ruziemakende zusjes had ik kort voor de les met 2 leerlingen doorgenomen en hierin had ik de rol van het dominante zusje op me genomen. Deze rol heb ik met veel plezier vervuld: vooral de wisselwerking met mijn medespelers gaf mij ontzettend veel voldoening. Ik had eerlijk gezegd niet verwacht dat de leerlingen het zo leuk zouden vinden: het had enorme impact op mijn groep. Ik werd me bewust van mijn rolmodel als leerkracht! Het sturen van het spelen door korte interventies ging me natuurlijker af dan de vorige les. Mijn tijdsplanning was matig: de les duurde voor het mooie eigenlijk een beetje te lang. Ik zal voor de volgende les een keuze moeten maken hoeveel leerlingen ik iets laat uitbeelden. Het observeren van de 3 leerlingen blijft lastig. Ik hoop dat ik in de loop van de lessen hier meer handigheid in zal krijgen.

Dramales 3

DATUM: 3 februari 2012

DOELGROEP: 22 leerlingen groep 6

BEGINSITUATIE: deze les is de 3^e les in een serie van 8 lessen. De les wordt gegeven aan het begin van de vrijdagmiddag. In het bijzonder ga ik **Lo.**, **So.** en **Sij.** tijdens de les volgen op hun betrokkenheid en motivatie.

DOEL ACTIVITEIT:

De leerlingen maken kennis met een eenvoudige vorm van een tableau via zogenaamde beelden in het park

Inleiding: beeldentuin

Doel: leren beweging te bevriezen tot standbeeld.

Kern: beeldhouwen

Doel: goed leren kijken naar elkaars houding

Slot: vrije bewegingen bevriezen
kort bespreken ervaringen.

Doel: ontspanning/uitleving na concentratie van kernopdracht.

DIDACTISCHE WERKVORM:

Inleiding: opdrachtvorm

Kern: samenwerkingsvorm

Slot: opdrachtvorm

GEBRUIK MIDDELEN/MATERIALEN:

Geen

GEBRUIK RUIMTE:

Tijdens de les wordt gebruik gemaakt van het klaslokaal. We hebben de beschikking over een groot klaslokaal. Tafels van de leerlingen zijn tegen de kant geschoven.

Inleiding stoelen aan de kant, speelruimte in het midden.

Kern: stoelen aan de kant, speelruimte in het midden.

Slot: stoelen aan de kant, speelruimte in het midden.

VOORBEREIDINGEN:

Geen

LEERSTIJLEN:

Visueel(oog)

Kinestetisch (beweging, voelen)

Auditief (oor)

INSTRUCTIE ACTIVITEIT

Inleiding:

Tijdsplan: 13.35 – 13.40

De helft van de leerlingen zitten aan de kant en zijn kijkers. De andere helft staat aan de rand en vormen de beelden. Ik vertel dat speelruimte een saai park is en dat er eigenlijk wat beelden in zouden moeten staan. Op de manier van 'beeldentrekkertje' trek ik de staande kinderen een voor een op hun plek in de ruimte.

Regieaanwijzingen: ik leg uit dat ik leerlingen met voorzichtig rukje het park intrek en zodra ze in het park aangeland zijn, hun beweging bevriest en ze als standbeeld blijven staan. Je blijft staan zoals je terechtkomt.

Wat vinden de kijkers, is dit een aardig beeldenpark?

Kern:

Tijdsplan: 13.40 – 14.05

Beelden worden moe: er moeten reservebeelden komen. De kijkers nemen zo nauwkeurig mogelijk plaats in van de beelden. De 'oude' beelden zijn wandelaars en kijken goed naar de beelden. Iedere wandelaar mag nu zijn reservebeeld net zo lang boetsen totdat het in dezelfde houding staat als het kind zelf eerst stond. Zodra het beeld klaar is gaat wandelaar met de rug naar gemaakte beeld staan. Achter de rug van de beeldhouwers beginnen de beelden te bewegen. Telkens als de beeldhouwer achterom kijkt staat het beeld weer doodstil. Als beeldhouwer beeld heeft zien bewegen is het beeld 'af' en gaat het tweetal aan de kant zitten. Dit doen we net zo lang totdat iedereen aan de kant zit.

Regieaanwijzingen: kijk goed naar het beeld: hoe heeft het zijn/haar armen, benen, hoofd, voeten. Kijk eens naar de handen.

Beweging beelden: maak kleine en langzame bewegingen.

Slot:

Tijdsplan: 14.05 – 14.10

Leerlingen lopen vrij door de ruimte en krijgen de opdracht om op bepaalde manieren te bewegen. Op het moment dat ik in mijn handen klap staan de leerlingen doodstil in de houding van dat moment: ze bevriezen.

Ter afsluiting bespreken we kort de opgedane ervaringen.

Reflectie:

Productevaluatie: de leerlingen konden goed omgaan met aanraking van de ander.

Alle leerlingen waren in staat om te bevriezen als standbeeld of een ander te boetsen in dezelfde houding. **Sij.** liet een hele goede mimiek zien in zijn beeld. **So.** maakte een ietwat verlegen indruk en **Lo.** had een neutrale houding.

Procesevaluatie: in het begin werden er door een paar leerlingen rare geluiden of rare houdingen gemaakt. Na correctie deden alle beeldhouwers en beelden goed hun best. Tips van mij om te letten op details werden goed opgepikt. **Sij.**, **So.** en **Lo.** deden serieus. Wat opviel was dat **So.** en **Lo.** wat terughoudend waren tijdens de les, terwijl **Sij.** zichtbaar plezier had in deze werkvorm. Bijzonder om te merken dat leerlingen zo goed kunnen verwoorden dat ze geleerd hebben om zich goed te concentreren en daardoor beter gericht kunnen kijken. Ook werd genoemd dat ze leren om samen te werken.

Belevingsevaluatie: tijdens de evaluatie beoordeelden 1 leerling de les als 'gaat wel', 5 leerlingen als 'leuk' en 16 leerlingen als 'super leuk'. 5 leerlingen, waaronder **So.** en **Lo.**, beoordeelden deze les als 'spannend'. 9 leerlingen als 'beetje spannend' en 8 leerlingen, waaronder **Sij.**, als 'niet spannend'. Ze vonden het moeilijk om de houding van iemand anders zo goed mogelijk over te nemen en lastig om tijdens het beeldhouwen zo lang als beeld stil te staan. Deze les werd door 8 leerlingen als 'moeilijk' beoordeeld, door 13 leerlingen als 'gaat wel' en 1 leerling als 'makkelijk'. **So.** en **Lo.** beoordeelden de les als 'moeilijk', **Sij.** als 'gaat wel'.

Zelfevaluatie: tijdens de inleiding waren er leerlingen die in een onmogelijke houding uitkwamen. Een tweetal jongens deed dit expres en viel op de grond. Besproken dat je iets mag smokkelen om stevig te staan. Op de grond vallen heb ik verboden. Hierdoor verbeterde de concentratie en verliep de overgang naar het beeldhouwen goed. Ik zag dat de leerlingen plezier aan deze werkvorm beleefden en zich veilig voelden. Dit kwam omdat iedereen tegelijk bezig was en er geen toeschouwers waren waar je zenuwachtig van kon worden. Tijdens het beeldhouwen had ik de ruimte om de aandacht te vestigen op goede dingen, zoals mimiek, samenwerken. Hiermee probeer ik het niveau van uitbeelden omhoog te halen. Observeren van drietal heb ik minder als druk ervaren. Tijdbewaking ging goed. Het enthousiasme van de leerlingen neemt met de les toe. Prima motivatie om door te gaan.

Dramales 4

DATUM: 10 februari 2012

DOELGROEP: 22 leerlingen groep 6

BEGINSITUATIE: deze les is de 4^e les in een serie van 8 lessen. De leerlingen hebben vorige week kennis gemaakt met 'freeze' en oefenvormen voor 'tableau vivant'. De les wordt gegeven aan het begin van de vrijdagmiddag. In het bijzonder ga ik **Lo.**, **So.** en **Sij.** tijdens de les volgen op hun betrokkenheid en motivatie.

DOEL ACTIVITEIT:

De leerlingen kunnen een situatie uitbeelden in 3 of 4 tableaux.

Inleiding: rondlopen met freezemomenten

Doel: leerlingen leren zich vrij te bewegen in de groep en worden zich bewust van hun eigen lichaamshouding.

Kern: groepstableau maken van een bepaalde situatie.

Doel: leerlingen leren samenwerken en zich te presenteren voor groepsgeenootjes.

Slot: nabespreken ervaringen

Doel: leerlingen leren wat in een tableau wel werkt en wat niet

DIDACTISCHE WERKVORM:

Inleiding: opdrachtvorm

Kern: samenwerkingsvorm

Slot: klassikale evaluatie

GEBRUIK MIDDELEN/MATERIALEN:

Kaartjes

GEBRUIK RUIMTE:

Tijdens de les wordt gebruik gemaakt van het klaslokaal. We hebben de beschikking over een groot klaslokaal. Tafels van de leerlingen zijn tegen de kant geschoven.

Inleiding: stoelen aan de kant, speelruimte in het midden.

Kern: stoelen aan de kant, speelruimte in het midden.

Slot: stoelen in de kring.

VOORBEREIDINGEN:

Kaartjes met beschrijving van verschillende situaties.

LEERSTIJLEN:

Visueel(oog)

Kinestetisch (beweging, voelen)

Auditief (oor)

INSTRUCTIE ACTIVITEIT

Inleiding:

Tijdsplan: 13.30 – 13.35

Leerlingen lopen vrij rond door het lokaal. Op teken 1 bevriezen ze als kind dat zit aan de kant van de sloot en schaatsen aantrekt. Op teken 2 bevriezen ze als ze aan het schaatsen zijn en op teken 3 zit kind te genieten van een bekertje warme chocolademelk. Ik vertel dat deze vorm van drama tableau vivant heet. Het is net alsof je foto's aan het kijken bent. Je vertelt een verhaal, maar je mag niet bewegen en praten.

Regieaanwijzingen: omdat je niet mag praten en bewegen is je houding en gezichtsuitdrukking erg belangrijk om situatie goed uit te beelden.

Kern:

Tijdsplan: 13.35– 14.10

In groepjes van 5 leerlingen bedenken ze een kort verhaaltje van drie tableaux over situatie op: spelen in de sneeuw, gymzaal, bioscoop, supermarkt en kamperen. Ieder groepje beeldt het verhaaltje uit en de rest van de groepjes mogen raden wat er uitgebeeld is.

Regieaanwijzingen: denk goed om begin – midden en einde. Maak gebruik van je gezichtsuitdrukking!

Slot:

Tijdsplan: 14.10 – 14.15

Ter afsluiting bespreken we wat de leerlingen van deze vorm van drama vinden. Wat werkt wel en wat niet. Wat kan je helpen om een goed tableau te maken? Waar let je op?

Reflectie:

Productevaluatie: alle leerlingen hebben het rondlopen met freezemomenten meegedaan. Het opvolgen van de freeze-opdrachten werd door alle leerlingen begrepen. Het niet praten was lastig voor aantal leerlingen. Van de 5 groepjes is het 4 groepjes gelukt om via kort verhaaltje bepaalde situatie uit te beelden door middel van drie tableaux. **Sij.**, **So.** en **Lo.** voelden zich vrij om te bewegen. Tijdens groepsopdracht maakten **Sij.** en **Lo.** goed gebruik van hun mimiek. **So.** was meer geconcentreerd op het zo goed mogelijk aannemen van haar houding.

Procesevaluatie: de kernopdracht werd door alle leerlingen serieus en enthousiast meegedaan. In 1 groepje waren er teveel meningsverschillen om in korte tijd duidelijke afspraken te maken. **Sij.**, **So.** en **Lo.** deden goed mee tijdens het oefenen. Alledrie schikken zich snel in een voorstel van een groepsgenootje, **Sij.** nam enkele keer initiatief door iets voor te stellen, bij **So.** en **Lo.** heb ik wat passievere houding gezien.

Belevingsevaluatie: tijdens de evaluatie beoordeelden 10 leerlingen de les als 'leuk' en 11 leerlingen als 'super leuk'.

De opdracht om opgegeven situatie in drie momenten uit te beelden vond 1 leerling 'moeilijk', 18 leerlingen 'gaat wel' en 3 leerlingen 'makkelijk'. Het uitbeelden voor de rest van de groep vond 1 leerling heel spannend, 4 leerlingen waaronder **Lo.** en **So.** als 'spannend' en 17 leerlingen waaronder **Sij.** als 'niet spannend'. Van de 5 groepjes waren 3 groepjes tevreden over hun samenwerking.

De leerlingen benoemden zelf dat ze geleerd hebben om snel met elkaar te overleggen en samen te werken om iets gezamenlijks uit te voeren. Het overleg gaat sneller. Het lijkt wel of iedereen sneller akkoord gaat met een voorstel.

Zelfevaluatie: : inleiding verliep rommelig en werd er veel bij gepraat. Ik heb vrij snel ingegrepen door 3 leerlingen uit te kiezen om verschillende freezemomenten te laten voordoen als introductie op kernopdracht. Hierna was de concentratie stuk beter. Het leuke van de les was, dat er korte verhaaltjes ontstonden door middel van de tableaux. De leerlingen reageerden erg enthousiast en nieuwsgierig over de opdracht die ze kregen. Het oefenen werd serieus gedaan door de groepjes. Tijdens het rondlopen hadden 3 van de 5 groepjes van mij wel wat ondersteuning nodig om keuze te maken over het uit te beelden tableau. Het kijken naar elkaar was leuk omdat er een verhaallijn in zat. Ik merkte dat omdat ik foto's nam van de tableaux, de leerlingen zich nog bewuster werden van het bevroren van hun houding. Van 1 groepje werd de situatie niet geraden omdat het dit groepje niet voldoende was gelukt om snel tot afspraken te komen. Ik merkte deze les vooral bij het presenteren aan de groep dat de leerlingen steeds meer gewend raken aan drama. Ze vinden minder dingen gek, durven meer en bekijken elkaar serieuzer. Dit merkte ik vooral tijdens het bespreken van elkaars werk dat ze benoemen wat ze goed en duidelijk uitgebeeld vonden. Tijdbewaking was van de les was goed. Jammer dat het mij niet lukte om bij groepje waar samenwerking niet goed verliep beter te begeleiden en stimuleren.

Bij **So.** en **Lo.** merk in tot nu toe geen verandering in houding. **Sij.** wordt vrijer in zijn doen en laten. Je kunt aan hem zien dat hij erg geniet van de dramalessen.

BIJLAGE DRAMALES 4

BEDENK EN BEELD UIT (IN 3 FREEZE-MOMENTEN) EEN KORT VERHAALTJE OVER:

SPELEN IN DE SNEEUW OP DE SPEELPLAATS MET JE GROEPJE

BEDENK EN BEELD UIT (IN 3 FREEZE-MOMENTEN) EEN KORT VERHAALTJE OVER:

EEN GYMLES MET JE GROEPJE

BEDENK EN BEELD UIT (IN 3 FREEZE-MOMENTEN) EEN KORT VERHAALTJE OVER

JE GAAT MET JE GROEPJE NAAR DE BIOSCOOP

BEDENK EN BEELD UIT (IN 3 FREEZE-MOMENTEN) EEN KORT VERHAALTJE OVER:

JE GAAT MET JE GROEPJE EEN MUSEUM BEZOEKEN

BEDENK EN BEELD UIT (IN 3 FREEZE-MOMENTEN) EEN KORT VERHAALTJE OVER:

JE GAAT MET JE GROEPJE KAMPEREN

Dramales 5

DATUM: 16 februari 2012

DOELGROEP: 23 leerlingen groep 6

BEGINSITUATIE: deze les is de 5^e les in een serie van 8 lessen. De les wordt gegeven aan het eind van de donderdagmiddag. De leerlingen hebben vorige week in groepjes een vooraf gegeven situatie uitgespeeld in de vorm van een tableau vivant. In het bijzonder ga ik **Sij.**, **So.** en **Lo.** tijdens de les volgen op hun betrokkenheid en motivatie

DOEL ACTIVITEIT: boodschap overbrengen door middel van fantasietaal gebruikmakend van intonatie, mimiek, houding en gebaar.

Inleiding: rondlopen in ruimte en met medeleerling Freestyle gesprekje voeren in jabbertalk

Doel: kennismaking en oefenen met jabbertalk.

Kern: situatie uitspelen d.m.v jabbertalk

Doel: de verbeelding en het improvisatiespel bevorderen.

Slot: kort bespreken ervaringen.

Doel: bewust worden van eigen handelen en leren van elkaar

DIDACTISCHE WERKVORM:

Inleiding: opdrachtvorm

Kern: opdrachtvorm + samenwerkingsvorm

Slot: klassikale evaluatie

GEBRUIK MIDDELEN/MATERIALEN:

Kaartjes met uit te spelen situaties

GEBRUIK RUIMTE:

Tijdens de les wordt gebruik gemaakt van het klaslokaal. We hebben de beschikking over een groot klaslokaal. Tafels van de leerlingen zijn tegen de kant geschoven.

Inleiding: stoelen aan de kant, speelruimte in het midden.

Kern: stoelen aan de kant, speelruimte in het midden.

Slot: stoelen aan de kant, speelruimte in het midden.

VOORBEREIDINGEN:

. Kaartjes maken met situaties

. Met 1 leerling jabbertalk voorafgaand aan de les even oefenen.

LEERSTIJLEN:

Visueel(oog)

Kinestetisch (beweging)

Auditief (oor)

INSTRUCTIE ACTIVITEIT

Inleiding:

Tijdsplan: 14.30 – 14.40

Ik start met de introductie van een gesprekje met 1 leerling in fantasietaal. Hierna stel ik de vraag: “Wie kon het verstaan?” “Hoe kwam dat?” “Wat zag je nog meer aan mij?”. Aan de orde stellen dat *intonatie*, *mimiek*, *houding* en *gebaar* erg belangrijk zijn om het acteespel te kunnen begrijpen. Vervolgens lopen leerlingen vrij door ruimte en na een teken van mij beginnen ze een spontaan gesprekje in jabbertalk met medeleerling.

Regieaanwijzingen: denk aan je intonatie, mimiek, houding en gebaren!

Kern:

Tijdsplan: 14.40 – 15.10

Per tweetal wordt een scene voorbereid. Wanneer de scene opgevoerd wordt moet het publiek raden wat er is uitgebeeld.

Regieaanwijzingen voor spelers: praat duidelijk en niet te snel.

Regieaanwijzingen voor publiek:

- . Kan je volgen wat de spelers zeggen, kan je het verstaan, hoe komt dat?
- . Waar gaat het precies over en bij welk gedeelte is dat goed duidelijk?

Slot:

Tijdsplan: 15.10 – 15.15

Ter afsluiting bespreken we kort de opgedane ervaringen.

Wat is belangrijk bij het acteren met jabbertalk?

Reflectie:

Productevaluatie: alle leerlingen hebben inleidende oefening meegedaan en waren in staat om met medeleerling gesprekje te voeren in jabbertalk. Alle tweetallen zijn er in geslaagd om bepaalde situatie uit te spelen in jabbertalk. Van de zes tweetallen die voor de klas hun situatie hebben uitgespeeld werden er vijf situaties geraden door de groep.

Procesevaluatie: het oefenen met jabbertalk tijdens de inleiding werd door alle leerlingen heel snel opgepakt. Drie leerlingen vertoonden druk gedrag: duwen, hard lachen en waren niet serieus. Na even aan de kant toegekeken te hebben en observeren van klasgenootjes ging dit aanzienlijk beter met dit drietal. Interactie tussen leerlingen was duidelijk zichtbaar: er werd actief op elkaar gereageerd. Vooral de nauwkeurigheid van de mimiek bij merendeel van de leerlingen viel op. Van de 11 tweetallen waren er 3 tweetallen die meer gebruik maakten van mimiek en gebaren om situatie uit te beelden dan door middel van jabbertalk. Dit waren allemaal jongens-tweetallen. Opvallend was dat **Sij.** bij een van dit tweetal hoorde en nauwelijks jabbertalk gebruikte maar des te sterker was in zijn mimiek en gebaren. Hij was heel vrij en deed het prima. Bij **So.** zag ik ook heel veel mimiek en haar jabbertalk was wat twijfelend. **Lo.** voelde zich helemaal in haar rol en maakte volop gebruik van jabbertalk, sterke mimiek en houding. Ze was erg grappig en kwam in een soort flow terecht toen ze merkte dat de groep heel veel plezier had om haar spel. Opvallend dat **Sij.**, **So.** en **Lo.** meer dan de rest van de groep heel sterk waren in deze opdracht: ze speelden zelfbewust en met veel zelfvertrouwen. Ze genoten zichtbaar van het spelen.

Belevingsevaluatie: : tijdens de evaluatie beoordeelden 2 leerlingen de les als ‘leuk’ en 20 leerlingen als ‘super leuk’.

De opdracht om opgegeven situatie in jabbertalk uit te spelen vond geen een leerling 'moeilijk', 14 leerlingen 'gaat wel' en 8 leerlingen 'makkelijk'. Geen een leerling vond deze les heel spannend, 1 leerling vond deze les 'spannend' en 21 leerlingen niet spannend. Alle tweetallen waren tevreden over hun samenwerking. De leerlingen benoemden zelf dat ze geleerd hebben om snel op elkaar te reageren en te improviseren zonder dat ze daar heel erg over moesten nadenken. Ook werd genoemd dat mijn introductie rollenspel met medeleerling heel grappig en duidelijk was. Met dit voorbeeld werden ze enthousiast om zelf aan de gang te gaan. Geen enkele leerling vond de les te lang duren, 8 leerlingen vonden de les precies goed en 14 leerlingen vonden de les te kort. Beoordeling **Sij.**, **So.** en **Lo.** van deze les: super leuk, niet moeilijk, niet spannend en te kort qua duur van de les.

Zelfevaluatie: het rollenspel tijdens de introductie had ik kort voor de les even met leerling doorgenomen. Erg leuk om samen met leerling in jabbertalk te improviseren. Ik had niet verwacht dat de leerlingen het zo leuk zouden vinden: het had enorme impact op de groep. Ik werd me op dat moment even weer heel bewust van mijn rolmodel als leerkracht. De opdracht was duidelijk en het enthousiasme was groot bij alle leerlingen om zelf aan de slag te gaan. Het sturen van het spelen door korte interventies gaat me steeds natuurlijker en makkelijker af. Het werkt goed om vooraf steeds even mijn verwachtingen naar de leerlingen uit te spreken. Dit werkt prima. Leerlingen weten waar ze aan toe zijn en ik kan op deze manier makkelijk ingrijpen zoals tijdens de inleiding van deze les. Ik heb de drie leerlingen even herinnerd aan mijn uitgesproken verwachting en na korte pauze konden alle drie weer meedoen met de groep. Vandaag doorbraak bereikt: wederom zag ik **Sij.** erg genieten en vol zelfvertrouwen. **Lo.** kwam uit haar schulp: volop improviserend, zelfverzekerd en erg grappig. **So.** zelfverzekerd in haar mimiek en gebaren, ietsje terughoudend in haar jabbertalk. Alle drie gegroeid in hun performance naar de groep toe, willen graag spelen voor de klas!

BIJLAGE DRAMALES 5

Een klant komt bij de winkel en brengt dat wat hij gekocht heeft terug omdat het niet werkt...	Een toerist vraagt aan een voorbijganger of hij/zij een foto wilt maken van hem, maar voorbijganger snapt niet hoe de camera werkt....
Je wilt graag weten wat er in de doos zit, maar om de een of andere reden wil de ander dit niet verklappen. Uiteindelijk.....	Een nieuwe klasgenoot draagt hele vreemde kleding, je probeert hem/haar duidelijk te maken dat hij/zij op deze manier voor gek staat.....
Je bent in een restaurant maar je hebt geen idee wat er op je bord ligt. Je vraagt de ober om uitleg.....	Jullie zijn stewardessen in een vliegtuig en leggen de passagiers uit hoe de gordel om moet en wat er gebeurt bij een noodlanding (met de gebaren erbij natuurlijk).....
De buurman laat zijn hond in jullie tuin poepen....	Jij wilt gaat spelen met je klasgenootje. Je belt hem/haar op, maar hij/zij zegt dat hij/zij ziek is. Wat doe je?.....
Jullie hebben ruzie. Speel een korte scene dat jullie het weer goed maken.....	Twee oude vrienden komen elkaar tegen en schudden elkaar de hand.....

Twee kinderen spelen in de speeltuin. Daar komt een grote hond aan. Een van de twee kinderen is bang.....	Jullie doen samen mee aan een optreden voor 'The voice kids' en jullie zijn erg zenuwachtig.....
Twee vrienden hebben 1 koekje. Wat nu?.....	Je ziet een klasgenootje eenzaam op het bankje op het schoolplein zitten. Zeg/doe iets aardigs tegen je klasgenootje.....
Jullie spelen samen een spelletje. Allebei willen jullie winnen. De winnaar klopt de medespeler vriendschappelijk op de schouder.....	Jullie zijn bij een van jullie thuis aan het spelen in de woonkamer en tijdens het spelen stoot een van jullie per ongeluk een dure vaas om.....

Dramales 6

DATUM: 24 februari 2012

DOELGROEP: 20 leerlingen groep 6

BEGINSITUATIE: deze les is de 6e les in een serie van 8 lessen. De les wordt gegeven aan het begin van de vrijdagmiddag. De leerlingen hebben vorige week kennism gemaakt met de werkvorm “Jabbertalk”. In het bijzonder ga ik **Lo.**, **So.** en **Sij.** tijdens de les volgen op hun betrokkenheid en motivatie.

DOEL ACTIVITEIT:

De leerlingen spelen met behulp van een afgesproken probleem een rollenspel ‘De ijscoman en de klant’ (gericht op het oplossend denken en handelen) en komen al spelend tot een oplossing.

Inleiding: warming-up rol ijscoman/vrouw.

Doel: leerlingen leren zich in te leven in de rol van ijscoman/vrouw.

Kern: rollenspel in ijssalon tussen ijscoman en klant.

Doel: leerlingen al spelend een probleem op te lossen.

Slot: kort bespreken ervaringen.

Doel: bewust worden van eigen handelen en leren van elkaar

DIDACTISCHE WERKVORM:

Inleiding: opdrachtvorm

Kern: opdrachtvorm en samenwerkingsvorm

Slot: klassikale evaluatie.

GEBRUIK MIDDELEN/MATERIALEN:

Tafel als toonbank – Tafelkleed - IJscoupes/bakjes – Ijslepels - Naamkaartje ijssalon – Kassa

GEBRUIK RUIMTE:

Tijdens de les wordt gebruik gemaakt van het klaslokaal. We hebben de beschikking over een groot klaslokaal. Tafels van de leerlingen zijn tegen de kant geschoven.

Inleiding: stoelen aan de kant, speelruimte in het midden.

Kern: stoelen aan de kant, speelruimte in het midden.

Slot: stoelen in de kring

VOORBEREIDINGEN:

Voor dat leerlingen de klas binnen komen is er in een hoek van het lokaal een ijssalon ingericht.

LEERSTIJLEN:

Visueel(oog)

Kinestetisch (beweging, voelen)

Auditief (oor)

INSTRUCTIE ACTIVITEIT

Inleiding:

Tijdsplan: 13.35 – 13.45

Alle leerlingen door het lokaal en de leerkracht stelt vragen over de rol van de ijscoman/vrouw die iedere leerling geworden is. Af en toe wordt er gestopt en de leerkracht stelt iemand vragen over zijn/haar rol. Hierna wordt het verbale vervangen door het handelen en bewegen en als laatste oefening van het rolinterview. Leerlingen bevragen elkaar.

Regieaanwijzingen: uitbeelden zo langzaam mogelijk – luister goed naar elkaars antwoord.

Kern:

Tijdsplan: 13.45 – 14.25

In tweetallen wordt er een rollenspel gespeeld tussen ijscoman en klant waarbij het probleem zich voordoet dat de klant geen geld bij zich heeft. Al spelend wordt naar een oplossing gezocht. Dit wordt korte tijd geoefend, waarna een aantal tweetallen hun rollenspel voor de klas uitspelen.

Regieaanwijzingen: probeer duidelijk te praten – denk aan je houding en mimiek! Improviseren mag.

Slot:

Tijdsplan: 14.25 – 14.30

Ter afsluiting bespreken we kort de opgedane ervaringen

Reflectie:

Productevaluatie: alle leerlingen hebben de inleidende werkvorm voor rolinleving serieus meegedaan. Van de 10 tweetallen hebben 6 tweetallen het lesdoel goed behaald, 3 tweetallen redelijk en 2 tweetallen slaagden er niet in om het doel te behalen.

Procesevaluatie: van de tweetallen die het lesdoel goed hebben behaald verliep de samenwerking goed, afspraken over wie wat zou doen en zeggen werden vlot gemaakt en tijdens het uitspelen was er goede interactie tussen beide spelers. Er werd vrij snel een oplossing gevonden voor het probleem. Van de tweetallen die het doel redelijk behaald hebben was de samenwerking wel goed maar tijdens het spelen werd er te veel geïmproviseerd zodat het te bereiken doel een beetje uit beeld raakte waardoor het spel langdradig en rommelig werd. Het groepje dat het doel niet bereikt heeft bestond uit een drietal jongens en het lukte de jongens niet om serieus tot spel te komen en werden er een onrealistische situatie nagespeeld zonder tot een oplossing te komen.

Belevingsevaluatie: tijdens de evaluatie beoordeelden 3 leerlingen de les als 'leuk' en 17 leerlingen als 'super leuk'.

De opdracht om al spelend een probleem te moeten oplossen, vond geen een leerling 'moeilijk', 2 leerlingen 'gaat wel' en 18 leerlingen 'makkelijk'. Alle 20 leerlingen vonden het uitspelen voor de klas niet spannend! Op 1 tweetal na waren alle tweetallen tevreden over hun samenwerking. De leerlingen vonden de inleidende oefening voor het rollenspel handig en leuk om te doen. Vooral steeds een korte opdracht maakte het verrassend voor ze. Leerlingen waren erg enthousiast over de mooi ingerichte ijssalon met allerlei materialen waardoor het voor hun gevoel heel echt werd. Het maakte het spelen makkelijker voor ze.

Alle leerlingen vonden de les qua tijdsduur precies goed. Beoordeling **Sij.**, **So.** en **Lo.** van deze les: super leuk, makkelijk, niet spannend en precies goed qua duur van de les.

Zelfevaluatie: tijdens de inleiding heb ik de rol van tegenspeler even kort laten zien in een kort interview. Aan de reacties van de leerlingen kon ik merken dat ze het leuk vinden om mijn te zien improviseren. Ze werden er enthousiast door. Tijdens de introductie heb ik zelf kort de klant gespeeld tot het moment dat de klant erachter komt dat hij geen geld bij zich heeft. Het probleem was voor iedereen meteen duidelijk en zonder uitleg werd er over gegaan tot het oefenen. Het samenstellen van tweetallen heb ik vrij gelaten en het viel me op dat zowel **So.** als **Sij.** geen initiatief namen: ik heb ze hierin moeten helpen. Dit lukte **Lo.** wel zelf. Tijdens het rollenspel maakte **Sij.** een zenuwachtige indruk: hij speelde erg lacherig en werd zelfs helemaal beetje uitbundig. De groep vond zijn spel grappig. Heel leuk om te zien hoe hij hier van groeide. **So.** speelde serieus haar rol met veel fantasie. Ook zij moest een paar keer lachen door de zenuwen, maar dit belemmerde haar niet in haar spel. **Lo.** zag ik wederom volop improviserend erg goed haar rol invullen door als eigenaar van de ijswinkel erg geduldig te blijven bij een zeer lastige klant. Ook nu weer was haar spel erg grappig, ze kreeg door de reacties uit de groep zo de smaak te pakken dat het zelfs een beetje over de top was. Ik heb toen moeten ingrijpen omdat het spel te lang duurde en ze samen niet tot een oplossing kwamen.

Zeer verrast en blij werd ik van de spontane reactie van **So.** na de les toen ze zei: **“oh juf, ik voel me zo groot, zo makkelijk”**. Dit bracht mij op het idee om ook even aan **Sij.** en **Lo.** hun reactie tot nu toe te vragen.

Sij.: “leuk om te doen, ik kan nu beter uitbeelden hoe ik me voel, ik leer andere kinderen beter kennen omdat ik andere kant zie”.

Lo.: “leuk om te doen, ik voel me beter omdat ik meer durf: als ik in de stad loop en er vraagt iemand mij iets dan durf ik gewoon antwoord te geven”.

Dramales 7

DATUM: 15 maart 2012

DOELGROEP: 23 leerlingen groep 6

BEGINSITUATIE: deze les is de 7^e les in een serie van 8 lessen. De les wordt gegeven aan het eind van de donderdagmiddag. In het bijzonder ga ik **Lo.**, **So.** en **Sij.** tijdens de les volgen op hun betrokkenheid en motivatie.

DOEL ACTIVITEIT:

De leerlingen kunnen vanuit een gegeven rol een inspringspel spelen.

Inleiding: Balspel met woorden

Doel: alertheid en reactievermogen van leerlingen stimuleren

Kern: Inspringspel rode en blauwe kaartjes

Doel: vanuit een gegeven rol inspringen in spel van andere leerling

Slot: kort bespreken ervaringen.

Doel: bewust worden van eigen handelen en leren van elkaar

DIDACTISCHE WERKVORM:

Inleiding: spel- en interactievorm

Kern: spel- en samenwerkingsvorm

Slot: klassikale instructie

GEBRUIK MIDDELEN/MATERIALEN:

Zachte bal - Set van twee bij elkaar behorende kaartjes

GEBRUIK RUIMTE:

Tijdens de les wordt gebruik gemaakt van het klaslokaal. We hebben de beschikking over een groot klaslokaal. Tafels van de leerlingen zijn tegen de kant geschoven.

Inleiding: stoelen in de kring

Kern: stoelen in de kring

Slot: stoelen in de kring

VOORBEREIDINGEN:

Kaartjes op blauw en rood papier kopiëren

Een setje kaartjes als voorbeeld maken

LEERSTIJLEN:

Visueel(oog)

Kinestetisch (beweging, voelen)

Auditief (oor)

INSTRUCTIE ACTIVITEIT

Inleiding:

Tijdsplan: 14.30 – 14.40

Alle leerlingen zitten in de kring en ik gooi beurtelings een bal naar een leerling waarbij ik tegelijkertijd een woord noem. Op dit woord moet de leerling spontaan reageren. De leerling gooit de bal terug terwijl hij of zij het reactiewoord noemt.

Regieaanwijzingen: ieder antwoord is goed. Probeer goed te luisteren en op te letten zodat we in een hoop tempo kunnen spelen.

Kern:

Tijdsplan: 14.40 – 15.10

Ik vertel de leerlingen dat ze aan de hand van rode en blauwe kaartjes een inspringspel gaan spelen. Bij ieder rood kaartje hoort een blauw kaartje. Als voorbeeld geef ik een rood kaartje met een rolopdracht aan een van de leerlingen. Zelf neem ik het bijbehorende blauwe kaartje.

Regieaanwijzingen: als je het spel van het klasgenootje met een rood kaartje herkent en je denkt dat jouw rolopdracht erbij past, mag je mee gaan spelen. Hou het spel kort! Stop als het duidelijk is dat de inspringer de juiste rol speelt

Slot:

Tijdsplan: 15.10 – 15.15

Ter afsluiting bespreken we kort de opgedane ervaringen:

Was het moeilijk om te bepalen of je wel of niet mee moest spelen?

Reflectie:

Productevaluatie: alle leerlingen hebben kringspel serieus meegedaan. Ook hebben ze actief meegedaan tijdens het inspringspel.

Procesevaluatie: het vrij associëren op een woord verliep in het begin stroef, op het woord Drama wisten alle leerlingen direct een woord te benoemen. Het inspringspel verliep wat rommelig omdat leerlingen niet zeker wisten of ze wel of niet moesten inspringen. Dit bracht wat verwarring. Bij **So.** en **Sij.** zag ik geen enkele twijfel bij het inspringen. **Lo.** kwam hierbij wat onzeker over.

Belevingsevaluatie: tijdens de evaluatie beoordeelden 2 leerlingen de les als 'leuk' en 21 leerlingen als 'super leuk'.

De inleidende opdracht om snel met een woord te reageren werd door de meesten als 'grappig' beoordeeld. Het inspringspel vonden 2 leerlingen 'moeilijk', 12 leerlingen 'gaat wel' en 9 leerlingen 'makkelijk'. 6 leerlingen vonden het inspringspel 'spannend', 17 leerlingen vonden het uitspelen voor de klas niet spannend. Wat het spannend maakte was dat je niet zeker wist of je wel het juiste kaartje uitspeelde.

Alle leerlingen vonden de les qua tijdsduur precies goed. Beoordeling **Sij.** van deze les: leuk, beetje lastig en niet spannend. Beoordeling **So.:** super leuk, makkelijk en niet spannend.

Beoordeling **Lo.:** super leuk, beetje last en spannend om in te springen.

Zelfevaluatie: de les verliep wat rommelig. Leuk om te merken dat leerlingen bij het woord Drama direct reacties hadden zoals: gaaf, super, samenwerken, vertrouwen, kijken, doen, leuk, gezellig enz. Het inspringspel heb ik erg moeten sturen.

Niet iedereen was alert genoeg, waardoor tempo traag werd. Opvallend vond ik wel dat **So.**, **Sij** en **Lo.** alledrie erg betrokken en serieus in hun spel waren. Het enthousiasme was deze les bij iedereen minder dan de vorige lessen.

BIJLAGE DRAMALES 7

ROOD	BLAUW
Danser	Danseres
Leeuw	Leeuwentemmer
Tandarts	Iemand met kiespijn
Schoenverkoper	Iemand die nieuwe schoenen wil hebben
Iemand met een kapotte schoen	Schoenmaker
Iemand met een gebroken been	Dokter
Baby	Moeder
Kassamedewerkster in supermarkt	Iemand die boodschappen moet doen
Kelner/Ober	Iemand op een terrasje of in een restaurant
Slager	Iemand die vlees wil kopen
Bakker	Iemand die brood wil kopen
Badjuffrouw/meester	Zwemleerling
Gitarist in een band	Drummer in een band
Kapper	Iemand die zijn/haar haar wil laten knippen
Hond	Baasje dat de hond moet uitlaten
Zieke poes	Dierenarts
Boom	Houthakker
Buschauffeur	Iemand die met de bus mee moet
Treinreiziger	Conducteur
Blinde jongen/meisje	Blinde geleidehond
Schoolmeester/juf	Leerling in de klas
Portretschilder	Iemand die model zit voor schilderij
Beroemde popster	Fan van popster die graag handtekening wil
IJsverkoper met ijskar aan de weg	Iemand die ijsje wil kopen
Bloemenverkoper aan de deur	Iemand die de deur van het huis opendoet
Kind dat zich thuis verveelt	Vriendje/Vriendinnetje die klasgenootje opbelt om te vragen of hij/zij wil spelen

Dramales 8

DATUM: 23 maart 2012

DOELGROEP: 22 leerlingen groep 6

BEGINSITUATIE: deze les is de laatste les in een serie van 8 lessen. De les wordt gegeven aan het eind van de vrijdagmiddag. In het bijzonder ga ik **Lo.**, **So.** en **Sij.** tijdens de les volgen op hun betrokkenheid en motivatie.

DOEL ACTIVITEIT:

De leerlingen leren om bij hun eigen standpunt te blijven.

Inleiding: rondje vragen

Doel: leerlingen leren gebruik te maken van stem en gezichtsuitdrukking om emoties vorm te geven

Kern: rollenspel in tweetallen

Doel: leerlingen leren om bij hun eigen standpunt te blijven

Slot: kort bespreken ervaringen.

Doel: bewust worden van eigen handelen en leren van elkaar

DIDACTISCHE WERKVORM:

Inleiding: interactievorm

Kern: spel- en interactievorm

Slot: klassikale evaluatie

GEBRUIK MIDDELEN/MATERIALEN:

Set van twee bij elkaar horende situaties

GEBRUIK RUIMTE:

Tijdens de les wordt gebruik gemaakt van het klaslokaal. We hebben de beschikking over een groot klaslokaal. Tafels van de leerlingen zijn tegen de kant geschoven.

Inleiding: stoelen in de kring

Kern: stoelen aan de kant, speelruimte in het midden.

Slot: stoelen in de kring

VOORBEREIDINGEN:

A- en B-kaartjes maken met opdracht voor rollenspel

LEERSTIJLEN:

Visueel(oog)

Kinestetisch (beweging, voelen)

Auditief (oor)

INSTRUCTIE ACTIVITEIT

Inleiding:

Tijdsplan: 14.30 – 14.40

Leerlingen zitten in de kring. Ik stel aantal vragen waarop leerlingen antwoorden met bepaalde intonatie, mimiek, houding of gebaar.

Regieaanwijzingen: denk bij het geven van je antwoord aan je stemgebruik en mimiek. Dit moet kloppen met de emotie die je wilt uitbeelden.

Kern:

Tijdsplan: 14.45 – 15.15

In tweetallen spelen leerlingen een rollenspel: de a-tjes komen aan de deur om iets te verkopen of te vertellen. De b-tjes die zijn thuis en doen de deur open als er gebeld wordt.

Regieaanwijzingen: Je mag elkaar kaartje niet zien. Het spel eindigt wanneer het B-tje de deur dicht doet. Na het toneelstukje mag je je kaartje wel aan elkaar laten zien.

Slot:

Tijdsplan: 15.10 – 15.15

Ter afsluiting bespreken we kort de opgedane ervaringen:

Was het makkelijk om de ander te overtuigen?

Was het moeilijk om bij je standpunt te blijven?

Reflectie:

Productevaluatie: alle tweetallen zijn er in geslaagd om bepaalde situatie uit te spelen aan de deur.

Procesevaluatie: van de tien tweetallen is het bij acht tweetallen gelukt het rollenspel tot een realistisch einde te laten komen. Bij de andere tweetallen lukte dit niet en kwam het spel plotseling tot stilstand omdat een van de twee spelers of 'wegliep' of de 'deur dicht gooide'. Leerlingen vonden het raar om de rol van je tegenspeler niet te weten, dit maakt het wel spannender. Alle leerlingen die een B-kaartje hadden vonden het lastig om bij hun mening te blijven. Over het algemeen werd het spel door alle tweetallen kort en bondig gehouden.

Belevingsevaluatie: tijdens de evaluatie beoordeelden 2 leerlingen de les als 'leuk' en 20 leerlingen als 'super leuk'. De opdracht om bij je rol te blijven en dit uit te spelen zonder dat je weet wat de ander voor rolt heeft, vond 1 leerling 'moeilijk', 3 leerlingen 'gaat wel' en 18 leerlingen 'makkelijk'. Geen een leerling vond deze les heel spannend, 3 leerling vonden deze les 'spannend' en 19 leerlingen niet spannend. Alle tweetallen waren tevreden over hun samenwerking. De leerlingen benoemden zelf dat het voor de A-tjes makkelijker was om hun rol vol te houden en de ander te overtuigen dan voor de B-tjes. Het werd als lastig ervaren om bij je mening te blijven als de ander zo doorzeurt. Het improviseren zonder dat ze daar heel erg over moesten nadenken, ging eigenlijk vanzelf. Beoordeling **Sij.:** super leuk makkelijk en niet spannend. Beoordeling **So.:** superleuk, beetje moeilijk en niet spannend. Beoordeling **Lo.:** super leuk, niet moeilijk maar wel spannend.

Zelfevaluatie: inleidende interactievorm over het uiten van gevoelens verliep vlot. De leerlingen zijn gewend geraakt aan het uiten van gevoelens en weten hoe ze door middel van mimiek en houding uiting aan hun gevoelens kunnen geven. Bij het rollenspel viel het me op dat leerlingen toch meer moeite hadden met improviseren dan ik vantevoren had verwacht.

Van de 11 leerlingen die bij hun standpunt moesten blijven lukte het 2 leerlingen niet. Ik dacht dat dit ook bij **So.** zou gebeuren. Ik had haar bewust een B-kaartje gegeven en een vriendinnetje een A-kaartje. Ze had moeite om haar standpunt te bepalen, werd rood en wist niet zo goed uit haar woorden te komen. Toch lukte het haar wel om voet bij stuk te houden. Ik had **Sij.** en **Lo.** aan elkaar gekoppeld. Dit pakte heel goed uit, ze voelden zich veilig bij elkaar en zaten heel goed in hun rol: **Sij.** als zeer enthousiaste verkoper en **Lo.** als chagrijnige vrouw aan de deur. Opvallend ten opzichte van de rest van de leerlingen dat zij beiden zeer alert op elkaar reageerden en de rust hadden om het spel te laten groeien, volop improviserend. Ze genoten er zichtbaar van.

BIJLAGE DRAMALES 8

1A. Jij bent een student die voor juf of meester studeert en je wilt je studieboeken erg graag verkopen.	1B. Jij bent een jongen/meisje aan de deur en je wilt absoluut geen boeken van de student kopen.
2A. Jij bent iemand die tijdschriften wil verkopen.	2B. Jij bent een meisje aan de deur, je hebt zelf al veel tijdschriften en je hebt geen behoefte aan nog meer tijdschriften.
3A. Jij bent een jongen/meisje en je hebt pech met je fiets en je wilt erg graag binnen bellen om iemand je te laten ophalen. Je hebt zelf geen mobiel bij je.	3B. Jij bent een vrouw/meneer die open doet en je hebt geen tijd om iemand binnen te laten want je wil net gaan douchen.
4A. Jij bent een jongen/meisje die de weg kwijt is en je wilt erg graag even de weg vragen.	4B. Jij bent een man/vrouw die open doet en je bent een beetje chagrijnig. Je wilt de weg niet uit leggen aan de jongen of meisje.
5A. Jij bent een kunstenaar die zijn super mooie schilderij wil verkopen aan de eerste vrouw die hij ziet.	5B. Jij bent een vrouw die moe is en wil absoluut geen schilderij kopen, want je hebt al zoveel schilderijen.
6A. Jij bent een behanger, je komt de kamer behangen, je weet overigens 100% zeker dat je bij nummer 10 moet zijn.	6B. Jij bent een vrouw/man die open doet en je hebt pas je kamer behangen. Je weet dus 100% zeker dat je geen behanger hebt gebeld. Je woont wel op nummer 10. Je probeert de ander te overtuigen dat hij het verkeerde adres heeft.
7A. Jij bent een pizzaverkoper en je komt de pizza brengen die besteld is. Je wilt ook graag je geld ontvangen.	7B. Jij bent een meisje/jongen die open doet en je hebt geen pizza besteld. Je lust trouwens geen eens pizza. Je wilt geen pizza kopen.
8A. Jij bent een jongen die heel graag wil trouwen met het meisje dat de deur opendoet. Je vraagt of zij met je wil trouwen. Jij wilt heel graag dus probeer je haar te overtuigen.	8B. Jij bent een meisje die open doet en je wilt absoluut niet met die jongen trouwen. Je zegt dat je niet met hem wilt trouwen en blijft dit volhouden hoe aardig hij ook is.

9A. Jij bent een meisje/jongen die arm is en bijna geen geld meer heeft. Je vraagt aan de deur of de ander nog wat geld of brood overheeft. Je bent erg zielig en hebt erge honger.	9B. Jij bent een man/vrouw die open doet en je houdt er niet van als mensen aan de deur om geld vragen en dus wil je niets geven.
10A. Jij bent een meisje/jongen die zijn/haar zelfgemaakte koekjes wil verkopen aan het eerste huis waar je aanbelt. Jij hebt de aller-lekkerste koekjes van de hele wereld.	10B. Jij bent een man/vrouw die open doet en je wilt absoluut geen koekjes kopen. Je lust geen eens koekjes.
11a. Jij bent iemand die zijn/haar auto wil verkopen. Het is een mooie auto en goedkoop. Je wilt hem meteen verkopen.	11B. Jij bent een man/vrouw die open doet en je wilt absoluut geen auto kopen. Je hebt zelf nog een redelijk goede auto.
12A. Jij bent een meisje/jongen die langs komt voor de kindertehuizen in Roemenie. Je wilt erg graag dat anderen ook geld geven voor het goede doel.	12B. Jij bent een man/vrouw die open doet en je hebt een hekel aan kinderen. Je kan je geld wel ergens anders aan besteden en je wilt niets geven.

Bijlage 9 Kwalitatieve gegevens schaalvragen resultaatmeting

	Nameting Leerling Lo.
Klasgenootjes vinden mij aardig	8 Ik denk dat ze mij wel aardig vinden
Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen wat ik denk	7 Na dramalessen durf ik meer te zeggen wat ik vind
Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen hoe ik me voel	4 Als ik me blij voel dan zeg ik wel, als ik verdrietig ben vind ik het niet zo fijn
Ik durf nee te zeggen als ik iets niet wil	5 Als ik iets niet wil dan zeg ik het wel, niet altijd
Als ik iets wil zeggen luisteren klasgenootjes naar me	7 Ik praat niet zo duidelijk, soms ben ik beetje zeuwachtig
Ik maak vaak een praatje met een klasgenootje	8 Ik klets wel vaak, maar ik praat makkelijker met andere kinderen dan mijn vriendinnetjes
Ik vraag vaak of ik mag meespelen	6 Ik durf het wel
Als ik iets niet weet vraag ik hulp aan een klasgenootje	9 Ik vraag nu gewoon hulp, ik durf dat meer
Hoe groot is je vertrouwen dat het je gaat lukken om je spreekbeurt te houden?	8 Ik heb daar wel vertrouwen in
Hoe hebben de dramalessen je geholpen om tevreden over jezelf te zijn?	7 Ik heb er veel van geleerd, ik durf meer te zeggen wat ik vind en voel en kom meer voor mezelf op
Hoe hebben de dramalessen je geholpen om te leren samenspelen en samenwerken?	8 Ik speel nu meer samen met leerlingen waar ik hiervoor niet mee speelde
	Leerling Sil.
Klasgenootjes vinden mij aardig	8 Ik denk dat de meesten mij wel aardig vinden
Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen wat ik denk	7 Ik durf het niet helemaal
Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen hoe ik me voel	7 Ik durf het nu soms wel te zeggen, ik heb dit geoefend tijdens Drama
Ik durf nee te zeggen als ik iets niet wil	9 Ik durf het wel te zeggen
Als ik iets wil zeggen luisteren klasgenootjes naar me	8 Meestal wel, soms niet
Ik maak vaak een praatje met een klasgenootje	7 Ik maak soms wel een praatje
Ik vraag vaak of ik mag meespelen	9 Als ik mee wil spelen dan vraag ik het
Als ik iets niet weet vraag ik hulp aan een klasgenootje	10 Ik doe het gewoon
Hoe groot is je vertrouwen dat het je gaat lukken om je spreekbeurt te houden?	10 Ik weet zeker dat het gaat lukken, ik doe mijn best ervoor
Hoe hebben de dramalessen je geholpen om tevreden over jezelf te zijn?	9 Goed geholpen, ik voel me zekerder van mezelf
Hoe hebben de dramalessen je geholpen om te leren samenspelen en samenwerken?	9 Het ging goed, weet nu beter hoe ik kan samenwerken
	Leerling So.
Klasgenootjes vinden mij aardig	7 Ik heb soms nog wel ruzie
Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen wat ik denk	9 Ik durf het beter te zeggen, denk niet meer zo snel laat maar zitten
Ik durf tegen klasgenootjes te zeggen hoe ik me voel	8 Ik durf het beter te zeggen, komt vanzelf, vind het niet meer zo raar
Ik durf nee te zeggen als ik iets niet wil	9 Dat durf ik wel
Als ik iets wil zeggen luisteren klasgenootjes naar me	7 Soms lopen ze weg.
Ik maak vaak een praatje met een klasgenootje	10 Ik maak met iedereen een praatje
Ik vraag vaak of ik mag meespelen	9 Als ik wil meespelen durf ik het meer te vragen om mee te doen
Als ik iets niet weet vraag ik hulp aan een klasgenootje	8 Ik vraag het wel
Hoe groot is je vertrouwen dat het je gaat lukken om je spreekbeurt te houden?	9 Ik durf dat wel, ik weet waar ik het over ga houden
Hoe hebben de dramalessen je geholpen om tevreden over jezelf te zijn?	9 Ik heb er heel veel van geleerd, ik weet nu hoe ik voor mezelf kan opkomen
Hoe hebben de dramalessen je geholpen om te leren samenspelen en samenwerken?	8 Dit blijft hetzelfde, ik kan samenspelen en samenwerken, soms niet

Bijlage 10 Ingezonden brief ouders leerling Sij.

fam. M. C

/ G. C

Alkmaar 3 mei 2012,

t.a.v. Joke

en J

O.

Betreft: SEOL / lessen Drama

Geachte meester J en juf Joke,

Wij willen jullie bedanken voor de mogelijkheid die Sij geboden werd om bij juf Joke dramalessen te volgen.

We hebben kunnen volgen hoe Sij gegroeid is in de korte tijd dat hij drama kreeg.

Sij was soms onzichtbaar in een groep jongens of stond buiten de groep.

Ook thuis is hij 'zichtbaarder' geworden.

We hebben gemerkt dat hij meer over jongens uit de klas verteld en meer zijn plek durft in te nemen. Hij voelt zich sterker. We hopen dat dit proces verder doorzet.

We zijn blij met deze ontwikkeling en merken dat deze methode bij hem past.

Graag willen we Joke succes wensen met de afronding van haar studie en we hopen dat de school hiermee een nieuwe weg heeft gevonden. Wij vinden het zeer waardevol dat het emotionele stuk van een kind meer aandacht krijgt.

Joke veel succes. We hopen dat meer kinderen geholpen zullen worden met jouw inzet.

Met vriendelijke groet,

M

C

en G

C

ouders van Sij

(6B)